

Three yiply Telip

491.99-8
4-86

1915

29.05.2013

DP-10

491.99-8

4-86

428

127-40

04 MAY 2010

ՀԱՏԻԿՆԵՐ

ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ ՁԵՆՆԱՐԿ

ԵՐՐՈՐԴ ԵՒ ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻՆԵՐԻ

8078

ԿԱԶՄԵՑԻՆ

Կ. ԿՈՒՍԻԿԵԱՆ ԵՒ ԱԼ. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

Մ Ո Ս Կ Ո Ւ Ա
ՏՊԱՐԱՆ Բ. ԲԱՐԻՆՈՒԴԱՐԵԱՆԻ
1915

294
04-531

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

»

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԿԱԶՄՈՂՆԵՐԻՑ

Մայրենի լեզուի դասագիրքը կարող է ծառայել իր նը-
պատակին այն ժամանակ, երբ նրա մէջ զետեղուած
նիւթը հետաքրքրական է իր բովանդակութեամբ, գրուած
է կանոնաւոր, սահուն լեզուով և մատչելի է մանկական
հասակի ըմբռնողութեան համար: Կազմելով մեր ձեռնարկն
այս ուղղութեամբ, մենք խոյս ենք տուել ձգձգուած,
տաղտկալի հատուածներից և ընտրել ենք մեր ինքնարոյն
ու թարգմանական գրուածքներից միայն այնպիսի արձակ
ու ոտանաւոր կտորներ, որոնք ուսանելի լինելով հանդերձ
զիւրամարս են աշակերտների համար:

Այս դասագիրքը բաժանուած է երկու մասի: Առաջին
մասը պարունակում է իր մէջ զիւրմբռնելի ոտանաւոր-
ներ, առակներ և փոքրիկ պատմուածքներ մեկնողական
ընթերցանութեան և բանաւոր վարժութիւնների համար:
Երկրորդ մասը բաղկացած է աւելի բարդ բանաստեղծու-
թիւններից և պատմուածքներից, նաև պատմական-նկա-
րագրական հատուածներից, որոնք ծանօթացնում են մեր
երկրի ու ժողովրդի ներկայի և մասամբ անցեալի հետ:
Այս վերջին կտորները զետեղուած են, իբրև նիւթ աշա-
կերտների յատուկ ընթերցանութեան համար, անշուշտ,
ուսուցչի ղեկավարութեամբ և օգնութեամբ:

Ձեռնարկիս յարմարութեան համար, մանկավարժական
նկատումներով, հարկ համարեցինք մի քանի փոփոխու-
թիւններ և կրճատումներ անել թէ արձակ հատուածների,
թէ ոտանաւորների մէջ:

Լոյս ընծայելով «Հատիկները», կրցանկանայինք, որ նա
լինէր ոչ միայն դպրոցական ձեռնարկ, այլ և ընթերցա-
նութեան սիրելի գիրք հայ մանուկների համար: Գուցէ,
այս մեր հրատարակութիւնն օգտակար լինի և այն չափա-
հասներին, որոնք սկսում են ծանօթանալ հայոց լեզուին:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆ
(ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

1.

ՃՆՃՂՈՒԿԻ ԽՐԱՏԸ

Ճնճղուկն իր ձագուկներին փափրիկ բնում մեծացնելուց յետոյ, երբ թռչելու ժամանակն եկաւ, տարաւ նրանց մի տափարակ տեղ, որ թռչել սովորեցնի: Հետն էլ այսպիսի խրատ տւաւ.

— Զաւակներ, հենց որ տեսաք՝ մարդիկ կռանում են, որ գետնից քար առնեն, իմացէք, որ ձեզ համար է: Իսկոյն թռէք, որ ազատուէք թշնամու ձեռից:

Այդ լսելով, ձագուկներին մէկը ճարպիկութեամբ վրայ բերեց.

— Մայրիկ, բայց եթէ քարը առաջուց ծոցում պահուած լինի, այն ժամանակ ի՞նչ անենք:

Մայրը զարմացաւ ու պատասխանեց.

— Էլ խօսք չունեմ ասելու, որդիս: Դու խրատը բնումդ ես առել: Գնա, ինչպէս ուզում ես, այնպէս էլ ապրիր: Եւ մայրը ազատ թողեց իր ձագուկներին:

Ժողովրդական

2.

ՏԱԽԱՐԱԾԻ ՃԱՇԸ

Մէկ խամ տաւարած,

Բաւական քաղցած,

Աղբրի մօտ նստած,

Ուտում էր չոր հաց:

— Ցամաք մի՛ ուտիլ,

Ասաց ընկերը.
 — Բա ի՞նչով ուտեմ,
 Ուրիշ բան չունեմ:
 — Դանակով, եղբայր, դանակով...
 — Այդ լաւ ասացիր.
 Դանակով կտրեմ,
 Զըրուժը թրջեմ,
 Էլ ցամաք չուտեմ...

Ղ. Աղայեան

3.

Կ Ո Ր Ի Զ

(Ղ. Տօլստոյից)

Մայրը սալոր էր առել, որ ճաշից յետոյ բաժանի երեխաներին: Սալորները դարսած էին ամանի մէջ: Օնիկը երէք սալորի համը չէր առած: Սալորները նրան շատ էին դուր գալիս և շատ էր ուզում մի համը տեսնի: Նա շարունակ պտուտ-պտուտ էր գալիս ամանի չորս կողմը ու հոտ-հոտ էր անում: Երբ սենեակում մարդ չկար, սիրտը չհամբերեց, մի հատ սալոր թուցրեց ու կերաւ:

Դեռ ճաշի չնստած՝ մայր հաշուեց սալորներն ու տեսաւ, որ մէկը պակաս է: Նա յայտնեց հօրը:

Երբ ճաշի նստեցին, հայրը հարցրեց.

— Երեխայք, ձեզանից հօ սալորն ուտող չի՞ եղել: Մէկը պակաս է:

Ամենքն էլ ասացին՝ «Ո՛չ»:

Օնիկը կաս-կարմիր կտրեց ու նոյնպէս ասաց՝ «Ո՛չ, ես չեմ կերել»:

Այն ժամանակ հայրն ասաց.

— Որ մէկն ու մէկը ձեզանից կերել է՝ լաւ բան չի արել: Բայց ցաւն այդ չի: Յաւն այն է, որ սալորը կորիզ ունի և ո՞վ ուտելու ձեռ չի իմանում ու կորիզը կուլ

է տալիս, մի օրից յետոյ մեռնում է: Ես այդ բանիցն եմ վախենում:

Օնիկի գոյնը թռաւ ու ասաց՝ «Ո՛չ, ես կորիզը դէն գցեցի»:

Ամենքն էլ կուշտ-կուշտ ծիծաղեցին, իսկ Օնիկը լաց եղաւ:

Ա. Ծատուրեան

4.

ԱՔԼՈՐՆ ՈՒ ՄԱՐԳԱՐԻՏԸ

Օրուան մէկը մի աքլոր

Քջուշ-մջուշ անելիս՝

Տեսաւ մի հատ մարգարիտ

Աղբի միջին փայլելիս:

Կտցեց, ասաւ. «Էս ի՞նչ է.

Ինձ հարցնես, ոչինչ է:

Այ վայր տամ էն մարդին,

Որ գին կրտայ էս գատին.

Իսկ ինձ համար մի գարին

Արժէր էսպէս հազարին»...

Ա. Խնկոյեան

5.

ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՆ ՈՒ ԱՐՉԸ

Երկու բարեկամ գնացին անտառ՝ որս անելու: Յանկարծ անտառից մի արջ դուրս պրծաւ ու կատաղութեամբ նրանց վրայ վազեց: Նրանցից մէկը, տեսնելով արջին՝ շտապով ծառը բարձրացաւ, իսկ միւսը, յիշելով, որ արջը մեռելներին չի դիպչում, գետին փռուեց, շունչը իրան քաշեց ու անշարժ մնաց, որ արջը կարծի, թէ նա մեռած է:

Արջը մրթմրթալով մօտեցաւ նրան, ահանջը կամացուկ

դէմ արեց բերնին, դէս-դէն հոտոտեց և, մեռած կարծելով՝ հեռացաւ:

Վտանգն անցաւ: Ծառի վրայ նստած ընկերը վայր իջաւ ու հարցրեց. «Բարեկամ, արջն ի՞նչ ասաց ականջիդ»:

Ընկերը պատասխանեց. «Արջը խրատ տուաւ, որ քեզ պէս մարդու հետ էլ տեղ չգնամ, որ մի փորձանք պատահելիս՝ չթողնես ինձ մենակ ու ինքդ փախչես»:

Ճշմարիտ բարեկամը նեղութեան ժամանակն է իմացում:

Խ. Արովես

6.

ՍԵՐՄՆԱՅԱՆԻ ԵՐԳԸ

Անձ ծագեց կարմիր արև,

Տաք ու պայծառ է օդը.

Դէ, քաշեցէք, սիրուն եղներ,

Յառաջ տարէք արօրը:

Վարը վարենք, ակօս փորենք,

Խոր ակօսներ հողի մէջ.

Սերմը ցանենք, որ հուճճ հընձենք,

Յորեն գիգենք կալի մէջ:

Րաֆֆի

7.

Ե Ր Կ Ո Ւ Խ Ո Փ

Երկաթավաճառը երկու հաս խոփ ունէր, երկուսն էլ մի մեծութեան և մի վարպետի ձեռքով շինած:

Մի երկրագործ սրանցից մինը գնեց ու տարաւ գործածելու, իսկ միւսը երկար ժամանակ մնաց խանութում ընկած:

Մի քանի ժամանակից յետոյ երկու ընկեր խոփերը պատահեցին իրար:

Գործածուած խոփն արծաթի պէս պըսպըղում էր և աւելի էր գեղեցկացել, քան թէ նոր շինած ժամանակն էր, իսկ խանութում անգործ մնացածը՝ ժանգոտել ու սևացել էր:

—Այդ ինչի՞ցն է, որ դու այդքան գեղեցկացել ես,— հարցրեց սևացած խոփն ընկերին:

—Աշխատելուցն է, բարեկամ: Աշխատանքն է, որ ինձ գեղեցկացրել է,—պատասխանեց ընկերը:

—Ախ, ինչքան բախտաւոր ես, որ երկրագործի ձեռքն ընկար: Իսկ ես այստեղ մնացել եմ բանտարկուած և, ինչպէս տեսնում ես, անգործութիւնից ժանգոտել ու սևացել եմ:

8.

ԵՐԿՈՒ ԳԻՒՂԱՅԻ ԸՆԿԵՐՆԵՐ

Երկու գիւղացի ընկերներ — Թադէոսն ու Մարկոսը — միասին ճանապարհ ընկան մի օտար քաղաք՝ փող վաստակելու: Քաղաքը իրանց գիւղից շատ էր հեռու, բայց ճանապարհը կարճ էր երեւում, որովհետեւ նրանք գնում հազնում էին և, կարծես, յոգնածութիւն չէին զգում:

—Ի՞նչ լաւ բան է մի սիրտ, մի հոգի լինել,—ասաց մէկը միւսին,—առաւօտից մինչև այժմ ճանապարհ ենք գնում, բայց, ասես, տանից նոր ենք դուրս եկել:

Կարճ ժամանակից յետոյ նրանք հասնում են մի անծանօթ գիւղ և իջևանում են գիւղապետի տանը: Գիւղապետը սիրով ընդունում է նրանց և ուզում է իմանալ, թէ իր հիւրերն ինչ մարդիկ են: Նա գաղտնի հարցնում Թադէոսին. «Ընկերդ ո՞վ է, լաւ մարդ է»:

—Մի հարցնիլ, ասում է Թադէոսը,—էջի մէկն է:

Գիւղապետը, զարմանալով Թադէոսի պատասխանի վրայ՝ հարցնում է Մարկոսին. «Ո՞վ է բարեկամդ»:

—Մի հարցնիլ—շան մէկն է:

Գիւղապետը հացի սեղան է պատրաստել տալիս, հրաւիրում է հիւրերին և երկու պնակ է բերում, դնում առաջները—մէկը խոտով լիքը՝ Մարկոսի առաջ, միւսը ոսկորներով լիքը՝ Թադէոսի առաջ:

Հիւրերն իրար են նայում ու դառնալով գիւղապետին՝ ասում են. «Սա ի՞նչ անվայել վամուս է, որ ցոյց ես տալիս մեզ»:

—Ես վարուեցի այնպէս, ինչպէս որ դուք էք մտածում իրար մասին, և պատրաստել տուի ձեր ճաշակի կերակուրներ, — պատասխանում է գիւղապետը:

Ի՞նչ կը ցանես, այն կը հնձես:

9.

ՄՈՒԿՆ ՈՒ ԿԱՏՈՒՆ

«Ընկել եմ ճանկըդ, դէհ ուտում ես՝ կեր,

էլ ի՞նչ ես խառնում իմ դառը ցաւեր.

Գիտեմ, որ իմ վերջն հասել է այսօր,

Խեղճ ձագս էլ բնում անտէր է, անգոր» —

Ասաց մի խեղճ մուկ անիրաւ կատուին,

Որ ճանկել նըրան՝ դրել էր տակին:

—Հօ ուտելուն չեմ մենակ կարօտած,—

Պատասխան տուեց կատուն բարկացած.

Անո՛ղ ծըռցիդ ականջ դնելիս,

Ու թուլանալըդ աչքով տեսնելիս,

Սիրաբոս այնպէս է ցընծում, հովանում,

Որ ասես, թէ նոր կեանք եմ ստանում:

Խ. Արովեան

10.

ԷՇՆ ԱՌԻԻԾԻ ՄՈՐԹՈՎ

Էշը ձանձրացել էր աշխատելուց: Նա մի օր թողեց իր տիրոջն ու փախաւ: Ճանապարհին գտաւ առիւծի մորթի: «Օ, սա ինձ պէտք կըգայ», ասաց էշը: Փաթաթուեց առիւծի մորթու մէջ ու սկսեց ման գալ անտառում, հէնց իմանաւ՝ առիւծ լինէր: Եւ, իսկ որ, բոլոր գազանները նըրան առիւծի տեղ էին ընդունում և ահ ու դողով փախչում էին նրանից: Գոռոզացաւ էշը: «Արի՛ առիւծի նման մոնչամ», — մտածեց նա, — բոլորը լեղապատառ կըփախչեն, այն ժամանակ ես անտառի միակ տէրը կը լինեմ ու ինձ համար կ'ապրեմ ազատ», — և սկսեց էշի պէս զըռալ: Հէնց որ գազանները լսեցին այդ զըռոցը, իսկոյն հասկացան բանի զօրութիւնը և սկսեցին իրանց ոխը հանել էշից: Տէրն էլ էր լսել էշի զոռոցը. նա շտապեց անտառ՝ մի մեծ մանակ ձեռին, և ծեծ ու զմբոցով տուն բերաւ ականջեղ անասունին:

Եղոպոս

11.

Ճ Ա Ն Ճ

Խոնարհ ու հեզ

մի յոգնած եզ

արօրն ուսին,

ձանձը պողին,

մի իրիկուն,

գալիս էր տուն:

Մին էլ ճամփին

մի ուրիշ ձանձ

էն նստածին

ասաւ. «Տօ մանչ,

էս եզան հետ

սրտեղից էտ»:

Սա ցից արաւ

քիթը, ասաւ.

—Մենք որտեղից.

վարում էինք,

վարատեղից:

Ա.Թ. Խնկոյեան

ՊԱՊՆ ՈՒ ԹՈՌՆԻԿԸ

Պապը սաստիկ ծերացել էր: Նրա աչքերը լաւ չէին տեսնում, ականջները ծանրացել էին, ձեռներն ու ոտները ծերութիւնից դողդողում էին և զգալը բերան տանելիս՝ կերակուրը կաթկըթացնում էր:

Դուր չէր գալիս այս բան նրա որդուն ու հարսին: Նրանք ծերին իրանց հետ սեղան չէին նստեցնում, այլ վառարանի ետեւը, մի անկիւնում, կաւէ ամանով էին կերակուր տալիս ուտելու: Խեղճ ծերուկի աչքերը լցւում էին արտասուքով: Նա տխուր ու տրտում նայում էր այն կողմը, ուր փռած էր լինում հացի սեղանը:

Մի անգամ, հաց ուտելիս՝ ծերի ձեռները դողդողացին, ամանը վայր ընկաւ ու կտորուեց: Է՛լ աւելի բարկացան հարսն ու որդին: Նրանք գնեցին մի փայտէ աման և այնուհետեւ այդ ամանով էին կերակուր տալիս իրանց հօրը:

Ծերուկը մի չորս տարեկան թոռնիկ ունէր: Մի անգամ մանկիկը, յատակի վրայ նստած՝ փայտից մի բան էր տաշում:

— Ի՞նչ ես անում, որդի, — հարցրեց նրան մայրը:

— Փոքրիկ աման եմ շինում, որ, երբ հայրիկս ու մայրիկս ծերանան, այդ ամանով կերակուր տամ նրանց, — պատասխանեց երեխան:

Հայրն ու մայրը իրար երես նայեցին ու ամօթից կարմրեցին: Այդ օրուանից նրանք սկսեցին ծերին իրանց հետ սեղան նստեցնել. էլ երբէք հետը կռպիտ չէին վարում ու միշտ պատուով էին պահում նրան:

Գրիմ

ՊՈԶՍՏ ԱՂՈՒՅՍԸ

Փախաւ աղուէսը,
փախաւ թակարդից,
բայց պոչի կէսը
թողեց նա ներսը:
Հտպէս պոչատ,
պոչից անջատ,
գնաց, ասաւ ընկերներին.

— Այ ձեզ մատաղ, ես ձեր գերին,

դէն գցեցէք ձեր պոչերը,

ի՞նչու ես պէտք էտ փչերը.

դրանք զարդ չեն ու զարդարանք,

այլ մեր գլխին պատիժ, փորձանք,

գետնի աւել,

վազքի խափան

մեզ անվայել

աւելորդ բան:

Էգտեղ մի ծեր վարպետ աղուէս

ասաւ նրան՝ «Ապրե՛ս, ապրե՛ս,

այ ծակամուտ թոռիս թոռը,

էտքան չեն տայ խելքին դուր.

բա քանի որ տեղն էր պոչըդ,

ի՞նչու չարիւր դու էտ կոչըդ»:

Ա.Թ. Խնկոյեան

ԹՈՉՆԻԿՆԵՐ

Իզո՛ւր, իզո՛ւր, այ թռչնիկներ,

Ինձ որ տեսաք, լրուեցի՛ք...

Թո՛ղ ձեր ազատ դայլայլիկներ

Լըցնեն դաշտերն ու այգիք...

Մի վախենաք դուք փորձանքից—

Ձեզ որոգայթ չեմ լարում:

Ես լաւ գիտեմ—ազատ կեանքից

Լաւ բան չըկայ աշխարհում...

Ալ. Մատուրեան

18.

ԿԱՄԱԿՈՐ ՍԱՅԼԱՊԱՆՆԵՐ

(Լ. Տօլստօյից)

Երկու սայլապան ճամբի նեղ տեղումը դէմ առ դէմ
եկան: Նրանցից մէկը գնում էր քաղաք, իսկ միւսը՝ տուն:
Մէկը բղաւում է.

—Ճանապարհ տո՛ւր, ես շտապում եմ, քաղաք պիտի
գնամ շուտով:

Իսկ միւսը գոռում է.

—Ես աւելի եմ շտապում, պէտք է շուտով տուն գնամ:

Այսպէս յամառուել էին երկուսն էլ և երկար ժամանակ
բղաւում էին:

Բարեբախտաբար, մի երրորդ գիւղացի հանդիպեց դը-
րանց և ասեց.

—Իմ կարծիքով՝ ով ուզում է աւելի շուտով տեղ հաս-
նի, նա աւելի շուտ պէտք է ճանապարհ տայ միւսին:

Այս որ լսեցին կամակոր սայլապանները, երկուսն էլ

կտարուեցին և ամեն մէկը նրանցից շտապեց շուտով ճամ-
բայ տալ միւսին:

Ղ. Աղայեան

19.

ԳԻՏՈՒՆ ՈՐԴԻՆ

(Լ. Տօլստօյից)

Որդին քաղաքից գիւղ եկաւ հօրը տեսութեան:

Հայրն ասաց.

—Որդիս, խոտահարքի ժամանակ է, առ փոցիւր, դը-
նանք, օգնիր ինձ:

Որդին աշխատել չէր ուզում ու ասաց հօրը.

—Ես քաղաքում եմ ուսում առել ու ուսման համար
խօսքերը մոռացել եմ: Փոցիս ո՞րն է:

Այս ասաց-չասաց՝ յանկարծ ոտքը կոխեց բազում ըն-
կած փոցիւր վրայ ու փոցիւր վեր նետուելով՝ կաւ ճակա-
տին: Նա իսկոյն յիշեց, թէ ինչ բան է փոցիւր, ձեռքը
տարաւ ցաւած ճակատին ու բացականչեց.

—Այս ո՞ր յիմարն է փոցիւր գցել այստեղ:

Ալ. Մատուրեան

20.

ԱՐՁՆ ՈՒ ԳԱՅԼԸ

Գայլը մի գառը յափշտակած տանում էր ուրախ ու-
րախ, որ մի ապահով տեղ նախաճաշիկ անի:

Որտեղից որ էր, հանդիպեց նրան արջը և ճանկերիցը
խլեց գառը:

Գայլը մի կողմ քաշուեց և արջից բաւական հեռու կան-

գնելով՝ սկսեց աղիողորմ օռնալ՝ դունչը գէտի երկինք
ցըցած:

—Այդ ինչ ես աղաղակում, մէկ թարգմանիր ինձ,—ա-
սեց արջը, որովհետեւ գայլն արջերէն գիտէր, իսկ արջը
չըգիտէր գայլերէն:

Գայլը պատասխանեց.

—Ես գէտի երկինք եմ աղաղակում ու ասում, որ ու-
ժեղները թոյլերից ոչ վախում են և ոչ ամաչում, այս
ի՞նչ օրէնք է:

—Ի՞նչու այդ մասին դժգոհ չէիր՝ գառը յափշտակելիս,—
պատասխանեց արջը, ու դրանով արդարացրեց իրան:

Հ. Աղայեան

21.

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻ ԿՏԱԿԸ

Մի ծերունի պարտիզպան շատ անգամ ասում էր որ-
դոցը, որ ջանասէր լինեն, բայց որդիքը ծոյլ էին և ա-
կանջ չէին դնում: Երբ ծերունին զգաց, որ մահը մօտ է
կանչեց որդոցն ու ասեց.

—Սիրելի՛ գաւակներս, իմ ունեցած-չունեցածս այս
տունն ու պարտէզն է. ուրիշ բան չունեմ, որ ձեզ թող-
նեմ: Բայց պարտիզումս իմ պապից ու հօրիցս մնացած
գանձ կայ թաղած, եթէ լաւ փորէք, փորփրէք, անշուշտ
կըգտնէք:

Ծերունու մահից յետոյ որդիքն սկսեցին փորփրել պար-
տէզը: Փորեցին, փորփրեցին, ոչինչ չըգտան, բայց հետե-
եալ տարին ծառերն ափսոսանքով տուին, այնպէս ա-
ռատ, որ երբէք տուած չէին: Այդ ժամանակ միայն հաս-
կացան տղերքը, թէ ինչ գանձ էր իրանց պապերի թողածը:
Այնուհետեւ սիրեցին աշխատութիւնը և աշխատասիրու-
թեամբ ապահով ապրելու հնարը գտան:

22.

ԱՄՐԱՆ ԱՆՁՐԵՒ

(Մարկովից)

«Ոսկի է, ոսկի թափւում երկնքից».

Երեխայքն ընկած անձրևի ետքից,

Ճըշմամ են, վազմամ,

Բըռնել են ուղում...

—Կացէ՛ք, փոքրիկներ,

Այդ անձրևը մենք

Ո՛ղջ կը ժողովենք,

Իբրև հատիկներ,

Ոսկի հատիկներ—լի ամբարներում,

Ուր հացն է այնպէս անուշակ բարում:

Ալ. Մատուրեան

23.

Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Գարուն է: Բնութիւնը վաղուց արդէն զարթել է իր ձմեռ-
նային քնից: Արարատեան նահանգում ամեն ինչ կենդանա-
ցել է, կեանք առել. ամեն ինչ ծառ ու տունկ է. կանաչները
նոր դուրս եկած՝ ցնծին են տալիս այգիների ափերումը. ու-
ռի ծառերը՝ բաց արած իրանց լեզուիկ տերեւները, զարնան
մեղմ քամուց խշխշալով՝ իրար են զիպչում, հէնց իմանաս,
թէ իրար բարեւում են. սրտատու ծառերն իրանց կարգին՝
որը կոկոնել է, կարծես, շարած մարգարիտ լինի, որն էլ ծաղ-
կել է եօթնասուն տարեկան ալևորի նման. մանուշակն
ու յաամիկը իրանց անուշ հոտերով քաղցր քուն են բե-
րում այդու մէջ զբօսնողին. մանուշակը, պտիկ հարսի
կամ համեստ աղջկայ նման, գլուխը կախ է զցել, մտել է
խոտերի տակը, որ, մի գուցէ, երեւալը հպարտութիւն հա-

մարութի. իսկ յասմիկը իր թփի վրայից ճիթ-ճիթ կախ ընկած՝ լցրել է աշխարհքը հոտաւէտ բուրմունքով. վարդն էլ հագել է կանաչ ատլաս շորեր և իր ոսկէ կոճակի նման կոկոններովն իմաց է տալիս, թէ «ես ուղարկել եմ ինձանից առաջ իմ քոյրը մանուշակին, որ ձեզ ուրախացնի, մինչև որ ես էլ կը գամ իմ մէկէլ ընկեր ծաղիկների հետ»։ Այսպէս ամեն բան մեծ ուրախութիւն էր բերում մարդուն Կարմիր կիրակի օրուան առաջին շաբաթ օրը։ Սարեկներն էլ՝ ծառի ճղերին կանգնած, կարմիր արեգակի դիմացը, հազար ու մի տեսակ ճլվլացնում էին ու իրանք ածում, իրանք պարում։

Պ. Պոռնան

24.

ԴԱՇՏԻ ՎԱՐԴԸ

(Գեղեցիկ)

Փոքրիկ տղան մի վարդ տեսաւ,
Սիրուն վարդը դաշտի միջին.
Ուրախ ուրախ շուտ մօտեցաւ,
Որ լաւ նայի սիրուն վարդին։
Այ իմ վարդին, կարմիր վարդին,
Կարմիր վարդը դաշտի միջին։

Մանուկն ասաց. Քեզ կը քաղեմ,
Այ իմ վարդիկ դաշտի միջին։
Վարդիկն ասաց. Փշեր ունեմ,
Դու ձեռ մի տալ կարմիր վարդին։
Այ իմ վարդին, կարմիր վարդին,
Կարմիր վարդը դաշտի միջին։

Չար երեխան վարդը քաղեց,
Սիրուն վարդը դաշտի միջին։

Վարդը նրան խիստ ծակծկեց,
Բայց և գերի մընաց ձեռին։
Այ իմ վարդին, կարմիր վարդին,
Կարմիր վարդը դաշտի միջին։

Յ. Յովհաննիսեան

25.

ԵՂԻՍՅԻ ՀԱՆԱԲԸ

Մէկ օր եղիան վերևից կանչեց
Եւ մարդկանց յայտնեց,
Թէ այսուհետեւ ձեզ չեմ օգնելու,
Անձրև չեմ տալու։

Այս ասաց թէ չէ՝ երկինքը կապուեց,
Էլ ոչ մի կաթիլ անձրև չը կաթեց։
Եւ այնուհետեւ աղբիւրը լրուեց,
Առուն ցամաքեց, վարդը թառամեց,
Դաշտը սևացաւ, արտը չորացաւ,
Բանական, անբան, թռչուն ու գազան
Անջուր մընալով, ուշաթափ եղան։
Եղիան որ տեսաւ, թէ ինչ բան եղաւ,
Ծիծաղը եկաւ և ծիծաղեցաւ։
Բայց ի՞նչպէս ծիծաղ... անպէս որոտաց,
Որ երկինք, զետինք թընդաց, դըրդաց.
Մութ ամպերն իրար այնպէս զարկուեցին,
Որ փայլակ, կայծակ, շանթեր հանեցին։
Երկինքը մըթնեց, յորդ անձրև թափեց,
Ուշագնացներին թըրջեց, ողորեց
Եւ ուշքի բերեց։

Ու այնուհետեւ սար ու ձոր դարձեց,
Աղբիւրն քրքրւաց, շուշանը ծաղկեց,
Առուն քրչքրչաց, արտը կանաչեց,
Արտուտը երգեց, աքլարը կանչեց,

Հաւը ձու ածեց, մաքին գառ ծնեց.

Գառը մորթեցինք Եղիայի համար,

Որ մեզ խնայի

Էլ հանաք չանի:

Ղ. Աղայան

26.

ԳԻՒՂԱՑԻՆ ՈՒ ԶԻՆ

Կռուի տարի էր. մարդիկ փախչում էին թշնամիներից:
Գիւղացու ձին արածում էր դաշտումը. տէրը մօտեցաւ
ձիուն ու ասեց.

—Շուտ արա, հետս եկ, թէ չէ թշնամիները կըգան ու
քեզ կըտանեն:

—Ինձ ի՞նչ կանեն, որ տանեն,—հարցրեց ձին:

—Քեզ կըբանայնեն,—պատասխանեց տէրը,—և, եթէ
չլսես, կըծեծեն:

—Միթէ դու նոյնը չե՞ս անում, թէև քեզ հաւատա-
րիմ եմ ծառայում: Միևնոյն չե՞ ինձ համար, թէ ո՞վ պի-
տի լինի իմ տէրը,—զո՞ւ թէ մի ուրիշը: Ուրեմն էլ ինչո՞ւ
պիտի վախենամ ես թշնամուց:

Ղ. Աղայան

27.

Ք Ա Ր

(Լ. Տօլստոյից)

Աղքատի մէկը մօտեցաւ հարստին և ողորմութիւն
խնդրեց: Հարուստը ոչինչ չտուեց ու ասաց.

—Գնա, կորիւր:

Աղքատը տեղից չշարժուեց:

Հարուստը զայրացաւ, գետնից մի քար վերցրեց ու աղ-

քատի վրայ նետեց: Աղքատը քարն առաւ, դրեց ծոցը ու
ասաց.

—Այս քարը ծոցումս կըպահեմ, մինչև որ գայ ժամա-
նակ, երբ ես էլ կարողանամ քարը հարստի վրայ նետել:
Եւ այդ ժամանակն եկաւ:

Հարուստը մի վատ բան արաւ: Ունեւն-չունեւնը ձեռքից
առան ու բանտ տարան: Երբ նրան բանան էին տանում,
աղքատը մօտեցաւ, քարը ծոցից հանեց ու ուզում էր հա-
րստի վրայ նետել: Բայց մէկէլ մտածմունքի մէջ ըն-
կաւ, քարը դէն գցեց ու ասաց.

—Զո՞ւր էի ես այսքան ժամանակ քարը ծոցումս պա-
հում: Երբ նա հարուստ էր ու զօրեղ, ես վախենում էի
նրանից: Իսկ այժմ նա մեղքս է գալիս:

Ա. Ծատուրեան

28.

ԱԳՈՒԱԻՆ ՈՒ ԱՂՈՒԷՍԸ

Բախտի բերմամբ
Թէ պատահմամբ
մի մեծ ազնաւ
մի գունդ պանիր
դաշտում գըտաւ,
կըտուցն առաւ,
ծառին թառաւ:
Օ՛, ի՞նչ պանիր, դեղին ոսկի...
Բայց դեռ չառած համը խակի,
աղուէսն անցաւ
ծառի մօտով,
գերուեց
էրուեց
պանրի հոտով:
Վազեց դնաց բերնի ջուրը

է սպասաւորներին. «Մի սուր բերէք այստեղ»: Երբ սուրբ բերում են, Սողոմոնը պատուիրում է. «Կէս արէք այս կենդանի երեխային. կէսը տուէք մէկին, կէսը՝ միւսին»: Կանանցից մէկը բացականչում է. «Մի սպանէք»: Իսկ միւսն ասում է. «Թող սպանեն, ոչ իմը լինի, ոչ՝ քոնը»: Թագաւորն ասում է. «Մի սպանէք. երեխան տուէք առաջին կնկան, որովհետեւ նա է հարազատ մայրը»:

Ս. Գիրք

30.

ԹԱԳԱՆՈՐՆ ՈՒ ԽՐԾԻԹԸ

(Լ. Տօլստոյից)

Արեւելեան մի թագաւոր հրամայեց, որ իւր համար մի շքեղ պալատ շինեն և առջևն էլ պարտէզ տնկեն: Շուտով պալատն ու պարտէզը պատրաստ էին: Միայն պարտիզի հէնց մուտքի մօտ մի փոքրիկ խրճիթ կար, որի մէջ մի խեղճ գիւղացի էր ապրում: Թագաւորն ուզեց այդ խրճիթը քանդել տայ, որ պարտիզի գեղեցկութիւնը չփչանայ: Եւ իր վեզիրին ուղարկեց գիւղացու մօտ, որ խրճիթը փողով առնի:

Վեզիրն ասաց գիւղացուն.

— Բախտաւոր մարդ ես: Թագաւորն ուզում է քո խրճիթն առնի: Խրճիթդ իսկի տասը մանէթ չարժի, բայց թագաւորը քեզ հարիւր մանէթ է տալիս:

Գիւղացին ասաց.

— Ո՛հ, ես խրճիթս հարիւր մանէթով չեմ ծախի:

— Դէ, լաւ, — ասաց վեզիրը, — թագաւորը քեզ երկու հարիւր կը տայ:

— Երկու հարիւր չէ, հազար էլ որ տայ՝ չեմ տայ, — ասաց գիւղացին: — Պատս ու հայրս այս խրճիթումն են ապրել ու մեռել, ինքս էլ այս խրճիթումն եմ ծերացել ու, Աստծով, այս խրճիթումն էլ կը մեռնեմ:

Վեզիրը գնաց թագաւորին ու ասաց.

— Շատ կամակորն է այդ գիւղացին: Ինչ էլ ասում ես՝ խեղճն չի նստում: Թագաւոր, իսկի կոպէկ էլ մի տուր. հրամայիր, որ քանդեն:

— Ո՛հ, ես այդ չեմ ուզում:

— Հապա ի՞նչ անենք, — ասաց վեզիրը: — Միթէ կա՛րելի է թողնել, որ այդ փառած խրճիթը կանգնած մնայ պալատի առաջ: Ամեն անցնող մտիկ տալով պալատին, կասի՝ պալատը լաւ է, բայց խրճիթն է փչացնում: Ու կը մտածի՝ երեւի, թագաւորը փող չի ունեցել, որ խրճիթն առնի:

Թագաւորն ասաց.

— Ո՛հ, պալատին նայողը կասի՝ թագաւորը, երեւի, շատ փող է ունեցել, որ այս տեսակ պալատ է շինել տուել, իսկ խրճիթին նայելով, կը մտածի՝ երեւում է, այս թագաւորը շատ էլ արդարասէր է եղել: Թող, խրճիթը մնայ:

Ա. Մատուրեան

31.

ԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏԵԻԱՆՔԸ

Երեք ընկեր միասին ճանապարհորդելիս՝ զանձ գտան ու բաժանեցին իրար մէջ: Բայց որովհետեւ նրանց ճանապարհի պաշարը պակասել էր, իրանցից փոքրիկին ուղարկեցին քաղաք, որ կերակուր բերի: Նա գնաց ու ճանապարհին այսպէս էր մտածում ինքն իրան. «Ես հիմայ հարուստ հմ. բայց աւելի հարուստ կըլինեմ, թէ որ ընկերներիս բաժինն էլ ես վեր առնեմ: Եւ դա մի դժուար բան չի: Կը թունաւորեմ այն կերակուրը, որ պէտք է գնեմ. իսկ իմ մասին կ'ասեմ, որ արդէն ճաշել եմ»:

Իսկ միւս ընկերներն այսպէս էին խօսում. «Ինչո՞ւ մենք բաժին տանք մեր ընկերին. եթէ նրա բաժինն էլ մենք վեր առնենք՝ աւելի կը հարստանանք: Ուրեմն, հէնց որ նա գայ՝ խկոյն սպանենք»:

Պատանին բերեց թունաւորած կերակուրը: Ընկերներն իսկոյն սրերն հանեցին ու սպանեցին նրան: Իսկ յետոյ կերակուրն ուտելով՝ իրանք էլ մեռան: Գանձը մնաց անտէր:

Ս. Նաղարեան

32.

ՀԱՅ ՏՈՒՈՂԸ

Փրանսիայի մի թագաւոր իմացել էր, որ իր իշխաններից մէկը յանդգնել է ծեծել մի երկրագործի: Յանցաւոր իշխանին պալատ հրաւիրեց ու առանց մի բան ասելու՝ ճաշի նստեցրեց: Թագաւորը հրաման էր տուել ծառաներին, որ փառաւոր սեղան պատրաստեն: Սեղանի վրայ շարած էին ամենապատւական կերակուրներ առանտ-առանտ, բայց հաց չկար:

Իշխանը տեսնելով անհաց սեղանը, զարմանում է: Նոյն միջոցին թագաւորը ներս է մտնում ու հարցնում. «Ի՞նչ պէս է, իշխան, կերակուրները լաւ են, հաւանում ես»:

— Սքանչելի է, տէր իմ, շատ համեղ կերակուրներ են: Բայց, ներեցէք համարձակութեանս, բերանս բան առնել չկարողացայ. ապրելու համար հաց է պէտք, տէր իմ:

— Այո, պատասխանում է թագաւորը՝ դէմքը խոփոռելով. — հասկացիր հիմայ քեզ տուած դատ: Քանի որ ապրելու համար հաց է հարկաւոր, ուրեմն իմացիր լաւ վարուել մեզ հաց տուող գիւղացիների հետ»:

33.

ԱՆՁՐԵԻԻ ԿԱԹԻԼԸ

(Հարսմանից)

Փայլուն կաթիլը գարնան անձրևի
Մի օր հարց տուաւ իր ընկերներին.
«Ի՞նչի ենք այս հին, աղքատ խրճիթի
Լուսամտան այսպէս ծեծում անլըռին»:

Կաթիլներն իսկոյն տուին պատասխան.
— Գեղջուկն է ապրում այս հին տընակում.
Ուրախ համբաւ ենք մենք բերում նրան,
Որ նրբա արտը ծըլում է, ծաղկում...

Ա. Մատուրեան

34.

Մ Ա Յ Ր Ի Կ Ի Ս

Հայրենիքէս հեռացեր եմ,
Խեղճ պանդուխտ եմ, տուն չունիմ,
Ազիզ մօրէս բաժանուեր եմ,
Տխուր-տրտում—քուն չունիմ:

Սարէն կու գաք, նշխուն հաւքեր,
Այս իմ մօրս տեսեր չէք:
Ծովէն կու գաք, մարմանդ հովեր,
Ախրր, բարե բերեր չէք:

Հաւք ու հովեր եկան կըշտիս,
Անձէն գիպան ու անցան.
Պապակ-սրտիս, փափազ-սրտիս
Անխօս գիպան ու անցան:

Ա՛խ, քու տեսքին, անուշ լեզուին
կարօտցեր եմ, մայրիկ ջան,
երնէկ, երնէկ երազ լինիմ,
Թոնեմ մօտդ, մայրիկ ջան:

Երբ քունս գայ, լուռ գիշերով,
Հոգիդ գրկեմ, համբոյր տամ,
Սրտիդ կըսնիմ վառ կարօտով,
Լամ ու խնդամ, մայրիկ ջան...

Աւ. Իսահակեան

35.

ԳԱՌՆ ՈՒ ԳԱՅԼԸ

(Գոհլովից)

Հընուց մընացած մի լաւ առակ կայ, և շատ ուղիղ է,
Աստուած է վկայ, թէ հօգորի դէմ, թէ և մեղաւոր՝ անհօր
արդարն է լինում յանցաւոր:

Այսպէս՝ մէկ անգամ շողից նեղացած, հօտից մոլորած՝
մի ծարաւ գառնուկ խայտալով վազեց դէպի առուակը, որ
քիչ ջուր խմէ, ծարաւը կտորէ, փոքր ինչ գովանայ, վազէ
տունը գընայ:

Այդ իսկ բոպէին, որտեղից որտեղ, մի գայլ դուրս պըր-
ծաւ և կամաց-կամաց, սուս-փուս, գողի պէս, շան կեր-
պարանքով, գառին մօտեցաւ: Ի՞նչ ասել կ'ուզէ, թէ ին-
չո՞ւ համար. — քաղցած գազան, փափրիկ գառնուկ. — կ'առ-
նէր կը տանէր և անուշ կ'անէր:

Բայց մէկէնիմէկ նա այդպէս չարաւ, իսկոյն չըտարաւ:
Զըգիտեմ որտեղ՝ մեր ծաղկաթաւալն ուսում էր առել,
օրէնք սովորել, ուզեց իր գործը խեղճ գառնուկի հետ օ-
րէնքով տեսնել. որպէսզի չասեն, թէ գառն արդար էր,
գայլը՝ մեղաւոր: Բայց ինչ էլ լինէր՝ դարձեալ գազան էր,

կոպիտ բաւական. հետք չըկար վըրան ուսման, կըթու-
թեան, ինչպէս կը տեսնէք նրա խօսելու, վարուելու ձևից:

— Այ դու անպիտան, կենդանի անբան, — ասում է գա-
ռին գայլն ուսումնական. — Ի՞նչ իրաւունքով և ո՞ր օրէնքով
համարձակում ես իմ մաքուր ջուրըս, պարզ խրմելիքըս
քո պիղծ բերանով այսպէս պըղտորել՝ աւազով, ցեխով և
հազար տեսակ աղտեղանքներով: Քո այդ յանդուգն չարու-
թեան համար, գիտե՞ս, ինչպիսի պատիժ կայ գըրուած:

— Վսեմափայլ տէր, — ասում է գառը, — ես գիր չըգիտեմ,
բայց թէ թոյլ կըտաս՝ այսքանը կ'ասեմ, որ ջուրը ցածից
վերև չի գնայ, դու էլ կ'իմանաս:

— Ի՞նչ ես դուրս տալիս, ես չեմ հասկանում. ջուրը
ներքևից վերև չի գնայ. ո՞վ այդ չըգիտէ, էլ ասելդ ի՞նչ է:

— Իմ ասելն այն է, վսեմափայլ տէր, որ դու վերևից
եկար դէպի ինձ: Այդ էլ որ չասենք՝ հէնց ջըրին նայենք,
շատ լաւ կը տեսնենք, թէ ի՞նչքան պարզ է, ի՞նչքան մա-
քուր է: Զուր է, ճշմարիտ, քո բարկութիւնը:

— Տեսէ՞ք այս ստահակին, սրա ասածին: Համարձակում
ես, կենդանի անբան, տալ ինձ պատասխան: Քո խելքով՝
ես, կենդանի անբան, շա՛տ եմ խօսում, շա՛տ եմ հնարում: Ես լաւ
ուրեմն ես սնու եմ խօսում, շա՛տ եմ հնարում: Ես լաւ
եմ յիշում և չեմ մոռացել, որ մէկէլ տարին էլի դու էիր,
որ յանդըգնեցիր, ինձ ընդդիմացար և հայհոյելով այստե-
ղից փախար, ձեռքիցըս պըրծար:

— Ա՛խ, ի՞նչ ես ասում, տէր իմ պատուական, դեռ ես չը-
կամ ես մէկ տարեկան:

— Ուրեմն եղբայրդ էր. էլ ո՞վ կը լինէր անքան քեզ
ներման, քեզ պէս անպիտան:

— Ողորմած տէր իմ, ես եղբայր չունիմ:

— Ինձ համար մէկ է, ով կ'ուզէ լինի. միթէ դու չու-
նիս քաւոր, խընամի: Մէկ խօսքով՝ նա ձեր յիմար ցեղիցն
էր: Դուք, ձեր շըները, ձոր հովիւները, ինձ չըսիրելով,
էր չարն ուզելով՝ երբոր կարենաք՝ միշտ փասս կը տաք:
Այդ մեղքի համար ես հիմա գիտեմ, թէ քեզ ի՞նչ կ'անեմ:
— Ա՛խ, Տէր իմ Աստուած, — գառն աղաղակեց. — Ի՞նչ է

իմ մեղքըս, սա չըհաստատեց...: Վսեմափայլ տէր, ողորմած եղիր. ես ինքս անմեղ եմ...:

—Լըռիր, անպիտան, ոչխարի լակոտ, իմ բան ու գործըս խօսմ' չէ կըտըրուել, որ քո մեղքերդ սկսեմ քըննել: Ե՛կ, գընանք անտառ, ես այնտեղ կ'անեմ քո դատաստանը:—Ասաց գազանը, և մեր գառնուկին դրեց շալակին...

Ղ. Աղայեան

36.

ԷՇՆ ՈՒ ՍՈՒԱԿԸ

(Կռիւղից)

Ջրռան էշը սոխակ տեսաւ.

—Մէկ ինձ նայիր, նըրան ասաւ.

Ասում են՝ դու լաւ ես երգում.

Բայց չը գիտեմ, դժբաղ են ասում:

Ես ականջներ ունիմ լայն-լայն,

Լաւ եմ լսում ամեն մի ձայն.

Բայց քո ձայնը ես չեմ լսած,

Թէև լսել շատ եմ ուզած:

Այս լաւ եղաւ, որ քեզ գտայ,

Դէ, մէկ երգիր, մէկ բըլբըլա՛,

Տեսնեմ, ուղիղ լսւ ես երգում,

Թէ իզուր են այնքան գովում:

Սոխակն անմեղ, դէ, նազ չարաւ,

Անուշ լեզուն նա բաց արաւ,

Ուզեց ցոյց տալ աւանակին,

Որ չեն գովում զուր սոխակին:

Ձայնը լարեց ու սկսեց:

Սոխակի ձայն... ինչե՛ր չասեց.

Մէկ խօսում էր ու մէկ երգում,

Հազար խաղով խաղացնում.

Մէկ դայլայլում, դըլդըլցնում,

Մէկ գեղգեղում, կըկըլցնում,

Այնպէս շըլում, սըրնգում էր,

Որ սար ու ձոր գմայլում էր.

Լեռ քարերն էլ լարեցին ուշ,

Այնքան քաղցր էր, այնքան անուշ:

Ամեն մի շունչ ու արարած

Լսում էր լուռ, ապուշ կտրած:

Գամին կտրեց իր վըզոցը,

Աղբիւրն իրա քըչքըչոցը.

Ո՛չ մի տերև չէր սըլսըլում,

Ո՛չ մի թռչուն չէր ծըլվըլում.

Տաւարներն էլ չարածեցին,

Այլ նստեցան, ականջ դրին:

Տաւարածն էլ շունչը քաշած,

Սոխակին էր լսում ապշած,

Անմեղ ժպտում ու հիանում,

Ընկերին էր ձեռքով անում:

Մեր սոխակը, վերջը, լռեց,

Իշի վճռին ականջ դրեց.

Երկարականջ զըզըռանը

Այսպէս կտրեց դատաստանը.

«Է՛հ, ի՛նչ ասեմ, վատ չես երգում.

Լաւ ես շըլում, կըկըլացնում.

Բայց ես շատ եմ ափսոսում քեզ,

Որ չես երգում աքլորի պէս.

Աքլորին էլ որ դու տեսնես,

Նըրանից էլ որ դաս առնես,

Այնուհետև նըրա նման

Դու կը երգես շատ անման»:

Այդ վճիռը երբոր լսեց,
Մեր սոխակը նոր աչք բացեց.
Նա նոր տեսաւ, որ իր դիմաց
Մի գեռազլուխ էշ է կանգնած...
Թւին խփեց, իսկոյն թռաւ,
Իշի ձեռքից ազատուեցաւ:

Ղ. Աղայեան

37.

Ծ Ա Ղ Կ Ա Զ Ա Ր Դ

Մեծ պատն ամբողջ վեց շաբաթ տխուր ու բարկացած
մնալուց յետոյ, յանկարծ սկսում է ծիծաղել, խնդալ, ու-
րախանալ:

Այդ լինում է Ծաղկազարդին:

Ամբողջ տարուայ մէջ եկեղեցին ոչ մէկ անգամ այն-
պէս լիքը չի լինում, ինչպէս Ծաղկազարդի գիշերը:

Մեծ ու փոքր, ծեր ու մանուկ, մարդ ու կին, նորա-
հարսներ ու նորափեսէք, նշանած ու նշանելու տղերք ու
աղջկերք, հանգերից հաւաքուած տաւարածներ, հովիւներ,
խոզարածներ, — մի խօսքով՝ ամենքը, ամենքը Ծաղկազար-
դի գիշերը ժամումն են լինում:

Հէնց որ մտնում ես եկեղեցի, կարծում ես թէ մի
հարսնաքատուն ես մտել: Ամենքն էլ իրանց հին ու կեղ-
տոտ հագուստը փոխած, նոր զարդարանքներով զարդա-
րուած, մաքրուած, գեղեցկացած:

Եկեղեցու պատերի, սիւների, ջահերի, աշտանակների
վրայ էլ տեղ չի լինում, այնքան մոմեր են լինում վա-
ռած: Բացի դրանից, ամեն մի հոգի մէկ-երկու վառած
մոմ էլ ձեռին է ունենում բռնած: Նշանած աղջկերանց
ձեռքի մոմերը ոսկի վարադով նախշած են լինում:

Եկեղեցու մէջ այնպիսի աղմուկ է լինում, որ չի լըս-
ւում, թէ տէրտէրն ինչ է ասում, տիրացուն՝ ինչ:

Փոքր երեխաների ճիչն ու աղաղակը, հարսների քրչփը-
չոցը, տաւարածների քրքչոցը, ծերերի հազալը, ժամհարի
բարկանալը, — այդ ամենը իրար խառնուած, եկեղեցին շի-
նում են մի՛ ճշմարիտ որ հարսնաքատուն: Ճոռանն ու
ճշանակն էլ միասին հարիւրաւոր երեխաների ձեռքում մի
այնպիսի աղմուկ են բարձրացնում, որ կարծես եկեղեցու
պատերի բոլոր քարերը լեզու առած՝ գոռալիս լինեն:

Ահա ուռի ճղներից մեծ-մեծ խուրձեր կապած՝ դրած
են եկեղեցու մէջտեղը:

Երբոր ժամանակը հասնում է, վրայ են թափւում ու
կտարատում:

Պէտք է տեսնել, թէ ինչ ճրթճրթոց է բարձրանում.
ինչպէս շտապում են ամենքն էլ, որ մի-մի ճիւղ ունե-
նան ձեռներին ու նրանով դիմաւորեն Քրիստոսին, ինչպէս
որ դիմաւորել են նրան երեսօղէմացիք արմատենու և
ձիթենու ճղներով:

Երբոր ժամասացութիւնը վերջանում է, դեռ լոյսը բա-
ցուած չի լինում: Ամենքն էլ չորսու են գալիս ու տուն
գնում խումբ-խումբ, ճղները ձեռներին, վրան մոմեր վառած:

Այս ու այն կողմ ցրուելով, ամբողջ գիւղը լուսաւոր-
ւում է: Ամեն դռան, ամեն կտրան, ամեն փողոցում լոյս է
երևում և ամեն կողմից ուրախութեան ձայներ են լսում:

Վերջապէս, ամենքն էլ մտնում են իրանց տները, ճղ-
ները խրում են պատերի արանքները և սուրբի պէս պա-
հում: Մոմերն էլ հանգցնում են, որ, երբ, Աստուած մի
արասցէ, տան մէջ մի նեղութիւն պատահելու լինի կամ
կարկուտ լինի գալիս՝ վառեն:

Այսպէս ամենքն էլ ուրախ են լինում այդ օրը. ամենքն
էլ հաղորդւում են:

Ղ. Աղայեան

ԹԱԹԱԽՄԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

Զատիկ է: Շուշի քաղաքում բոլոր ժողովուրդը ոտքի է կանգնել: Տղամարդիկ վաղուց են դուրս եկել՝ տան համար հաւկիթ, իւղ ու բրինձ առնելու. իսկ կանայք տուն ու դուրսը մաքրում են, զարդարում կամ թէ օջախի առաջ կանգնած՝ կարմիր ու դեղին հաւկիթներ ներկում: Փոքրիկ երեխաներն իրանց մօր փեշից բռնած՝ անհամբեր սպասում են, որ իրանց վեզերն էլ ներկեն: Իսկ չափահասներն այստեղ-այնտեղ խմբուած՝ հաւկիթ են խաղում. առնում են հաւկիթները, ատամներին խփում, խեճեճն ու պինդը իմանում և կռուեցնում. չըրթ — կտաւում է մէկի հաւկիթը. յաղթողը փառաւորւում է, յաղթուողն հաւկիթից զրկւում ու գլուխը կախ անում:

Երեկոյեան չորս ժամն է. զօղանջում են եկեղեցիների զանգակները և ժողովրդին աղօթքի կանչում: Ահա տներից դուրս են գալիս մարդ ու կին, տղայ ու աղջիկ՝ նոր ու խշխշուն շորերով, զուգուած, զարդարուած, և դէպի եկեղեցի գնում: Ամենքի դէմքն էլ ուրախ է ու զուարթ, ամենքի բերանին էլ ժպիտ է երևում:

Ահա և Աստուծոյ տաճարը, որտեղ թէ աղքատն ու հարուստը, թէ մեծն ու փոքրը, թէ ծառան ու աղան հաւասար են: Ամենքն էլ աղօթում են ու իրանց ցաւերին դեղ գարման խնդրում: Խոնկի անուշահոտ ծուխն ամպի պէս փռւում է կամարակապ առաստաղի տակ: Քահանաներն ու գալիներն անուշ երգերով փառաբանում են Աստուծուն: Արևի ճառագայթներն ու ջահերի և աշտանակների վառվռուն մոմերը պսպղում են: Յանկարծ բացւում է վարագոյրը և պատարագիչ քահանան խաղաղութիւն ու սէր է քարոզում. սարկաւազն աւետում է ժողովրդին Քրիստոսի յարութիւնը. ժողովուրդը միաբերան կանչում է. «Օրհնեալ է յարութիւնն Քրիստոսի», և միմեանց ողջունելով՝ այդ աւետիսը հաղորդւում է ամենքին:

Ժամերգութիւնը վերջացաւ. փողոցները կրկին լցւում են մեծ ու փոքրով. ամեն մարդ տուն է շտապում. ամենքն էլ գոհ են ու ուրախ:

Խոհանոցներից բարձրանում է խորովուն ու տապակուած ձկան հոտը, լսւում է փլաւի ճլճլոցն ու թշթշոցը, երեխաների ուրախ երգերը, մարդկանց մէկ մէկու տուած աւետիսն ու պատասխանը՝ «Քրիստոս յարեալ է մեռելոց»... «Օրհնեալ է յարութիւնն Քրիստոսի»...

Ծերուկ

ՇՈՒՆՆ ՈՒ ԿԱՏՈՒՆ

Ժամանակով կատուն ճոն էր, Շունն էլ զըլխին զըզակ չունէր, Միայն, գիտեմ ոչ՝ որդիանց որդի, Ճանկել էր մի գառան մորթի: Եկաւ մի օր, ձմռանամբին, կատուի կուշտը տարաւ մորթին: — Բարձրացում, ուստա Փիսօ, Գլուխըս մըրսեց, 'ի սէր Աստուծոյ, Ա՛ռ էս մորթին ու ինձ համար Մի գզակ կարի զըլխիս յարմար. վարձիդ համար միամիտ մնա, Համա-համա շատ չուշանայ:

— Աչքիս վըրայ, քեռի Քուշի. Մի զըզակ ա, հօ մի քուրք չի. Քու թանկագին խաթեր համար Ուրբաթ օրը համեցէք տար: Փողի մասին աւելնորդ ա, Մեր մէջ խօսալն էլ ամօթ ա. Ի՜նչ մեծ բան ա, տօ հէր օրհնած, Միայն, միայն, մի գզակի վարձ...

Ուրբաթ օրը քեռի Քուչին,
Ուստից առաջ, բաց բաց կուճին
Թափ թափ տալով, ծանրոր ու մեծ
Ուստա Կատուի շեմքում կանգնեց:

— Ուստէն ո՛ւր ա... փափախա՞ս ո՛ւր ա...
— Մի քիչ կացի, հրէս կերևայ,
Պատասխանեց Կատուի ձագը,
Որ մտել էր դռան ծակը:

Ուստէն եկաւ քուրքը հագին,
Շանը տեսաւ, բեղի տակին
Իրան-իրան քիչ փրնթփրնթաց
Ու մուշտարու վըրայ թընդաց:

— Յուրաքանչեւ... վահ, տընաշէն,
Ձեռ թողնում, որ մի շունչ քաշեն:

Հեշտ բան հօ չի, հըլա նոր եմ
Յըրցամ տուել, թէ որ կարեմ»:

— Դէ հէր օրհնած, էտէնց ասա,
Էդ բարկանալդ էլ ընչիս ա:

Փող եմ տուել, շուտով կարի,
Թէ չէ, ասա էգուց արի:

Համ ասում ես, համ չես կարում,

Համ խօսում ես, վըրէս զոռում,

Համ, համ, համ, համ,

Քանի, ախպէր, գընամ ու դամ...

Ասաւ Քուչին ու նեղացած

Վերադարձաւ գըլուխը բաց:

Մին էլ եկաւ, դարձեալ չըկար:

Էս անգամը դիպան իրար:

Էլ անպատիւ, պետուր խօսքեր,

Էլ հին ու նոր, էլ հէրն ու մէր,

Էլ գող Փիսօ, էլ քաջալ Շուն...

Բանը հասաւ գիւանբաշուն:

Շունը մինչև գընաց, եկաւ,
Ուստա Կատուն կոտորն ընկաւ,
Գըլուխն առաւ ու մի գիշեր
Հայդէ, կորաւ. էն կորչին էր...

Էն օրուանից մինչև օրս էլ
Շունն էս բանը չի մոռացել,
Մըտքում հլա դեռ պահում ա.
Որտեղ Կատուին պատահում ա,
Վեր ա թըռչում, վըրայ վազում,
Իրան մորթին ետ ա ուզում.
Իսկ սևերես Կատուն յանկարծ
Ետ ա դառնում ու բարկացած
Փըշտացնում ա. մըթամ նոր եմ
Յըրցամ տուել, թէ որ կարեմ:

Յովհ. Թումանեան

40.

ՀԻՆ ԶՐՈՅՑ

Շատ հին ժամանակ մի թագաւոր կար՝
Զօրեղ, իմաստուն և շատ էլ արդար.
Երբ որ ծերացաւ, մօտեցաւ մահուան,
Զը գիտէր՝ ո՞վ կը յաջորդի իրան:

Թէպէտ նա ունէր տասներկու որդի,
Բայց չէր իմանում թէ ո՞րին ընտրի.—
Մեծը ուժով էր, բայց անգութ ու չար,
Նըրանից փոքրը՝ թոյլ ու ցաւագար:
Երրորդն էր անհոգ ու խելքից պակաս,
Չորրորդն էլ անմիտ, թէև անվընաս.
Այսպէս ոչ մէկը իրա սրտով չէր,
Ո՛չ մէկն իր հոգին, իր խելքը չունէր:

ՉԱՐԻ ՎԵՐՋԸ

Լինում է մի սար,
էն սարում մի ծառ,
էն ծառում փրշակ,
Փրշակում մի բուն,
Բընում երեք ձագ,
Ու վըրէն կըկուն:

— Կուկո՛ւ, կուկո՛ւ, իմ կուկուներ,
Ե՛րբ պիտի դուք առնէք թևեր,
Թըռչէ՛ք, գընա՛ք,
Ուրախանա՛ք...

Երգում էր մարիկ կըկուն: Մին էլ, ըհը, Աղուէսն
եկաւ:

— Էս սարը իմն է,

Էս ծառը իմն է,

Ծառում փրշակ կայ,

Փրշակում մի բուն,

Էս ո՞վ է եկել

Տիրացել թագուն:

Ա՛խ, դու կըկո՛ւ, յիմար կըկո՛ւ,

Քանի՞ փոքրիկ ձագ ունես դու:

— Երեք հատ ձագ, աղայ Աղուէս:

— Երեք հատ ձագ ցոյց կը տամ քեզ:

Ու չես ասիլ, դու, անամօթ,

Մինը ծառայ ղըրկես ինձ մօտ:

Ձըգի՛ր շուտով մի հատը ցած,

Թէ չէ կացինս հըրէն սըրած,

Գընամ բերեմ,

Ծառը կըտրեմ...

— Վայ, չը կտրես,

Աստուած սիրես,

Էս մինն ահա

Տա՛ր քեզ ծառայ,

Միայն թէ էդպէս

Մի շընշիլ մեզ

Բընով-տեղով,

Ամբողջ ցեղով:

Խնդրեց մարիկ կըկուն ու ձագերից մինը ձգեց ներ-
քէ: Աղուէսը հա՛փ, առաւ գնաց:

— Վայ-վայ, դո՛ւ-դո՛ւ,

Իմ լա՛ւ կուկու.

Ո՛ր սև սարում,

Ո՛ր անտառում,

Ո՛ր թըփի տակ

Կորար մենակ...

Վայ-վայ, դո՛ւ-դո՛ւ,

Իմ խեղճ կուկու...

Լաց էր լինում մարիկ կըկուն: Մին էլ, ըհը, Աղուէսը
ետ եկաւ:

— Էս սարը իմն է,

Էս ծառը իմն է,

Ծառում փրշակ կայ,

Փրշակում մի բուն.

Էս ո՞վ է եկել

Տիրացել թագուն:

Ա՛խ, դու կըկո՛ւ, յիմար կըկու,

Քանի՞ փոքրիկ ձագ ունես դու:

— Երկու հատ ձագ, աղայ Աղուէս:

— Երկու հատ ձագ ցոյց կը տամ քեզ:

Ա՛խ, չարամիտ դու աւագակ,

Ի՛նչ խաբար է, երկու հատ ձագ.

Ի՛նչ, ուզում ես էստեղ զօռով

Լըցնես ամբողջ կըկուներով...

Ձըգի՛ր շուտով մի հատը ցած,

Թէ չէ կացինս հըրէն սըրած,

Գրնամ բերեմ,
Ծառը կըտրեմ...

—Վայ, չը կտրես,
Աստուած սիրես,
էս էլ առ, տար,
Ու տուր դադար:

Վերջինը գէթ
Մընայ ինձ հետ...

Աղաչեց մարիկ Կրկուն ու երկրորդ ձագն էլ ձգեց
հերքէ: Աղուէսը հափ, էս էլ առաւ ու գնաց:

—Վայ-վայ, վո՛ւյ-վո՛ւյ,

Ընչի համար

եկայ էս սար,

Բուն շինեցի,

Ձագ հանեցի...

Աղուէսն եկաւ,

Տարաւ, կերաւ

Երկուն, երկուն

Կուկուն... կուկուն...

Լաց էր լինում մարիկ Կրկուն: Էս միջոցին—դա՛, դա՛
դա՛, Ագռաւն անց էր կենում էն կողմերով: Լսեց Կրկունի
լացի ձայնը:

—Էդպէս տխուր, սըրտածմիկ

Ի՞նչ ես լալիս, Կրկուն քուրիկ,

—Ի՞նչպէս չը լամ, ա՛ սանամէր,

Աղուէսն եկաւ՝ էն սրտամեռ,

Գըլխիս էսպէս փորձանք բերաւ,

Ձագուկներըս տարաւ, կերաւ:

—Վո՛ւյ իմ աչքին, անխելք Կրկուն,

Ի՞նչպէս իզուր խաբուել ես դու

Սուտ խօսքերից չար Աղուէսի:

Ո՞նց թէ սարը իմն է՝ կասի.

Ո՛վ է տուել էն լըրբին սար.

Սարն ամենքինս է հաւասար:

Ո՛վ կը թողնի վեր կենայ նա
Ամբողջ սարին գայ տիրանայ.

Անունը տայ սըրած կացնի,

Սըրան, նըրան սուտ վախացնի,

Որ մինն էսօր, միւսը երէկ

Ձագեր տանի, ուտի մէկ-մէկ...

Սե գըրողի էն տարածին

Ո՛վ է տուել սըրած կացին:

Մին էլ որ գայ, գայ ու սպառնայ,

Մի՛ վախենայ, քըջի՛ գընայ:

Էսպէս ասաւ Ագռաւն ու թռաւ գնաց: Ահա կրկին
Աղուէսն եկաւ:

—Էս սարը իմն է,

Էս ծառը իմն է...

Հաղիւ էր ասել, Կրկուն բնից գլուխը հանեց՝

Սուտ ես ասում, դու, խաբեբայ,

Անխելձ գազան, անկուշտ, ազահ:

Ո՛վ է տուել էստեղ քեզ սար,

Սարն ամենքինս է հաւասար:

Ի՞նչ ես եկել, սուտ տէր դարձել,

Ես էլ յիմար՝ ճիշտ եմ կարծել,

Ձագուկներըս տուել եմ քեզ...

Կորի՛, գընա՛, դու չա՛ր Աղուէս.

Հերիք՝ ինչքան սուտ ես ասել,

Հիմի՛ գիտեմ, չեմ վախում էլ.

Կացին չունես, ծառը կըտրես:

—Ո՛վ ասաւ քեզ:

—Ագռաւն ասաւ:

—Ագռաւը. լա՛ւ:

Ու Ագռաւի վրայ բարկացած՝ Աղուէսը պոչը քաշեց,
հեռացաւ: Գնաց, մի դաշտում սուտմեռանուկի տուաւ,
վէր ընկաւ, իբրեւ թէ սատկել է: Ագռաւն էլ կարծեց, ի-
րաւ սատկել է, թռաւ եկաւ, վրէ՛ն իջաւ, որ աչքերը հա-
նի: Աղուէսը հափ, յանկարծ բռնեց:

— Դա՛հա՛հ, դա՛հա՛հ,

Աղուէս աղա՛յ...

— Ա՛յ դու կռաւան չարալեզու,
Ո՛նց թէ կը կուլին ասել ես դու,
Թէ ես կացին չունեմ սրբած...
Կացին չունեմ... չէ՛, հիմի կաց...

— Վա՛յ, քեզ մեղա՛յ,

Աղուէս աղա՛յ,

Ես եմ ասել, չեմ ուրանում,
Ինձ քըրքըրի, ինձ կեր հում-հում,
Տո՛ւր, ինչ պատիժ սիրաբեկ կուզի,
Բայց մի վերջին խօսքըս լռի:
Ես էն սարում, հէնց զէմուզէմ,
Էնպէս մի թանգ պահուստ ունեմ,
Որ չես գըտնի դու քու օրում
Ոչ մի թառում կամ անտառում:
Ընչի՛ համար էն ահագին
Գանձը կորչի հողի տակին:
Արի՛ գընանք, հանեմ տամ քեզ,
Էնքան ուտես, էնքան ուտես...
Թէ չը լինի ու սուտ դուրս գամ,
Ես հօ էստեղ միշտ կամ ու կամ:

— Գնանք, ասաւ Աղուէսը: — Թէ կը լինի, շատ լաւ, թէ
չի լինի, էլի քեզ կուտեմ:

Գնացին:

Վերելից թռչելիս՝ Ագուաւը նկատել էր, որ մի թփում
պառկած էր գիւղացու շունը: Աղուէսին տարաւ, տարաւ,
դուրս բերաւ ուղիղ էն թփի վրայ:

— Ա՛յ, ասեց, էս թփումն է իմ պահուստը: Աղուէսը
ազահ վրայ ընկաւ թփին: Շունը վեր թռաւ, կոկորդից
բռնեց ու գրեց տակին: Աղուէսը խեղդուելով սկսեց խռո-
խռուլ:

— Ա՛խ, ես... ա՛խ, ես...

Զգոյշ Աղուէս,

Փորձանքի մէջ

Ընկնեմ էսպէս...

Ա՛խ, անիրաւ

Դու սե ագուաւ...

— Ի՛նչքան էլ որ լինես զգոյշ,

Ձարի համար թէ վաղ, թէ ուշ,

Է՛դ է պահուած, Աղուէս աղա՛յ,

Դա՛հ, դա՛հ, դա՛հ, դա՛հ...

Պատասխանեց Ագուաւն ու թռաւ, ինքն էլ ազատուեց,
կը կուլն էլ:

Յովհ. Թումանեան

42.

ԳՈՂԱՅԱՄ ԶԻՆ

Մի գիւղացու ախոռից գողացան նրա ձիերից ամենա-
լաւը: Մի քանի օրից յետոյ, նա գնաց շուկայ, որ մի ուրիշ
ձի առնի. բայց մեծ եղաւ նրա զարմանքը՝ երբ նա ճանաչեց
ծախու հանած ձիերի մէջ իր սեփական ձին:

Իսկոյն բռնեց սանձից ու պոռաց. «Սա իմ ձին է. երեք
օր է, որ ինձանից գողացել են»:

«Սխալուում էք, պարոն, — ասաց քաղաքավարի ձեռով
ձիավաճառը, — մի տարի կայ, որ այս ձին իմն է. էլ ո՞ր-
տեղից նա ձերը եղաւ: Գուցէ նման է ձեր ձիուն, բայց
այդ նմանութիւնը ոչինչ չի ապացուցանում»:

Գիւղացին իսկոյն երկու ձեռքը ձիու աչքերի վրայ
դրեց ու ասաց. «Լա՛ւ, թէ որ դու այս ձիու տէրն ես եղել
մի ամբողջ տարի, ապա ասա՛, տեսնեմ, ո՞ր աչքն է կոյր»:

Գող ձիավաճառն, ուշադրութեամբ չէր գննած գողացած
ձին. նա շուարած մնաց: Բայց քանի որ մի բան պետք է
ասէր, պատասխանեց. «Ձախ աչքը»:

— Սխալ է, — ասաց գիւղացին:

—Չէ, չէ, — խօսքը կարեց զողը, — սխալուեցի, ուզում էի
ասել՝ ա՛յ աչքը չի տեսնում:

Այդ միջոցին զիւղացին բացեց ձիու աչքերն ու ասաց.
«Հիմա հաստատուեց, որ դու ստախոս ես ու գող. ձին
ոչ կոյր է, ոչ էլ մի աչքանի»:

Բոլոր ներկայ եղողները ծիծաղեցին և աղաղակեցին.
«Գողը բռնուեց, բռնուեց»:

Գողը ստիպուած եղաւ ձին յանձնել իր օրինաւոր տի-
րոջը. ապա բանտարկուեց ու կրեց արժանի պատիժը:

Ս. Նազարեան

43.

Կ Կ Ո Ի

(Գեղէրտից)

«Քաղաքիցը նոր ես չուել, բարեկամ,
Աստ, ի՞նչ ես այնտեղ խօսում մեր մասին.
(Կրկուն հարցրեց կաշաղակին մի անգամ)».

Օրինակ՝ հէնց առնենք փոքրիկ սոխակին,
Շատ կ'ուզէի իմանալ, թէ քաղաքում
Ով ինչպէս է նըրա երգը հաւանում»:

—Օ՛, սոխակը տաղ ասելիս այդու մէջ,

Ողջ քաղաքի հիացմունքին չըկա՛յ վերջ:

«Իսկ արտօւտը»:

—Արտուան էլ է՛ երգելիս,

Իր երգերով շատ շատերին դուր գալիս:

«Ա՛յ զարմանք բան: Իսկ սարեկին լըսելով՝
Ի՞նչ ես ասում քաղաքացիք»:

—Շատ սիրով

Նըրան էլ ես գովում:

«Միթէ... Բայց էլի

Քեզ, բարեկամ, մի բան հարցնել կ'ուզէի».

Արդեօք երբէք քաղաքում դու չե՛ս լըսած
Իմ մասին էլ մի քանի խօսք»:

—Ճիշտն ասած,

Այնտեղ, քոյրիկ, անունդ անգամ, որ ասես,

Ո՛չ տալիս են, ոչ էլ երբէք յիշում քեզ:

«Ա՛, — պինդ ճղաւեց Կրկուն սաստիկ զայրացած, —

Որ այդպէս է, ես ցոյց կըսամ այդ մարդկանց.

Քանի ողջ եմ, քանի մէջըս ո՛յժ ունեմ,

Ես ինքըս ինձ կը գովեմ»:

Սլ. Ծատուրեան

44.

ԳԱՌՆԻԿ ԱԽՊԷՐ

1.

Մայրիկը մեռաւ, հայրիկը մեռաւ,

Մանուկն ու Մանուշ անտէր մնացին.

Մարդիկ անկշտում, մարդիկ անիրաւ,

Փոքրիկ որբերին չըպահպանեցին:

Եւան, բռնեցին իրարու ձեռքից

Անձանօթ ճամբով, տըկտը ու սոված,

Հեռացան, կորան էն չար աշխարհից:

Երկու որբեր, քուր ու ախպեր, կորած գընում են հեռու.
արեւ վառ, ճամբէն երկար, ոչ աղբիւր կայ, ոչ առու:

Քոյրը մեծ էր. ոնց որ լինէր՝ կըհամբերէր արեին, բայց
ախպէրը փոքրիկ էր դեռ, չէր դիմանում ծարաւին:

Գնում են, գնում, տեսնում են ճամբին կովի ոտնա-
տեղ, մէջը լիքը ջուր:

«Քուրիկ ջան, քուրիկ, ես շատ եմ ծարաւ, ինչ կըլի
թողնես, խմեմ մի պուճուր»:

—Չէ, ախպէր ջան, չէ. դու կով կըղառնաս. կովի
կճղակի տեղից մի խմի, մի քիչ էլ կացի... քիչ էլ որ
կենաս, առաջներես պաղ աղբիւր կայ հիմի:

Երկու որբեր՝ քուր ու ախպէր՝ կորած գնում են հեռու.
արեւ վառ, ճամբէն երկար, ոչ աղբիւր կայ, ոչ առու:

Գնում են գնում, տեսնում են ճամբին ձիու ոտնատեղ,
մէջը լիքը ջուր:

«Քուրիկ ջան, քուրիկ, ես շատ եմ ծարաւ, ի՞նչ կըլի
թողնես՝ խմեմ մի պուճուր»:

—Ձէ, ախպէր ջան, չէ, դու ձի կըղառնաս, ձիու սմբա-
կի տեղից մի խըմի, մի քիչ էլ կացի, քիչ էլ որ կենաս,
մօտիկ մի գուլալ աղբիւր կայ հիմի:

Երկու որբեր, քուր ու ախպէր, գնում, գնում են հեռու.
արեւ վառ, ճամբէն երկար, ոչ աղբիւր կայ, ոչ առու:

Գնում են, գնում, տեսնում են ճամբին գառան ոտնա-
տեղ, մէջը լիքը ջուր. փոքրիկ ախպէրը էլ չի համբերում,
բըռնից թաքուն խմում է պուճուր:

Քոյրը մին էլ ետ է նայում, որ մի գառը մըղկըտալի
իւր ետեից տխուր մայում ու մայելով վազ է տալի:

—Ա՛խ, իմ Մանուկ, որբ ու անտէր, իմ անլեզու Գառ-
նիկ-Ախպէր, էլ հնց անեմ, ի՞նչ անեմ ես...

Կանչում է խեղճ Մանուկն էսպէս, վայ է տալիս, լա-
լիս, լալիս, բայց էլ ի՞նչ անէր, բայց էլ հնց անէր...

Երկու որբեր, քուր ու ախպէր, գառն ու աղջիկ մոլոր-
ւած, հեռու հանդում, տխուր-տրտում գնում, գնում են
կորած:

2.

Սոված ու ծարաւ գնում են, գնում,
Գնում են, գնում, չըզիտեն թէ ո՛ւր.
Վերջապէս մի հով անտառ են մտնում,
Անտառի միջին մի գանգակ աղբիւր:

Կուշտ-կուշտ խմում են էն սառը ջրից,
Յետոյ Մանուկը ծառ է բարձրանում.
Գառնիկ-Ախպէրն էլ ծառերի տակին,
Մուշ-մուշ արածում, արոճ է անում:
Իրիկուան պահին խորխինջ ու բըրբըջ...

Լցւում է յանկարծ անտառն աղմուկով.

Մօտիկ են գալիս ձայները քիչ-քիչ...

Լսում են նրբանք վրդովուած հոգով...

Եւ ահա ոսկի սանձերից բռնած,

Բերում են ջրեն ձիանքն արքայի.

Ամենի ձիանքն աղբիւրից խրտնած,

Ծառս-ծառս են կանգնում ու մօտ չեն գալի:

Մօտիկ են տալի ծառայքը մէկ էլ,

Որ սիրուն մի ցոլք ջրի մէջ ընկել,

Որ ջուրը քանի ալիք է տալի,

Նա էլ ջրի հետ գընում է գալի:

Նայում են վերեւ Ի՞նչ տեսան, Աստուած,

Մի հուր-հըրեղէն, մի շարմաղ աղջիկ,

Ծառի ձիւղերին նազելի նստած,

Նայում է ներքեւ լրուկ ու մընջիկ:

Մի սիրուն աղջիկ արմանք ու զարմանք.

Զարմանք է պատում խեղճ ծառաներին:

Տէր Աստուած, արդեօք ի՞նչ հրաշք է սա,

Վայրի անտառում ի՞նչ էս ծառին:

—Ո՞վ ես, չքնաղ, տեսի՞րք ես դու, թէ՞ հողէղէն արա-
րած. թէ տեսի՞րք ես՝ կաց մի քիչ էլ, թէ աղջիկ ես՝ արի՛
ցած: Ե՛կ, տեսնենք, էդ հնց էլաւ, որ ծագեցիր դու մեզ
մօտ. ո՞ր երջանիկ հողմ բերաւ քեզ մեր անտառն ան-
ծանօթ:

«Մեզ որբութեան ցաւն է բերել ձեր աշխարհքը հեռա-
ւոր, —պատասխանեց մեր Մանուկը, հառաչելով գլխիկոր:—
Մենք տուն չունինք, ոչ ապաւէն էս լայն արձակ աշխար-
հում. մութն էլ հիմի շուտով կընկնի, վախենում ենք
անտառում: Ես ձեզ համար աղօթք կանեմ, եթէ անէք
օգնութիւն. էս վայրենի խոր անտառից եթէ տանէք մեզ
մի տուն»:

Ու ծառաները գառն ու աղջկան

Առնում են բերում պալատն արքայի:

«Ո՞վ ես դու, սիրուն, —հարցնում է արքան,

Անբան գառան հետ ինչ ես ման գալի»:
Կանգնում է աղջիկն էստեղ նորից նոր
Պատմում է, ինչ որ պատմեցի ես ձեզ—
Թէ՛ ապրած կենաս, անեղ թագաւոր,
Մեր բանը՝ հապա, էսպէս ու էսպէս...

Թագաւորը երբ լսում է մին-մին՝
Եւ շատ ցաւում է, և՛ շատ հաւանում,
Կարգում է նրան իրեն թագուհին,
Յօթն օր, եօթ գիշեր հարսանիք անում:
Ու փառքի միջում, շրքեղ դանիւնում,
Լիքն ու երջանիկ ապրում է Մանուշ,
Գառնիկ-Ախպէրն էլ ճոխ պարտէզներում
Արօտ է անում ու խաղում անուշ:

3.

Պալատումը կար նախանձոտ ու չար
Մի պառաւ կրնիկ, հնուց աղախին:
Նախանձում է սա, թէ ռնց պիտի գայ
Մի որբ՝ թագուհի գառնայ մեր գլխին:

Մի օր էլ գալիս, գրլուխ է տալի,
Առաջը կանգնում, կեղծաւոր գովում,
—Արի, քեզ տանեմ, սիրուն թագուհի,
Չը՛փ-չը՛փ լողացնեմ շարմաղ էս ծովում:

Խաբում է, տանում, գրցում ծովի մէջ,

Շորերը առնում, ետ բերում քաղաք:

Հագցրնում իր սև խափշիկ աղջկան,

Պալատ ուղարկում թագուհու տեղակ:

Երեսը ծածկած թանձր շրդարշով,

Պալատ է մտնում էն սուտ թագուհին,

Ու թագաւորն էլ կասկած չի տանում,

Թէ ով է եկել բազմել իր գահին:

Բայց ինչ անում են, ինչ որ չեն անում,

Չեն կարում էլ առն բերեն Գառնիկին:

Բըղղում, էս ափից էն ափն է վազում,

Բըղղում, էն ափից ետ գալի կրկին:

Ի՞նչ անենք սրան, ռնց անենք սրան,
Աղջիկն ու մայրը շատ են միտք անում:
Վերջը գալիս է դարձուոր թագուհին,
Անկողին մտնում, հիւանդ ձեռնում:

—Վայ, աման, մեռայ... հայ-հարայ, մեռայ...

«Ո՞րտեղդ է ցաւում, սիրուն թագուհիս,
Ի՞նչ կուգես, ասա».—խնդրում է արքան,
Խնդրում, գրլխովը պոռյա է գալիս:

—Ախորժակ չունեմ... ես բան չեմ ուզում...

Գառնիկի մըսից որ լինի կուտեմ...

Եւ թագաւորը մընում է սառած,

Սառած, շուարած, կանգնած կնոջ դէմ:

«Բայց չէ՞ որ, Մանուշ, քո եղբայրն է նա,

Ո՞նց ես նըրա միսն ուզում դու հիմա»...

—Ի՞նչ անեմ, ինձից նա աղիղ հօ չի՞.

Ես որ մեռնում եմ, թող նա էլ կորչի...

Վայ, հարայ, մեռայ... հայ-հարայ, աման...

Ու թագաւորը տալիս է հրաման.—

«Կըրակ վառեցէք,

Դանակ սըրեցէք,

Բերէք մօրթեցէք Ախպէր-Գառնիկին,

Որ առողջ լինի իր քոյրը տիկին»:

Թագաւորն էսպէս պատուէր է տալի,
Պատուէր է տալի ու դուրս է գալի,
Գընում է ծովափ սաստիկ սըրտնեղած,
Թէ արքան Մանուշն անգուլ է եղած:

4.

Մայում է, լալիս խեղճ Գառնիկ-Ախպէր,
Եւ լացացրնում ծովի ժէռ ափեր:
Մի ափից բռնած միւս ափն է թռչում,

Մարդկային լեզուով քըրոջը կանչում.

—Քուրիկ ջան, քուրիկ, կրակ են վառում, կրակ են վառում, դանակ են սրում: Քուրիկ ջան, քուրիկ, լսի՛ր անդունդից, սպանում են ինձ:

Լսում է արքան՝ տեղը քար կտրած, և ալիքների միջիցը յանկարծ շատ ծանօթ մի ձայն հեռու, խոնկ ու խոփ կանչում է անգոր.

«Ախպէր ջան, ախպէր, անհէր ու անմէր, անքուր ու անտէր, իմ Գառնիկ-Ախպէր: Կատաղի ծովի պաղ գերին եմ ես, փրփրած ալիքը պահապան վըրէս: Դժար է տեղս, ձէնս չեն լսում, ձէնս չեն լսում, ձեռքս չի հասնում: Ախ չար պառաւը սև արաւ օրըս, այժմ էլ կըսպանի Գառնիկ-Ախպօրըս:

Լսում է արքան, պալատն է վազում,

Պատում է քօղը թագունու գէմքի,

Պատում է, տեսնում... բայց ինչ է տեսնում,

Ո՛վ է իր դահին եղել թագունի...

—Եկէք, ձկնորսներ, ուռկան ձգեցէք,

Հանեցէք ծովից մեր լաւ Մանուշին.

Եկէք դահիճներ, ծովը ձգեցէք,

Կախարդ պառաւին ու էս հըրէշին:

Այսպէս բարկացած դռում է արքան,

Ժողովուրդն ամեն թնդում է ցաւից,

Գալիս է կանգնում, ձգում է ուռկան,

Անմեղ Մանուշին հանում է ծովից:

Հանում է ծովից, դահին բազմեցնում,

Յաղթում է այսպէս անմեղը կրկին.

Գառնիկ-Ախպէրն էլ անչափ խնդումից,

Պատում է իրան ոչխարի մորթին:

Դուրս գալի, կանգնում սիրուն տըղամարդ,

Ճակատը պայծառ, աչքերը վառ-վառ,

Ոչխարի տկար մայիւնի տեղակ,

Խօսում է լեզուով ազատ ու ճարտար:

Իսկ չար պառաւին ու իր աղջըկան,

Որ խաբել էին աշխարհ բովանդակ,

Վըզներից կապում ջաղացի քարեր.

Չգում են ծովի անդունդն անյատակ:

Երկու որբեր՝ քուր ու ախպէր՝

Առած պատիւ, գահ ու թագ.

Աշխարհքն էլի խաղաղ ու լի,

Չարը թաղուած ծովի տակ...

Յովհ. Թումանեան

45.

Ո Ս Կ Ի Չ Կ Ն Ի Կ

(Պուշկինից)

1.

Մի ծերուկ ձկնորս և իր պառաւ կին
Բընակում էին Մեծ ծովի ափին.

Ծերը գընում էր ձուկ բռնում ծովից,

Պառաւն էլ տանը թել մանում բըրդից.

Այսպէս միասին՝ մի հին գետնատան,

Երեսուն երեք տարի ապրեցան:

Ահա մէկ օր էլ ծերը գընաց ծով,

Որ ձուկը որսայ իր մաշուած ցանցով.

Նա ուրախ-ուրախ ցանցը ծով ձրգեց—

Առաջին անգամ միայն տիղմ հանեց.

Երկրորդ անգամը ցանցը ձրգեց ծով—

Յանցը դուրս եկաւ ծովային խոտով.

Իսկ երրորդ անգամ որ ցանցը ձրգեց,

Ո՛վ կարէ ասել, թէ ինչ դուրս հանեց.—

Նա բերաւ իր հետ մի ոսկի ձրկնիկ,

Ձրկանց արքայի դուստրը գեղեցիկ.

Ծերի ցանցն ընկաւ, իբրեւ խեղճ գերի,

Ոսկի աղջիկը ձուկ-թագաւորի:

Խեղճ ոսկի ձրկնիկ, ինչպէս է խընդրում,
Մարգկային լեզուով ծերին աղաչում.
«Թող ինձ, թող, ծերսէկ, թող ինձ անվտանգ,
Քեզ կը վրձարեմ թանկագին փրկանք.
Ինչ սիրտըդ ուզի, ինչ որ կամենաս՝
Ուղիղն եմ ասում, ինձնից կըստանաս»:

Վախեցաւ ծերը, մընաց զարմացած.
Նա այնքան տարի ձրկնորս էր եղած,
Բայց ձրկան մասին երբէք չէր լրսել,
Թէ նա մարդու պէս կարող է խօսել:
«Գընա, Տէր ընդ քեզ, ասաց ծերունին,
Ինձ չէ հարկաւոր փրկանք թանկագին.
Գընա քեզ համար դու ծիրանի ծով
Ու այնտեղ ապրիր ազատ, ապահով»:

2.

Այս դէպքից յետոյ ծերը տուն դարձաւ,
Պատմեց պառաւին, թէ ինչ բան տեսաւ:
«Այսօր ես ծովից, գիտե՞ս ինչ, ա՛ կնիկ,
Բըռնեցի յանկարծ մի ոսկի ձրկնիկ.
Ոսկի եմ ասում և ոչ քո գիտցած.
Այսպիսի հըրաշք ոչով չի տեսած:
Նա խօսել գիտէր ուղիղ մեր լեզուով,
Աղաչանք արաւ, որ յետ ձրգեմ ծով.
«Թող,—ասեց,— խնդրեմ, թող ինձ անվտանգ,
Քեզ կը վրձարեմ թանկագին փրկանք»:
Բայց ես ոչ մի բան չըպահանջեցի,
«Ոչինչ չեմ ուզում, գընա, ասեցի.
Գընա քեզ համար դու ծիրանի ծով
Ու այնտեղ ապրիր ազատ, ապահով»...
Պառաւը երբ որ այս բանը լրսեց՝
Խեղճ ալեորին շատ յանդիմանեց,
Թէ ինչո՞ւ ձրկնից փրկանք չի ուզել:

Ու այնպէս ձրի յետ ծովն է ձրգել:

«Ա՛յ յիմար անմիտ,—հայհոյեց ծերին,—
Գոնէ կասէիր ոսկի ձրկնիկին.
Մի նոր տաշտակ տուր, տանեմ իմ կընկան,
Մերը կոտրած է, էլ չէ պէտքական»...

Դարձաւ ծերունին, ծովի ափ գընաց,
(Տեսաւ նա ծովը մեղմիկ ծածանուած).
Ըսկսեց կանչել ոսկի ձրկնիկին.
Ձուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին.
«Ինչ ես կամենում, ծերսէկ»—հարցրեց.
Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.
«Ողորմած լինիս, Թագունի-Ձրկնիկ,
Ինձ նախատում է իմ պառաւ կընիկ,
Հանգիստ չի թողում խեղճ ալեորիս,
Վըրաս մըթմըրթում, ուշունց է տալիս.
Մի նոր տաշտակ է հարկաւոր իրան,
Մերը կոտրած է, էլ չէ պէտքական»:
Ոսկի ձրկնիկը ծերունուն խղճաց,
«Գընա, Տէր ընդ քեզ, մի տըխրիլ, ասաց.
Թող քո պառաւը շատ չընեղանայ.
Այսօր նա մի նոր տաշտակ կունենայ»...

3.

Յետ դարձաւ ծերը դէպի իր տընակ,
Տեսաւ կընկայ մօտ մի սիրուն տաշտակ:
Բայց կինը գոհ չէր. նա այս անգամ էլ
Ըսկսեց ծերին սաստիկ նախատել.
«Գընացիր, անխելք, տաշտակ ուզեցիր,
Ինչու մի ուրիշ բան չըխնդրեցիր.
Յետ գընա շուտով, անմիտ անասուն,
Գլուխ տուր ձրկնիկին և ուղիւ մէկ տուն»...
Ծերունին դարձաւ, ծովի ափ գընաց.
(Այս անգամ տեսաւ ծովը պըղտորած).
Ըսկսեց կանչել ոսկի ձրկնիկին.

Ձուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին.

«Ի՞նչ ես կամենում, ծերո՞ւկ», — հարցրեց.

Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.

«Ողորմած լինիս, Թագուհի-Ձրկնիկ,

ինձ շատ նախատեց իմ պառաւ կրնիկ.

Խեղճ արևորիս հանգիստ չի թողնում,

չիմա էլ կատղել, մէկ տուն է ուզում»...

Ոսկի ձրկնիկը ծերունուն խղճաց.

«Գընա, Տէր ընդ քեզ, մի արխրիլ, — ասաց.

Թող լինի այնպէս՝ ինչպէս կամենաք»...

Դուք ձեր ցանկացած տունն էլ կունենաք»...

Ծերը ետ դարձաւ կրկին գէպի տուն՝

էլ նա չըզրտաւ իր հին գետնատուն.

Մի նոր տուն տեսաւ լուսամուտներով,

Կրտուրից հանած ծրխահաններով.

Պատ ու վառարան մաքուր սուղած,

Կրրով ու կաւով սիւստակացրած,

Վարպետի տաշած կաղնի տախտակից՝

Մեծ դուռն էր կախած լայն բակի կողմից:

Պատուհանի տակ կինն ուռած նըստել,

Իր չարութիւնից ուզում է տրաքել.

Ի՞նչ անէ՞ծք ասես աշխարհքիս տակին՝

Բոլորն էլ թափեց խեղճ մարգի գլխին.

Վերջը, երբ փոքր ինչ բարկութիւնն իջաւ,

Մըռութը կախած՝ ծերունուն դարձաւ.

«Անշընորհ ծերուկ, արնակ ուղեցիր,

Երևի քո մէջ մեծ բան կարծեցիր.

Յետ դարձիր, անխելք, յետ դարձիր, գընա,

Ոսկի ձրկնիկին իմ կողմից ասա,

Որ էլ չեմ ուզում մընալ գեղջուկ կին,

Ուզում եմ լինել գերագնիւ տիկին»...

Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գընաց.

(Այս անգամ տեսաւ ծովը վրդոված).

Ըսկսեց կանչել ոսկի ձրկնիկին,

Ձուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին.

«Ի՞նչ ես կամենում, ծերո՞ւկ», — հարցրեց.

Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.

«Ողորմած լինիս, Թագուհի-Ձրկնիկ,

Հանգիստ չի տալիս ինձ իմ չար կրնիկ.

էլ չի կամենում մընալ գեղջուկ կին,

Ուզում է լինել գերագնիւ տիկին:

Ձրգիտեմ, գլուխն ի՞նչ քամի մըտաւ,

Որ գեղջիկութիւնից յանկարծ ձանձրացաւ»...

Ոսկի ձրկնիկը ծերունուն խղճաց.

«Գընա, Տէր ընդ քեզ, մի արխրիլ, — ասաց.

Թող քո պառաւը հէնց այսօրուանից

Ազատ համարուի իր գեղջիկութիւնից»...

Յետ դարձաւ ծերը, և ի՞նչ է տեսնում.

(Կարծեց ցընորք է աչքին երևում).

Մի տուն հոյակապ, վերնասրահում

Պառաւն է կանգնած ինչպէս նոր խանում.

Հագին սամուրէ բաճկոնակ սիրուն,

Գլխին գիպակէ չարդաթ գոյնգոյն,

Վիզը զարդարած մարգարիտներով,

Մատներին մատնիք անգին քարերով.

Մաշիկներն, ինչպէս կաս-կարմիր ուղան,

Միւս հագուստներն էլ մետաքս պատուական:

Ծառաներ ունի մի քանի տասնեակ,

Բոլորն էլ իրան հըլու հըպատակ:

Մարդուն որ տեսաւ՝ պառաւը կատղեց,

Խեղճ ծառաներին ծեծել ըսկսեց.

(Երևի ուղեց ցոյց տալ ծերուկին,

Որ հիմա ինքն է գերագնիւ տիկին):

Հայհոյանք թափեց ամենքի վրայ,
 Տեղի-անտեղի քօթակ անխընայ.
 Մէկի մագերից բռնեց, քաշքշեց,
 Միւսին էլ մի լաւ ապտակներ զարկեց:
 Ծերը մօտեցաւ դող-դող քայլերով,
 Ասաց պառաւին՝ խորը գլուխ տալով.
 «Բարձր գերագնիւ խանութ-խաթունիս,
 Հիմա խօս գո՛հ ես, հանգիստ կը լինիս»...
 Պառաւ տիկինը այնպէս բըզակեց,
 Որ խեղճ ծերունու լեզին պատառուեց.
 Նրբան հրամայեց, որ խեղոյն զընայ,
 Գոմն աւլէ, քերէ ու այնտեղ մընայ:

5.

Մէկ երկու շաբաթ հազիւ անց կացաւ,
 Պառաւ խանութը նորից կատղեցաւ.
 «Շուտ կանես, կերթաս,—ասում է մարդին,—
 Ու իմ կողմանէ կասես ձրկնիկին,
 Որ էլ չեմ ուզում տիկնութիւն անել,
 Ուզում եմ ազատ թագուհի լինել»...
 Այս խօսքի վըրայ ծերունին սոսկաց,
 Եւ ազաչելով պառաւին ասաց.
 «Գըժմւ էս, ա՛ կնիկ, ես չեմ հասկանում,
 Արդեօք դու գիտե՞ս, ինչ ես ցանկանում.
 Մէկ նայի՛ր վըրայդ, շէնք ու շընորհքիդ,
 Լըբլըբան լեզուիդ, ծուռումուռ քայլիդ.
 Ախր ի՞նչ ունիս թագուհու վայել,
 Որ խելքիդ այդպէս քամի է փռել.
 Արի, լսի՛ր ինձ, մի անիլ այդպէս,
 Ամբողջ աշխարհին կը ծիծաղեցնես»...
 Էլ չը համբերեց մեր պառաւ տատը
 Որ մարդն աւարտէր խօսքն ու խըրատը,
 Նա այնպէս գոռաց, այնպէս որոտաց,
 Որ ամբողջ տունը հիմնովին թընդաց.

«Ի՞նչպէս թէ այդպէս, յանդուգն ըստահակ» —
 Գոչեց ու զարկեց մի ուժգին ապտակ...
 «Համարձակում ես, գըռեհիկ անդէտ,
 Վիճել ինձ նրման ագնիւ տիկնոջ հետ.
 Քեզ հրամայում եմ պատուաւոր խօսքով,
 Որ խեղոյն զընաս քո յօժար կամքով,
 Եթէ ոչ՝ ահա ժողովուած կըշտիդ՝
 Սըրանք կը տանեն խըփելով վըղիդ»:
 Ծերունին դարձեալ ծովի ափ զընաց,
 (Այս անգամ տեսաւ ծովը սեացած).
 Ըսկսեց կանչել ոսկի ձրկնիկին.
 Ձուկը լողալով մօտեցաւ ծերին.
 «Ի՞նչ ես կամենում, ծերո՛ւկ»,—հարցրեց:
 Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.
 «Ողորմած լինիս, Թագուհի-Ձրկնիկ,
 Էլի է կըռում իմ պառաւ կընիկ.
 Ներքի ինձ, խընդրեմ, ես ամաչում եմ,
 Որ չար պառաւիս նոր ուզածն ասեմ.
 Բայց մի ջուրն ընկնեմ, հանգիստ չի թողում,
 Կըրակն է զըցել, այրում, խորովում.
 Գընա՛, ասում է,—ա՛խ, նըզովեալ կին —
 Շուտ զընա, ասա՛, ոսկի ձրկնիկին,
 Որ էլ չեմ ուզում տիկնութիւն անել,
 Ուզում եմ ազատ թագուհի լինել»...
 Ոսկի ձրկնիկը ծերունուն խըղճաց,
 «Գընա՛, Տէր ընդ քեզ, մի տըխրիլ,—ասաց.
 Թող քո պառաւի ուզածը լինի,
 Թող զընայ դառնայ ազատ թագուհի»:

6.

Ո՞վ կարէ պատմել, թէ ծերն ի՞նչ տեսաւ,
 Երբ ձրկան մօտից տուն վերադարձաւ.
 Էլ ի՞նչ տուն, ի՞նչ բան. դու արքայական
 Ապարանք ասա՛, կամ հըսկայական

Մեծ-մեծ պալատներ շարիշար կանգնած՝
 Բարձր բուրգերով չորս կողմը պատած.
 Շրջեղ դահլիճներ, անթիւ սենեակներ,
 Մարդ կը շրջկուէր, եթէ մէջն ընկնէր:
 Ծերը բարձրացաւ մարմար սանդուխով,
 Մի դահլիճ մըտաւ խիստ պատկառանքով.
 Առջևը բացուեց մի նոր տեսարան,
 Երբ այնտեղ գլտաւ իր պառաւ կընկան.
 Նա հիմա ազատ թագուհի դառած՝
 Առօք ու փառօք ճաշի է նըստած.
 Մեծ-մեծ իշխաններ, խաներ ու բէգեր
 Ոտի են կանգնած, որպէս ծառաներ,
 Թագուհու համար գինի են ածում.
 Եւ ահ ու դողով աշք-ունքին նայում:
 Շեմքում կանգնել են անեղ գինուրներ,
 Ուսներին բռնած կացնաձև սրբեր.
 Մենակ պառաւն էր սեղանին բազմել,
 Ո՞վ կը յանդգնէր նրբա հետ նըստել.
 Բայց կերակուրներն այնքան շատ էին,
 Որ հարիւր հոգի կը կըշտացնէին.
 Եւ քանի տեսակ անծանօթ բաներ,
 Ի՞նչ անուշեղէն, ի՞նչ տապալկաներ...
 Պառաւն ուտում էր մեծ ախորժակով,
 Գինին դատարկում լիքը բաժակով.
 Վերջն էլ մեղրահաց կերաւ բաւական,
 Որ անուշացնի շրթնունքն ու բերան:
 Ծերն այս տեսնելով՝ մընաց շրփոթուած,
 Ընկաւ պառաւի ոտքերն ու ասաց.
 «Բարո՞վ քեզ, բարո՞վ, անեղ թագուհի,
 Քո մեծութիւնը յաւիտեա՞ն լինի»:
 Այս խօսքից յետոյ կամաց շրջնեց
 Ու փրփրասլով պառաւին հարցրեց.
 «Հիմա որ բախտի վերին ծայրումն ես,
 Խօս բաւակա՞ն ես, ա՛ կնիկ, ի՞նչ կասես»...

Թագուհի դառած պառաւն այս անգամ
 Մարդի երեսին չընայեց անգամ.
 Հրաման մըմըռաց նա քրթի տակին,
 Որ դուրս վըռնդեն մեր անկոչ հիւրին:
 Հէնց որ լըսուեցաւ թագուհու հրաման,
 Հնազանդ երեւալ ամենքն ուղեցան.
 Մեծ-մեծ իշխաններ, խախեր ու բէգեր,
 Ինչպէս որսորդի արնախում շըներ,
 Խըփելով ծերի շրթնքակոթին՝
 Շրջեղ դահլիճից դուրս վըռնդեցին:
 Շեմքումը կանգնած պահապաններն էլ
 Գիշատիչ ճանկերն էին պատրաստել,
 Վըրայ վազեցին ամէնքը մէկէն
 Ու քիչ մընաց որ՝ խեղճին պըլոկեն:
 Ինչպէս որ եղաւ, մի կերպ դուրս պըրծաւ,
 Դուրսն էլ ամբոխի ծաղրի տակն ընկաւ,
 Որ կարծես նըրան լինէր ըսպսում,
 Անձրևի տակին, ցեխոտ փողոցում.
 — Ա՛յ թէ լաւ արին, ծերո՞ւկ դու անգէտ,
 Ո՞ւմ հետ ես մեկնում անճոռնի ոտներդ.
 Թող այդ քեզ համար լինի լաւ խըրատ,
 Որ էլ չըցանես մանդըր կտուահատ»...

7.

Այս դէպքից յետոյ շատ օրեր չանցան՝
 Պառաւի այծերն էլի մօտ եկան.
 Ուղարկում է նա իր իշխաններին,
 Որ գըտնեն բերեն արտաքսած ծերին:
 Եկաւ ծերունին: Պառաւն ըսկսեց.
 «Դու պէտք է գընաս ձկան մօտ,—ասեց.
 Կ'երթաս ու խորը գլուխ կը տաս նըրան,
 Ու իմ փափագը կը յայտնես իրան.
 Կ'ասես՝ չեմ ուզում մընալ թագուհի,
 Ուզում եմ լինել ծովի տիրուհի.

Ուզում եմ Ովկեան ծովումը կենալ,
Ոսկի ձրկնիկին ծառայ ունենալ,
Որ իմ հրամանին միշտ պատրաստ լինի
Ու ինչ ուզենամ՝ խնայն կատարի»...

Պառաւին լրսեց ծերը լուռ ու մունջ,
Առանց յայտնելու որեւէ տրբուհի:
Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գընաց:
(Այս անգամ ծովը խիստ էր փոթորկուած,
Փրփրած ալիքներ սարեր դառնալով՝
Իրար են զարկւում անեղ գոռալով):
Ողբաձայն կանչեց ոսկի ձրկնիկին,
Ձուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին:

«Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ», — հարցրեց.
Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.
«Ողորմած լինիս, Թագունի-Ձրկնիկ,
Իսպառ գրծուել է իմ պառաւ կընիկ.
Ի՞նչ անեմ արդեօք այդ նրզովեալին,
Մինչև երբ տանջուեմ քաւթառի ձեռին.
Էլ չի կամենում Թագունի լինել,
Այլ, տես, անիծածն ինչ է միտք արել.
Իշխել է ուզում բոլոր ջրերին
Ու իշխանունի դառնալ ծովերին.
Ուզում է Ովկեան ծովումը կենալ,
Ոսկի ձրկանը՝ ծառայ ունենալ,
Որ իր հրամանին միշտ պատրաստ կենաս,
Ու ինչ ուզենայ՝ շուտ կատարում տաս»...

Ոսկի ձրկնիկը լուռ ու մունջ լրսեց,
Բայց էլ ծերունուն չըպատասխանեց.
Ձրիկ երեսին շրթնափեց պոչով,
Ու անցաւ-գընաց գէպի խորին ծով...
Ծատ մընաց ծերը և շատ նայեցաւ,
Բայց Ոսկի Ձրկնիկն էլ չերեցաւ.
Դարձաւ գլխակոր, որ յայտնէ կընկան,
Թէ ինչ փորձանքի մէջ գըցեց իրան...

Եւ գընաց տեսաւ... (բայց ի՞նչ տեսնի լաւ,
Որ արդար լինի և ոչ անիրաւ) —
Հին խուղի շեմքում պառաւը նրստած,
Կտարած տաշտակը՝ առաջին ընկած...

Ղ. Աղայեան

46.

ՀԱՆՆԼՈՒԿՆԵՐ ՈՒ ԱՌԱԿԱՒՈՐ ԽՕՍՔԵՐ

Գիշերը՝ աղա, ցերեկը՝ ծառայ:
(Աչք)

Խոտ է ուտում — կով չի,
Ձու է ածում — հաւ չի:

(Կրիալ)

Անկրակ այրում է, անջուր հանգչում է:
(Սիրտ)

Սպիտակ քար եմ, բայց քար չեմ,
Արեւ անի՝ կը հալչեմ:
(Սառից)

Ո՞ր թռչուններն երգելիս՝ իրանց անունն են տալիս:
(Կու-կու, Յոպ-յոպ)

Դատարկ հասկն է գլուխ ցցում,
Իսկ լիք հասկը կախ գցում:

Խելքը՝ խելք է բնովի,
Խելքը՝ խելք չի գնովի:

Ուզում եմ Ովկեան ծովումը կենալ,
Ոսկի ձրկնիկին ծառայ ունենալ,
Որ իմ հրամանին միշտ պատրաստ լինի
Ու ինչ ուզենամ՝ իսկոյն կատարի»...

Պառաւին լըսեց ծերը լուռ ու մունջ,
Առանց յայտնելու որեւէ տրբաունջ:
Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գրնաց:
(Այս անգամ ծովը խիստ էր փոթորկուած,
Փրփրած ալիքներ սարեր դառնալով՝
Իրար են գարկւում անեղ գոռալով):
Ողբաձայն կանչեց ոսկի ձրկնիկին,
Ձուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին.
«Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ», — հարցրեց.
Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.
«Ողորմած լինիս, Թագունի-Ձրկնիկ,
Իսպառ գրծուել է իմ պառաւ կրնիկ.
Ի՞նչ անեմ արդեօք այդ նըզովեալին,
Մինչև երբ տանջուեմ քաւթառի ձեռին.
Էլ չի կամենում թագունի լինել,
Այլ, տես, անիծածն ինչ է միտք արել.
Իշխել է ուզում բոլոր ջրերին
Ու իշխանունի դառնալ ծովերին.
Ուզում է Ովկեան ծովումը կենալ,
Ոսկի ձրկանըդ ծառայ ունենալ,
Որ իր հրամանին միշտ պատրաստ կենաս,
Ու ինչ ուզենայ՝ շուտ կատարում տաս»...
Ոսկի ձրկնիկը լուռ ու մունջ լըսեց,
Բայց էլ ծերունուն չըպատասխանեց.
Ջրի երեսին շրջմփեց պոչով,
Ու անցաւ-գրնաց դէպի խորին ծով...
Շատ մընաց ծերը և շատ նայեցաւ,
Բայց Ոսկի Ձրկնիկն էլ չերևեցաւ.
Դարձաւ գըլխակոր, որ յայտնէ կրնական,
Թէ ինչ փորձանքի մէջ գըցեց իրան...

Եւ գրնաց տեաւ... (բայց ի՞նչ տեսնի լաւ,
Որ արդար լինի և ոչ անիրաւ) —
Հին խուղի շեմքում պառաւը նըստած,
Կտորած տաշտակը՝ առաջին ընկած...

Ղ. Աղայեան

46.

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ ՈՒ ԱՌԱԿԱՒՈՐ ԽՕՄՔԵՐ

Գիշերը՝ աղա, ցերեկը՝ ծառայ:
(Աչք)

Խոտ է ուտում — կով չի,
Ձու է ածում — հաւ չի:
(Կրիայ)

Անկըակ այլում է, անջուր հանգչում է:
(Սիրտ)

Սպիտակ քար եմ, բայց քար չեմ,
Արև անի՝ կը հալչեմ:
(Մառոյց)

Ո՞ր թռչուններն երգելիս՝ իրանց անունն են տալիս:
(Կու-կու, Յոպ-յոպ)

Դատարկ հասկն է գլուխ ցցում,
Իսկ լիք հասկը կախ գցում:

Խելքը՝ խելք է բնովի,
Խելքը՝ խելք չի գնովի:

Ի՞նչտեղ անխելք ու բռնի—

Մարգարիտդ մի՛ փրուի:

Ծաղկի գեղեցկացնողը ի՞ր անուշ հոտն է:

Որդին որ բռնումը ձուլածեղ եփի, մօր լաւութիւնից չի պրծնի:

Մէկ կայ, որ հազար արժի, հազար կայ, որ մէկ չարժի:

Ով կարդայ, նա մարդ ա:

Ի՞նչ ուզում ես՝ արա, որդի,

Չար ընկերի հետ մի՛ մընար.

Ի՞նչ ուզում ես՝ արա, որդի,

Լաւ ընկերից յետ մի՛ մընար:

Վար ընկնողի ձեռքից բըռնես՝

Աստուած քո ձեռքից կը բըռնի.

Վար ընկնողին ոտքով զարնես՝

Աստուած էլ գլուխդ կը զարնի:

Մի՛ լինիր դու ուրազի պէս—

Միշտ դէպի քեզ, միշտ դէպի քեզ.

Հապա եղի՛ր սըղոցի պէս—

Մէկ դէպի քեզ, մէկ դէպի մեզ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍՆ

(ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Մազկի գեղեցկացնող իր անունը հասն է:

Որդին որ բանումը հաշմեց երկի, մոր լուսնի մեջ չի
պրծնի:

Մեկ կա, որ հազար արծի, հազար կուռ, որ մեկ չարժի:

Ով կարդայ, նա մարդ ա:

Ինչ ուզում են՝ արդ՝ արդի:

Մոր բնիկի կա մի մանր:

ՀԱՄԱՆԱԳՈՐԴՆԵՐ

Կա բնիկից չեմ մի մանր:

(ԳԳՁԶ ԲԳՈԳԴՈՋ)

Կար բնիկից, հեղինից իրանի:

Աստուած բո՛ւ հեղինից կը բռնի:

Կար բնիկիցն արքայ գործի:

Աստուած էլ գլուխ կը գործի:

Մի քիչից դու արքայի պես:

Միտ զեղի տեղ, միտ զեղի տեղ:

Հազար եղից արգոցի պես:

Մեկ զեղի տեղ, մեկ զեղի տեղ:

Դ Ր ՈՒ Ա Ք Ա:

1.

ԻՄԱՍՏՏՈՒՆ ԶՈՒԼՀԱԿԸ

Մի թագաւոր նստած էր իւր գահի վրայ: Հեռաւոր երկ-
րից մի գեսպան եկաւ, առանց խօսելու, թագաւորի գահի
շուրջը մի կլոր գիծ քաշեց ու լուռ ու մունջ մի կողմը
քաշուեց, նստեց:

Թագաւորն այս մարդու արարմունքից ոչինչ չհասկա-
ցաւ: Կանչեց իւր իշխաններին. նրանք էլ բան չհասկացան:
Թագաւորը շատ անախորժ դուրսեան մէջ էր: Նրա համար
մեծ ամօթ էր, որ իւր տէրութեան մէջ մի խելօք մարդ չէր
գտնուում՝ գեսպանի արածն հասկանալու համար: Թագա-
ւորը սաստիկ նեղացած՝ յայտնեց ամենքին, որ եթէ գես-
պանին պատասխան տուող չգտնուի, էլ ոչ ոքին կենդանի
չի թողնի:

Թագաւորի կողմից խնդրակներ ման եկան ամեն կողմը:
Վերջը՝ մի տան մէջ գտան մի ջուհակ (ոստայնանի):
Տեսնում են՝ այդ ջուհակը մի տեղում նստած, միև-
նոյն ժամանակ երեք գործ է շինում.— համ իր կտաւն է
գործում, համ երկու երեխայի օրօրոցն է օրօրում, համ
էլ տանիքի վրայ ցորեն է փռել, մօտը մի ճիւղոտ տնկել
ու, երբ իր կտաւի թելերը շարժում է՝ կտաւը գործում

է, օրօրօցներն օրօրուում են, այն ճիպոտն էլ շարժուելով՝ տանիքի ծածկին է փախցնում, ցորենից հեռացնում:

Նրանք այս բանի վրայ շատ են զարմանում: Յետոյ ջուլհակին պատմում են, թէ հեռաւոր երկրից մի մարդ է եկել, թագաւորի գահի շուրջը մի գիծ է քաշել և ոչ ոք չի կարողանում իմանայ, թէ դրանով ինչ է ուզում ասել: Վեր կաց, գնանք: Եթէ դու նրա միտքն իմանաս՝ թագաւորը քեզ մեծ պարգևներ կը տայ:

Ջուլհակը մի քիչ մտածում է, յետոյ առնում է երկու վէզ ու մի վառեկ և հետները գնում: Հասնելով թագաւորի մօտ՝ վէզերն հանում է ու ձգում դեսպանի առաջը: Դեսպանը գրպանից մի բուռն կորեկ է հանում ու շաղ տալիս գետին: Ջուլհակը բաց է թողնում վառեկը, որն իսկոյն սկսում է կոցահարել կորեկը:

Այս բանը տեսնելով՝ դեսպանը հողաթափներն հագնում է ու սուս ու փուս դուրս գնում:

Թագաւորը ջուլհակին հարցնում է, թէ՛ «Այդ ինչ արիր»: Ջուլհակը պատասխանում է. «Այդ մարդը եկել էր ասելու, թէ՛ «Մեր թագաւորը գալիս է քեզ հետ պատերազմելու, քո երկրին տիրելու. հնազանդում ես, թէ կռու՞մ ես ուզում պատասխանել»:

Ես նրա առաջը վէզեր ձգելով՝ հասկացրի, թէ՛ «Դուք մեզ համար երեխաներ էք, գնացէք, վէզ խաղացէք. դուք ո՞վ էք, որ մեր դէմ դուրս գաք»: Նա իր շաղ տուած կորեկով ուզեց հասկացնել, թէ՛ «Մեր զօրքն անթիւ, անհամար է. դուք ի՞նչ կարող էք անել»: Եւ երբ ես վառեկս բաց թողի ու նրա բոլոր կորեկը կերաւ՝ դրանով պատասխանեցի, թէ՛ «Մեր մի մարդը ձեր հազար մարդուն կը ջարդի. գնա, պատմիր քո թագաւորին»:

Թագաւորն այս բացատրութիւնը լսելով՝ մեծամեծ պարգևներ տուեց ջուլհակին և ուզեց նրան վէզիւրի պաշտօն տայ: Բայց ջուլհակը պարգևների մի մասով բաւականացաւ ու թագաւորին ասաց. «Ո՛չ, թագաւոր, թող ջուլհակ մնամ. միայն մի խնդիրք ունեմ,—չմոռանաս, որ

հասարակ արհեստաւորի մէջ էլ կը գըտնուի այնպիսին, որ քո նեղ օրում քեզ պէտք կը գայ: Վէզիւրներիդ ի՞նչ պատիւներ ուզում ես տուր, միայն ջուլհակին ու կօշկակարին էլ մարդու տեղ դիր»:

Գ. Սրուանձտեան

2.

Հ Ա Տ Ի Կ

Լոյսը բացւում է. շուտ արտը զընամ,
Պատուեմ սուր խոփով ես կուրծքը հողի.
Իմ սիրուն հատիկ, քեզ նրան պահ տամ
Մինչև օրերը ամրան արևի:

Թաղեմ քեզ, հատիկ, և դարդըս քեզ հետ.
Թէ Աստուած ուզեց, դու կանաչեցիր,
Թող դարդըս մեռնի գետնի տակ անհետ,
Դու ինձ միխթար կրկին տուն դարձիր:

Եւ ջերմ աղօթքով Տիրամօր առջև
Ես մոմ կը վառեմ, ես խունկ կը ծրխեմ,
Որ քեզ պարգևէ մի առատ անձրև,
Որ քեզ միշտ սիրով նայէ խնդադէմ:

Բայց թէ այդ շնորհին մեղքերիս համար
Արժանի չլինիմ, ծով կը դարձնեմ
Ես տաք քրտինքը ճակտիս արևառ,
Որ քեզ, իմ հատիկ, ծարաւ չըթողնեմ:

Ծլիր, կանաչիր, ոսկէ սաւանով
Ծածկիր իմ արտը ողջ ալէծածան,
Նոր այն ժամանակ անուշ շրշիւնով
Տուր ջարդուած սրբախ մի քուն հանգստեան:

Յ. Յովհաննիսեան

ԱՌԻԻԾՆ ՈՒ ՄՈՒԿԸ

Առիւծն իր փառաւոր ճաշը վերջացրած՝ պառկել էր անտառում, խիտ թփերի մէջ ու հանգստանում էր։ Այդ միջոցին, իր տեղից էր, մի մուկ դուրս պրծաւ, մօտ վաղեց առիւծին ու սիրտ անելով՝ կամաց-կամաց բարձրացաւ մէջքին. սկսեց մարմնի ամեն տեղերը պատել, մինչև անգամ աւանջն էլ մտաւ։ Առիւծը մի թեթեւ անհանգստութիւն գգաց. թաթը տարաւ դէպի գլուխն ու իսկոյն բռնեց այդ չնչին արարածին։ Բայց տեսնելով որ իր վեհանձնութեանը չի վայելում պատժել ձեռքն ընկած ամեն մի տկար արարածին՝ առիւծը բաց թողեց մկանը։

Մի քանի օր անցած, առիւծը թափարդ է ընկնում։ Ուրեքի սաստիկ սեղմուելուց սկսում է այնպէս գոռալ ու մոնչալ, որ լսողներն ահ ու դողից սիրտ չեն անում՝ թէ մօտենան։

Առիւծի զարհուրելի ձայնը հասնում է և՛ մկան աւանջը։ Նա մօտ է վազում և—ինչ տեսնի—իր վեհանձն բարերարը թափարդի մէջ է։ Յիշում է առիւծի երախտիքն ու միտք է անում՝ մի կերպ օգնութեան հասնել նրա այդ նեղ վիճակին։ Նա անսկառելի ներս է սողում թափարդը տեղաւորած փոսի մէջ ու սկսում է թափարդի բոլոր կաշուէ փոկերը կռծոտել։ Այդպիսով նա կենդանիների հօր թագաւորին ազատում է կապանքներից։

Առիւծը տեսնելով մկան արած բարիքը, բացականչում է.

—Ճշմարիտ որ, ամենափոքրիկ արարածն էլ իր տեղին մեծ է ու անգնահատելի։

Փողովորական

ՎԵՀԱՆՁՆՈՒԹԻՒՆ

Մի շատ հարուստ մարդ, ծերութեան օրերում ուզեց իր ունեցած կայքը բաժանել իր երեք որդոց մէջ։ Ամեն մէկին իր մասը տալուց յետոյ, նա ասաց. «Մնում է էլի մի շատ թանկագին գոհար. այդ գոհարը կըտամ նրան, ով ձեզանից մի վեհանձնութիւն կ'անի։ Իսկ դրա համար ես ձեզ երեք ամիս ժամանակ եմ տալիս»։

Շուտով որդիքը դէս ու դէն գնացին. ման եկան զանազան քաղաքներ ու, երբ հօր ուզածը կատարեցին, կրկին վերադարձան տուն։ Նրանք սկսեցին պատմել հօրը իրանց արած վեհանձնութիւնները։

Անդրանիկ որդին ասաց.

—Իմ ճանապարհորդութեան ժամանակ՝ մի օտարական յանձնեց ինձ իր բոլոր հարստութիւնը և, թէպէտ նա ինձանից ոչ մի ստացական չառաւ, բայց ես կրկին հաւատարմութեամբ վերադարձրի նրան այն՝ ինչ որ ստացել էի։

—Ո՛րդեակ, պատասխանեց հայրը, դու արել ես այն, ինչ որ պէտք է անելիւ. ով էլ ուրիշ տեսակ վարուէր՝ խաբեբայ կը լինէր, որովհետեւ ազնիւ լինելը մարդուս համար մի պարտականութիւն է։ Քո արածում վեհանձնութիւն չկայ։

Յետոյ խօսեց միջակ որդին.

—Իմ ճանապարհորդութեան ժամանակ՝ մէկ օր ես անց էի կենում լճի եզերքով. մի փոքրիկ երեխայ քիչ էր մընում ջուրն ընկնի։ Իսկոյն օգնութեան հասայ ու չխնայելով իմ կեանքը՝ ազատեցի նրան։

—Շնորհաւորում եմ,—ասաց հայրը։—Բայց դարձեալ այդ գործի մէջ վեհանձնութիւն չկայ։ Քո արածը կարեկցութիւն է, բարեգործութիւն է, բայց ոչ վեհանձնութիւն։

Վերջապէս խօսեց կրտսեր որդին.

—Մէկ օր ես իմ թշնամուն տեսայ խորը քնած մի ան-

դունդի ծայրին: Ամենաթեթև քամին անգամ կարող էր նրան անդունդը գլորել, բայց ես նրան զարթեցրի մեղմ ձայնով ու ազատեցի վտանգից:

—Օ, որդեակս,—բացականչեց բարի ծերունին,—գոհարը քոն է: Ահա վեհանձնութիւն—լաւութիւն անել թշնամուն, մահից ազատել թշնամուն:

5.

Ա Ն Գ Ր Ա Գ Է Տ

(Սիրովովից)

Երբէք մէկին չեմ նախանձում ես աշխարհի երեսին, Միայն, գրագէտ դուք պարոններ, նախանձում եմ ձեր բախտին:

Ախ, գթացէք գեղջուկ որբիս, կարգաւ-գրել սովորեցէք. Տուէք մի թերթ ինձ ճերմակ թուղթ, մի փետուրէ գրիչ տուէք:

Ձեզ կը պատմեմ—ինչ ցնորքներ, ինչ մտքեր կան իմ գըլ-խում,

Մի ողջ աշխարհ ձեզ ցոյց կը տամ այդ աննման պատկերում...

Այժմ անհետ չըքանում են բոլոր իմ քաղցր երազներ. Ես անգրագէտ, ես անսէս եմ... Սովորեցրէք, պարոններ:

Ազնիւ գործ է թէ մարդ գրել իր խօսքերը կարենայ, Բոլորն՝ ինչ որ մտածում է, բոլորն՝ ինչ որ գլուխը գայ. Գրըչով պատմի այն ամենը, ինչ գիտուել է իր սրբտում, Ճշմարտութիւն միշտ քարոզի, բարի գործի մեծութիւն: Այ դու, սագ իմ ճերմակթիւղի, քեզ տուել եմ կերակուր,

Քեզ սիրել եմ—փոխարէնը թեիցդ ինձ մի գրիչ տուր. Սիրուն դու սագ, տուր, խնդրում եմ, ինձ թռչելու զոյգ թևեր...

Ես անգրագէտ, ես անսէս եմ... Սովորեցրէք, պարոններ:

Յ. Յովհաննիսեան

6.

ԱՐԾԻՒՆ ՈՒ ՄԵՂՈՒՆ

—Նախանձելի չէ քո վիճակը, ասեց արծիւը մեղուին:— Բոլոր կեանքդ աշխատում ես, բայց ոչ ոք քեզ չի ճանաչում, որովհետեւ դուք մեղուներդ հազար հոգով էք աշխատում մէկ խորիսխ շինելու համար: Ո՞վ կարող է որոշել, թէ որտեղ է քո շինածը:

—Ի՞նչ կարիք կայ որոշելու, պատասխանեց մեղուն:— Ի՞նչ քնաս, որ ինձ չեն ճանաչի: Բաւական է և այն, որ կը ճանաչեն ու կը սիրեն մեր շինած մեղրը: Եւ ես ինձ բախտաւոր եմ զգում նրանով, որ խորիսխների մէջ կայ իմ շինած մեղրի կաթիլը:

—Ուրեմն քեզ թուալի չէ՞ իմ ու քո վիճակի տարբերութիւնը, ասեց արծիւը:— չէնց որ վեր եմ բարձրանում և պտտում կապոյտ երկնաւամարի տակ, գետնի երեսից ինձ է նայում ու ճանաչում ամեն արարած: Թէ գազաններ, թէ թռչուններ՝ իրանք թագնուած՝ աչքերը ինձանից չեն հեռացնում: Ահա թէ ինչպէս են ճանաչում ինձ՝ մեծերից սկսած մինչև փոքրերը:

—Ճանաչում են, այո, ճանաչում, որովհետեւ վախենում են քեզանից, ասեց մեղուն:— Ես երբէք չէի ուղենայ, որ ինձ այդպէս ճանաչեն:

Ղ. Աղայան

ՇՈՂԻԿՆ ՈՒ ՊԷԾԻԿԸ

Ձմռան տաք իրիկուն էր։ Ձիւն էր գալի ու ձիւնի սպիտակ փաթիլներն ընկնում էին մութ գետնի վրայ ու քնում։

Բոլոր փաթիլներն ամպերից իջան ու անուշ քնեցին տաք գետնի վրայ, միայն երկու փաթիլ ուշացել էին. նրանք էլ օդի մէջ խաղ անելով, գալիս էին ցած։ Բոյր ու եղբայր էին. քրոջ անունը Շողիկ էր, եղբորը՝ Պէծիկ։

Օդի մէջ պտտուելիս՝ մի պտտուհան տեսան, որից պայծառ լոյս էր երևում։

— Վայ, ինչ լաւ լոյս է, ասաւ Շողիկն ու թռաւ դէպի լոյսը. գնաց թառեց պտտուհանի երկաթի վրայ։

— Վայ, ինչ լաւ լոյս է, ասաւ Պէծիկն ու ինքն էլ մօտեցաւ, որ նստի երկաթի վրայ, բայց ոտքը սահեց, ընկաւ ցած մի թաց քարի վրայ։

— Շողիկ, ընկայ, ասաւ Պէծիկը։

— Դէ վեր բարձրացիր, ասաւ Շողիկը վերեւից։ Պէծիկն ուղեց թէ վեր թռչի՝ չկարողացաւ։

— Ձեմ կարող, ասաւ։— Արի մօտս, Շողիկ։

— Հիմա կը գամ, իսկոյն, սպասիր տեսնեմ՝ ինչ են անում, պատասխանեց Շողիկն ու նայեց պտտուհանից ներս։ Ներսը մի սիրուն տօնածառ կար՝ կանաչ ձիւղերը վառած մոմերով ու խաղալիքներով զարդարած։ Մոմերը վառում, պէծին էին տալիս ու փայլուն բոցերը ուրախ-ուրախ շարժում դէս ու դէն։ Սենեակը լիքը երեխայ էր։ Ամենքն ուրախ պար բռնած ծառի չորս կողմը պտտում ու երգում էին. երգելիս էլ՝ երբ զուարթ աչքերը գցում էին ծառից կախած ձիւղերին, արջերին ու ոսկեգօծ ընկուղներին՝ աւելի էին ուրախանում, ծափ տալի, թռչկոտում։

Շողիկի աչքերը շլացան, երբ նայեց տօնածառին։

— Ի՜նչ լաւ տօնածառ է, մըմնջաց նա։

— Ես էլ եմ ուզում տեսնեմ, ձայն տուաւ Պէծիկը և էլի փորձեց վեր կենայ՝ չկարողացաւ։

— Շողիկ, արի։

— Հիմա կը գամ, Պէծիկ ջան, հիմա։

— Դէ շուտ, արի։

— Այ հիմա, հիմա, ասում էր Շողիկն ու նայում ներս։

Պէծիկը թաց, մութ քարի վրայ գողում էր ու սպասում քրոջը։

Բայց Շողիկն այնքան տարուել էր տօնածառով, որ էլ մոռացել էր Պէծիկին։ «Ի՜նչ լաւ բան է տօնածառը», մտածում էր նա։

Այդ միջոցին երեխաները երգեցին նոր տարուայ երգը։

Շողիկն էլ ուղեց նրանց հետ երգի՝ չկարողացաւ. միայն պայծառ շողշողաց ու ծիծաղեց։

— Շողիկ, դէ արի, ձայն տուաւ Պէծիկը լացակուժած։

Բայց Շողիկն էլ չէր լսում։

Շուտով երեխաներին միրգ բաժանեցին և վերջն էլ վիճակ գցեցին. տօնածառի ձիւղերը, արջերը, նապաստակը ու ոսկեգօծ ընկուղները տուին երեխաներին։

— Օխայ, օխայ, գոչում էին երեխաներն ու ուրախ-ուրախ ծափ տալի։

Շողիկն էլ ուզում էր ասի՝ «օխայ»՝ չկարողացաւ. միայն ուրախ ժպտաց։

Շուտով տօնածառը վերջացաւ և երեխաներն իրանց խաղալիքների հետ ցրուեցին տները։ Յանկարծ Շողիկն յիշեց Պէծիկին...

— Պէծիկ, ձայն տուաւ անհանգիստ։

Բայց Պէծիկն էլ չկար...

Ցած նայեց Շողիկը, տեսաւ, որ Պէծիկը թաց քարի վրայ այնքան լացել, լացել էր, որ հալուել, կորել էր։

«Վանյ» արաւ Շողիկը, ծնկին տուաւ ու տխրեց-մնաց
պատուհանի երկաթին մենակ նստած: Տխրեց, տխրեց,
վերջն էլ աչքերից արցունք վազեց ու նա էլ հալուեց,
ընկաւ թաց քարի վրայ՝ կորաւ...

Դ. Դեմիրձեան

8.

ԲԱՐՏԻՆ ՈՒ ՎԱՋԸ

Բարտին սկսեց վազին նախատել,
եւ ասաց նըրան. «Ի՞նչ ես կուչ եկել,
ես որ չըլինեմ, շուաք չըտամ քեզ,
եթէ ինձանով չըգաս վաթաթուես,
Աստ ինձ, էլ ո՞վ քեզ կըպահպանի,
Բարակ քամին էլ հողիդ կը հանի:
Ինձ մտիկ արա, տես՝ ո՞ւր եմ հասել,
Ինձ պէս բարձրացիր, որ ամեն մարդ էլ
Քեզ մտիկ տալիս՝ աղչի, հիանայ.
Շըլինք ծըռողին ո՞վ պատիւ կը տայ:
Ի՞նչ եմ անում ես քո ցիցն ու ձողին,
Քեզ պէս չեմ դողում քամու առաջին.
Մէկ տուտըս գետնում, միւսը՝ երկնքում,
Ոչ մի վտանգից ես չեմ վախենում:
Բայց ձեր խեղճ ցեղը հէնց դուրս է գալիս,
Գետնին է կըպչում մէկ հով դիպչելիս.
Ափսոս այն պտուղն, որ դուք էք տալիս,
Այդ ինձ էր վայել, այս բարձր ծայրին»:
Խեղճ վազը բարտուն շատ ահանջ զբաւ,
Եւ վերջը մի կարճ պատասխան տուաւ.
—Քո բարձրը ծայրին, ես էլ եմ կարծում,
Խաղճդ էր վայել, ո՞վ է բան ասում.
Բայց այն ժամանակ ցըցուած ճղներդ,

Կախ կը գցէիր մինչև ոտքերըդ.
Պըտղատու ծառը խոնարհ է լինում,
Նա երբէք քեզ պէս չի գոռոզանում.
Դու մըխիթարուիր քո ձիգ հասակով,
Մենք էլ մեր պըտղի քաղցըր ճաշակով:

Խ. Աբովեան

9.

ԵՐԿՈՒ ՀԱՐՈՒՍ

(Տուրգենևից)

Երբ իմ առաջ գովաբանում ես հարուստ Բոտչիլդին,
որ իր ահագին եկամուտներից ամբողջ հազարներ է բա-
ժին հանում մանուկների կրթութեան, հիւանդների բժշ-
կութեան և անկեանքների խնամակալութեան գործին,—ես
նրան գովում եմ և զգացւում:

Սակայն ե՛ր գովելով, ե՛ր զգացուելով՝ ես չեմ կարող չըլի-
շել գիւղական մի աղքատ ընտանիք, որն իր խարխուլ բը-
նում ապաստան տուաւ իր մի մօտ ազգականի որբ մնա-
ցած աղջկան:

—Կատեային որ մեր տունն առնենք,—ասում էր գիւ-
ղացու կինը,—մեր վերջին կոպէկն էլ նրա վրայ կըծախսուի.
Իսկի աղի փող էլ չի մնայ, որ աղ առնենք, կերակրին
անենք...

—Է՛հ, ոչինչ... մենք էլ կերակուրն առանց աղի կու-
տենք,—պատասխանեց մարդը:

Ո՛ւր այս գիւղացին, ո՞ւր Բոտչիլդը:

Ալ. Մատուրեան

ԱՐԾԻԿՆ ՈՒ ԿԱՂՆԻՆ

Եղաւ՝ մի անգամ անտառի միջին
Արծիւն ու Կաղնին այսպէս վիճեցին,
Թէ որն իրանցից շատ տարի կ'ապրի,
Որն է դիմացկուն ու պինդ աւելի:
Արծիւն ասաւ՝ ես. Կաղնին էլ թէ՛ ես:
Երկուսն էլ յամառ ու հրպարտ այսպէս՝
Մեծ-մեծ պարծեցան, սաստիկ վիճեցին,
Վերջը այս տեսակ պայման կապեցին:
Ժամանակ դրին հինգհարիւր տարի
Արքան հաւքերի, արքան անտառի,
Որ թէ որոշած այն օրին հասնեն,
Այն օրը մին էլ գան իրար տեսնեն:

Ու Արծիւն իսկոյն Կաղնուց հեռացաւ,
Հըզօր թևերը շարժեց, վերացաւ
Դէպի ամպերը, դէպի ժայռերը,
Ուր անց է կացնում իր լաւ օրերը:
Կաղնին էլ փրոնց ճիւղերն երկաթի,
Խոր ու խոր մըխեց ճանկերն արմատի,
Եւ այնպէս հուժկու կանգնեց անտառում,
Որ վայր չընկնի էլ հինգհարիւր տարում:

Դարեր անց կացան: Եւ անա մի օր
Արծիւն եկաւ ծերացած, անզօր,
Ծըւոցը կըտրած, տըկար, հեալով,
Թոյլ-թոյլ թևերը հազիւ քաշ տալով՝
Տեղ հասաւ մի կերպ, նայեց դէս ու դէն,
Տեսաւ, որ Կաղնին ընկել էր արդէն.
Ծիւղերը թէև դեռ թարմ ու կանաչ,
Ընկել էր անեղ փոթորկի առաջ:
— Հէյ, կանչեց. գոռոզ, պարծենկոտ Կաղնի,
Դէ լաւ ճանաչիր ինձ ու քեզ հիմի.

Հինգհարիւր տարուց մի ժամ էլ դեռ կայ,
Ընկել ես արդէն, անկոտորում հրակայ:
— Հինգհարիւր տարի ապրել եմ կանգնած,
Այդքան էլ կ'ապրեմ դեռ այսպէս թիկնած,
Մինչև լըրանայ մի հազար տարին:
Պատասխան տուաւ ընկած վիթխարին:

Յովհ. Թումանյան

Տ Ա Տ Ս

Տաթիս անունը Շուշան էր. նա ժառանգել էր իր մօր
անունը: Չնայելով պատկառելի տարիքին, ամենևին չէր
կորցրել իր ժրութիւնը. առաւօտից մինչև երեկոյ անդա-
դար շարժման մէջ էր: Նրա ամենատեսաչափերից բան չէր
թաքնուի, նրա անհանգիստ լեզուն ամեն բանի մասին հա-
շիւ կը պահանջէր: Մինչև մահը նա չթողեց ձեռքից իր
կառավարութեան գաւազանը՝ անագին փայտէ շերեփը, ո-
րով նա ընթրիքի ու ճաշի ժամանակ կերակուր էր բա-
ժանում: Մինչև իր մահը մեր տան թէ մեծը, թէ փոքրը
ամենայն խոնարհութեամբ հպատակւում էինք նրան:

Տաթիս շատ աշխատասէր կին էր: Յիշում եմ, գիշերօժայ
մեծ մասը, նստած այծի մորթու վրայ, դնում էր իր առ-
ջև մանելու մեքենան և ոսկրացած ձեռքով պտոյտ էր
տալիս ճախարակի թևքը, բամբակից թել էր պատրաստում:
Եւ ճիմա էլ ինձ թւում է, թէ դեռ զարկում է ականջիս
պառաւի տխուր ու ղողղոջուն երգը. ինձ թւում է՝ թէ
դեռ լսում եմ նահապետական մեքենայի խուլ ճոճոցը:
Մեր գիւղում տասն համարում էր խելացի պառաւնե-
րից մէկը, իսկ իր տան մէջ նրա իմաստութիւնը համարում
էր անսխալականութեան: Ծշմարիտն ասած՝ ես էլ փոքր
ժամանակս հիացած էի նրա իմաստութիւնով: Նա ամեն
բան գիտէր:

Նա գիտէր՝ թէ ինչ նշանակութիւն ունեն այս ու այն երազները: Նա գիտէր՝ թէ ինչ խորհուրդ ունի, երբ մարդու մարմնի այս կամ այն մասը «խաղում է»: Նա հասկանում էր կաշաղակի լեզուն ու բացատրում էր, թէ ինչ լաւ լուրեր է բերում նա, երբ մեր պատի վրայ նստած կըշկըշում է: Նա լսել չէր կարող բուռի չարագուշակ ձայնը և պատուիրում էր ինձ՝ քարով սպանեմ, երբ նստի մեր պատին: Նա գիտէր՝ թէ ինչու Սողոմոն իմաստունն անիծեց ճնճողուկներին, կամ ո՞վ դրեց յոպոպի գլխին այն գեղեցիկ փետուրէ սանդըր:

Այո, տառս շատ բան էր իմանում: Նա պատմում էր ինձ, թէ ինչպէս կը գայ աշխարհի վերջը կամ երբ կը յայտնուի Նեուր: Նա ասում էր, թէ անիծուած Նեուր կը գայ մի անգահն էջի վրայ նստած, թէ նրա աւանակի աւանջներն այնքան երկար կը լինեն, որ մի աւանջի ծայրը կը հասնի մինչև արևմուտք, իսկ միւսինը՝ մինչև արևելք: Նա ասում էր, թէ այն ժամանակ կը յայտնուեն «աջուջ-մաջուջները», թէ նրանք այնքան փոքրիկ թզուկներ են, որ իմ կօշիկները կարող են նրանց համար բնակարան դառնան:

Բայց ես աւելի սիրում էի տատիս հեքիաթները, որ գիշերները պատմում էր: Երբեմն, մի անգամ սկսած հեքիաթն հազիւ վերջացնում էր մի ամբողջ շաբաթ: Ախ, ինչ լաւ պատմում էր նա. ես միշտ ուրախութեամբ էի լսում: Բայց երբ պատմում էր դեերի, սատանաների, գըրողների ու դժոխքի մասին՝ ես սարսափում էի, և աւելի շատ էի վախենում, երբ խօսում էր մեռելների մասին:

Իսկ երբ տառս ինքը մեռաւ, նրանից չէի վախենում: Նա այնպէս հանգիստ պառկած էր դադաղի մէջ, կարծես քնած լինէր: Նրա դէմքն էլի այնպէս բարի էր, ինչպէս միշտ: Երբ նրան թաղեցին, ես շատ լաց եղայ:

Րաֆֆի

Գ Ի Ի Ղ Ի Ժ Ա Մ Ը

Տան-դօ, տան-դօ... Նազըւ, վեր կաց,
Արևն արդէն մայր է մըտնում:

Տես, Խաթունն էլ գործը պըրծած:

Փողոցումն է, ժամ է շտապում:

Ժամը տուին՝ տան-դօ, տան-դօ.

Տէր, փառքդ շատ. տան-դօ, տան-դօ...

Շուտով նախիրն հանդից կը գայ.

Գընանք, որ շուտ էլի յետ գանք,

Կովը կըթենք, թը՛ւ-թը՛ւ կաթ տայ,

Կովը կըթենք, մեր ցաւն հոգանք:

Ախ, Նազըւ ջան, չես իմանում՝

Էգուց էլի աղան կը գայ.

Նըրա սիրտը միշտ անկըշտում,

Էլ ամպի պէս պիտի գողայ:

«Շուտով, Գրիգոր, փողերը բեր.

Էլի չը կայ. կովըդ հանի...»

Ախ, Նազըւ ջան, այն ինչ բան էր,

Միտդ է հերու... Տէր, դու փըրկի:

Հայրիկդ արդէն գընացել է,

Որ փող ճարի. երբ պիտի գայ,

Տեսնենք մէկը խղճացէ՛լ է...

Ախ, սե օրը Տէրն էլ չը տայ:

Շուտով, Նազըւ, գընանք ժամը,

Աղօթք անենք. քո ձայնն Աստուած

Շուտ կը լըսի այս անգամը,

Մեզ չի թողնի անկով, անհաց...

Բարի մարդիկ միշտ կը լինեն,
Հայրիկդ հետը փող կը բերի,
Փողը կը տանք չար աղային,
Որ մեր հորթուկն էլ չը խըլի...

Տան-դօ, տան-դօ... Նազլու, գրնանք.

Արևն արդեն մայր է մըտնում,
Էգուց տեսնենք, որ վեր կենանք,

Ի՞նչ նորարեւ է մեզ ծագում...

Ժամը տուին՝ տան-դօ, տան-դօ.

Տէր, փառքդ շատ. տան-դօ, տան-դօ...

Յովհ. Յովհաննիսեան

13.

Հ Ա Ն Դ Ի Պ ՈՒ Մ

Շուտով մի տարի էր լինելու, որ Միխակը թողել էր
գիւղը, եկել էր քաղաք ու ծառայ էր դարձել մի ընտա-
նիքի մէջ։ Նրա ամենամեծ ուրախութիւնն այն էր, որ եր-
բեմն բազարում տեսնում էր իրանց գիւղացիներէից մի քա-
նիսին, երբ քան էին բերում քաղաք ծախելու։

Մի անգամ անցնում էր հրապարակի միջով՝ յանկարծ
տեսաւ իր ընկերներէից մէկին։

—Ա՛, Թուն, ա՛ Թուն, — կանչեց նա, — իր վաղեմի ընկե-
րոջ մօտ վազելով։

Ընկերը չճանաչեց։ Միխակը քաշ ընկաւ նրա վզից ու
սկսեց համբուրել։

—Ո՞ւր ես, չճանաչեցի, — խօսեց գիւղացի տղան։ —
Էտ ի՞նչ շոր ես հագել...

—Ի՞նչ անեմ, Թունի ջան, քաջաքումն էսպէս են հագ-
ցնում։ Դու էն ասա, Թունի ջան, մեր տունն իսկի գնում
էիր, մերոնք հնց են, ի՞նչ են անում երեխերքը...

Եւ առանց պատասխանի սպասելու, շարունակեց.

—Դո՛ւ ինչ էիր շինում, Թունի ջան։ Ամեն օր լողանում
էիր գետումը. ա՛խ, էստեղ իսկի ժամանակ չեն տալի,
մարդ ջրի երես տեսնի։ Հիմի խոտը հնձում կը լինեն,
էնպէս չէ՞. ո՞վ էր հաւաքում մեր խուրձերը։ Ես եկել եմ
հիմի բազարից կանաչի առնելու, հացն էլ ինձ են առնել
տալիս, ասում են՝ առուտուր սովորի։ Իսկ մեր շորերիքը
հասել են։ Հիմի ո՞վ է արածացնում մեր գառները։ Էստեղ
լաւ չի, Թունի ջան, սիրտս տրաքում է ուրիշ տանը,
չեմ իմանում, թէ ինչ անեմ... Որ գնաս, մեր տանն ասա՝
Միխակին տեսայ։ Դու ո՞ւմ հետ ես եկել. երբ ես գնալու։
Ծառայ լինելը շատ վատ է, Թունի ջան...

Նա իր բազմաթիւ ու անկապ հարցերով բոլորովին
շուարեցրեց ընկերին, որ չգիտէր՝ ո՞ր մէկին պատասխանի։

—Հօրս հետ եմ եկել. — ասաւ նա. — պանիր էինք բերել,
ծախեցինք, էսօր պիտի գնանք։ Դո՛ւ երբ պիտի գաս գիւղը.
գիտես, Միխակ, մեր բոստանն էլ հասել է. էնքան սեխ
եմ ուտում։ Ես քո բաժինը կը պահեմ. երբ ես գալու։

—Ձեռն թողնում, Թունի ջան. — պատասխանեց Միխակը
տխուր ձայնով. — շատ եմ ուզում գամ, մերոնց տեսնեմ,
մեր տանը մնամ. չեն թողնում, ասում են՝ «արջի քոթոթ»,
ձեր ծմակները չէն մոռանում». դէ՛, հնց մոռանամ, Թու-
նի ջան, ախար էստեղ ի՞նչ կայ. տներ, հա տներ. մար-
դիկը, խօ, գիւղացուն էշի տեղ են դնում...
Թունին մի-քանի տարով մեծ էր Միխակից. լսելով ըն-
կերոջ խօսքերը, խղճաց նրա դրութեան վրայ և մտա-
ծեց օգնի։

—Եկ, ես քեզ կը տանեմ գիւղը. — ասաւ նա։

—Ի՞նչպէս գամ, էստեղ էլ հօրախալէրս գլխիս կը տայ,
կասի՝ ինչո՞ւ եկար։ Ձէ՛, Թունի ջան, լաւն էն է, գնամ
շուրն ընկնեմ, մի անգամով պըծնեմ։

Թունին մխիթարեց նրան, սիրտ տուաւ ու խոստացաւ,
որ կերթայ, կը խօսի նրանց տանը։ Միխակն ուրախացաւ,

մանկական բարեսրտութեամբ ուզեց ընկերոջը մի բանով վարձատրի.

—Գիտե՞ս, Թունի ջան, —ասաւ նա, — լաւ միտս եկաւ, ես վէգերս թաղել եմ մեր մարագի դռան տակին, էնտեղ, ուր մի կոճղ է դրած. կը գնաս, կը հանես. հարիւր հատից աւել է. ինչքան կուգես՝ դու վեր առ, մնացածը բաժանի մեր ընկերներին: Ես որ չեմ կարայ խաղամ, դուք էլ է խաղացէք:

—Թո՞մասին բաժին չեմ տայ. —ասաւ ուրախացած Թունին. —նա լաւ տղայ չի, անցած օր հետս կուռեց:

—Նրան էլ տուր, մեր ընկերն է, հաշտուեցէք. —խօսեց խրատական կերպով Միխակը. —Ընչ կայ, ընկերը ընկերի հետ կը կուռի էլ, կը հաշտուի էլ: Անցած գիշեր ես էլ Պօղոսի հետ կուռեցի՝ մահակով խփեցի, գլխից արիւն գնաց:

—Պօղոսի՞ հետ. Պօղոսն էստեղ ի՞նչ էր շինում:

—Երազումս կուռեցի, Թունի ջան. հէնց որ դարթեցի, էնքան լաց եղայ, էնքան լաց եղայ՝ որ ինչո՞ւ նրա գլուխը պատռեցի: Դրուստն ասա, Թունի ջան, նրան խօ մի բան չի եղել:

—Ոչինչ չի եղել. երէկ չէ, մէկէլ օրը ինձ հետ խօսում էր, յետոյ միասին գնացինք իրանց այգին, ծիրան կերանք:

Երկու փոքրիկ գիւղացիների խօսակցութիւնն ընդհատեց Թունիի հայրը, որ հեռուից ձայն տուաւ.

—Այ տղայ, էն հում հետ ես խօսում. եկ, գնում ենք:

—Թունի ջան, հիմի որ գնում ես. —ասաւ Միխակը նրա փեշից պինդ բռնելով. —մտի մեր տունը, ամենին շատ բարեւ արա, ասա՝ որ տեսայ Միխակին:

—Կասեմ. —խոստացաւ Թունին ու հեռացաւ:

Միխակը երկար կանգնել էր ու նայում էր ընկերոջ ետեւից.

—էրնէկ նրան, գնում է գիւղը...

Րաֆֆի

Մ Ո Ւ Ր Ա Յ Կ Ա Ն

(Տուրգենեվից)

Ես անցնում էի փողոցով... Ինձ կանգնեցրեց մի ծեր, ուժից ընկած մուրացկան: Աչքերն արտասուալից, ուռած ու կարմրած, շրթունքները կապտած, հագին լաթեր, մարմնի վրայ անմաքուր վէրքեր... Օ՛, ինչ այլանդակ կերպով մաշել, կերել էր այդ անբախտ արարածին աղքատութիւնը: Նա ինձ պարզել էր իր կարմրած, ուռած ու կեղտերով ծածկուած ձեռքը... Նա հառաչում էր, նա խեղդուած ձայնով ողորմութիւն էր աղերսում:

Գրպաններս սկսեցի տակն ու վրայ անել... Բան չը գտայ — ոչ փող, ոչ ժամացոյց, ոչ էլ նոյն իսկ թաշկինակ... հետս ոչինչ չէի առել... Իսկ մուրացկանը շարունակ սպասում էր... և նրա կարկառած ձեռքը թոյլ կերպով երեւում ու ցնցւում էր:

Ինքս ինձ կորցրած, շփոթուած՝ ես ամուր սեղմեցի այդ չողողոջուն, այդ կեղտերով ծածկուած ձեռքը... «Թողութիւն արա, եղբայր, ես ոչինչ չունեմ»:

Մուրացկանն իր կարմրատակած աչքերն յառեց վրաս: Նրա կապտած շրթունքները քմծիծաղ տուին, և նա էլ իր կողմից պինդ սեղմեց իմ սառած մատները:

«Է՛հ, ինչ արած, եղբայր, — ծամծմեց նա. — շնորհակալ եմ. այդ էլ մի ողորմութիւն է, եղբայր»:

Ես հասկացայ, որ ինքս էլ ողորմութիւն ստացայ իմ եղբորից:

Ալ. Մատուրեան

ՄՈՒՐԱՅԿԱՆԻ ՄԱՀՐ

Մեռաւ նա, որպէս արքայ մեծապանծ.

Մեռաւ... Բայց ո՞վ էր—ոչ ոք չիմացաւ.

Միայն տեսան թէ՛ ինչպէս կուշ եկած՝

Նա հին լաթերով ծովի ափ եկաւ:

Եկաւ ու պառկեց քարերի միջում,

Ձեռքերը խաչած ցաւագար կըրծքին.

Եւ հայեացքն աղօտ, ուր կեանքն էր հանդուլ,

Նա յառեց անհուն, կապոյտ երկնքին...

Իսկ նրա վերեւ, որպէս լոյս հրեշտակ,

Սմայն էր սրլանում երկնի երեսով.

Եւ հեռուն՝ ազան, պայծառ, կապուտակ

Ծովն էր փայլփրկում անդորր մի լուսով...

Այլ Մատթեան

ԿԱՏՈՒՆ ՈՒ ԱՌԻԻԾԸ

Մի օր առիւծը, պատահելով իր ցեղակից կատուին, հարցրեց.

—Սիրելի ազգակից, ինչ է պատճառը, որ դուք այդպէս պստիկ էք մնացել:

—Պատճառն այն է, որ մարդու ձեռի տակ ենք ապրում,—պատասխանեց կատուն:

Առիւծը խնդրեց կատուին, որ մի ցոյց տայ իրան այդ մարդ ասած արարածին:

Այդպէս խօսակցելով՝ երբ նրանք մտան անտառ, կատուն տեսաւ անտառի խորքում մի փայտահատ, որ փայտ էր կտրում:

—Տէր իմ, ասաց կատուն, ահա մարդ ասածը՝ այն փայտ կտրողն է: Մօտ գնա ու տես:

Առիւծը մօտեցաւ մարդուն, բարեւ տուաւ ու ասաց.

—Լսել եմ, որ դուք մարդիկդ շատ ուժեղ էք: Արի, ոյժերս փորձենք, մենամարտենք:

—Շատ բարի, թագաւոր առիւծ,—պատասխանեց մարդը:—Լաւ առաջարկութիւն էք անում: Բայց բանն այն է, որ մենամարտելու հազուադէպ վրաս չէ: Եթէ բարենաձէք մի քիչ սպասել, որ գնամ հազուադէպ բերեմ, ինչի է, ձեր առաջարկն ուրախութեամբ կը կատարեմ: Միայն թէ,—աւելացրեց մարդը,—հիմիկունից պիտի երդում տաք, որ մինչև իմ գալը, այստեղ կըսպասէք:

Այս ասելով՝ մարդը մի ահագին գերանի հաստ ծայրից չի վի տուաւ, երկու կանգուն խորութեամբ ձեղքեց գերանը և դառնալով առիւծին՝ ասաց.

—Համեցէք, ձեր երկու թաթը այս ձեղքուածի մէջ դրէք ու երդում տուէք, որ կըսպասէք:

Առիւծն հաւատալով մարդու ասածին՝ այնպէս էլ արաւ:

Մարդն իսկոյն չի վին դուրս գարկեց, բացուածքը վրայ եկաւ ու այնպէս սեղմեց առիւծի երկու թաթը, որ կենդանիներ թագաւորն էլ ազատուելու հնար չունէր: Ապա առնելով մի հատ փայտ, մարդն ընկաւ առիւծի ջանին ու տո՛ւր թէ կըտաւ:

Առիւծը տեսնելով, որ կատուն հեռուում կանգնած նայում է, ասաց.

—Կատու եղբայր, թէ որ ծեծ ուտելով ես էլ քո չափ պստիկանամ, մարդն ինձ բաց կը թողնի:

—Ո՛չ, պատասխանեց կատուն, քո մորթին իմ մորթուց թանկագին է: Մինչև չմաշկի, բաց չի թողնի:

Այս խօսքերը լսելով՝ առիւծն ասաց.

—Այո, մարդու ձեռի տակ ոչ թէ առիւծներն ու ուրիշ կենդանիները, այլ սարերն էլ կը պստիկանան:

Ժողովրդական

ԱՆՔԱՆՏ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐ

Մի օր Չղղիկն ու Ճայն եկան
Թէ՛ եկ դառնանք վաճառական։
Ասին ու խելք խելքի տուին,
Հաւան կացան, պայման դրին։
Բայց՝ արի տես... որ փող չունեն։
Շատ միտք արին, թէ ինչ անեն։
Վերջը եկան Փըշի մօտը։
Ընկան նըրա ձեռն ու ոտը,
Ու մուրհակով, ճահով
Շահով, կարգով, մտքով
Փող վեր առան բաւականին,
Ինչքան պէտք էր իրանց բանին։
Չղղը մընաց, տընպահ դառաւ,
Ճայր բոլոր փողերն առաւ,
Առաւ նըստեց նաւի միջին,
Հասաւ Մըսրը, Չինումաչին,
Փարս, Հընդըստան,
Արաբըստան...
Է՛լ թանկագին քիւրմանի շալ,
Է՛լ մարգարիտ, զըմրուխտ ու լալ,
Հընդու խուրմա, փըստա, բադամ,
Եւ... որ մէկի անունը տամ։
Ինչ որ տեսաւ, աչքը սիրեց,
Բօլ-բօլ առաւ, նաւը լըցրեց։
Նաւը լըցրեց հազար բարով
Ու ետ՝ եկած ճանապարհով
Ուրախ-ուրախ տուն էր գալի։
Ճամբին ծովում սարսափելի
Ալեկոծում, մըրրիկ ելաւ,
Երկինք հանեց ալիք ու նաւ,

Ու էնտեղից թողեց ներքեւ։
Ներքեւ՝ բացեց որկորը սեւ,
Ողջ կըլանեց անդունդին անյագ։
Մեր սովաբեար Ճայր մենակ—
Ո՛վ իմանայ՝ ում էր տուած
Իրան օրում մի կտոր հաց,
Ծովում առաջն եկաւ էն օր—
Ազատուեցաւ մերկ ու արկոր։
Ազատուեցաւ— փառք իր Աստծուն,
Բայց ի՛նչ սըրտով խեղճը գայ տուն։
Գայ— ի՛նչ ասի պարտաւէրին,
Ո՞նց երևայ իր ընկերին...

Ընկերն էնտեղ՝ դուռը կըտրած,
Աչքը ճամբին, վիզը ծըռած,
Համրում է օրն օրի վըրայ
Թէ՛ մեր Ճայր երբ պիտի գայ...
Երկար նայեց, ճամբէն պահեց,
Շատ լաւ ու վատ երազ տեսաւ,
Մինչև պարտքի օրը հասաւ
Ու՝ մուրհակի թուղթը ձեռին,
Փուշը տընկուեց կըտեր ծէրին։
— Է՛յ, բարեկամ, ի՛նչ բանի էք...
Էլ չէք ասում թէ պարտք ունէք...
Գործ բըռնեցիք, հօրս ողորմի,
Ետ տուէք դէ փողըս հիմի։
Թուղթ էք տուել՝ վախտ իմացէք,
Ամօթ, աբուռ, ահ ունեցէք...
Թալան հօ չի... մեղք եմ ես էլ...
Ախպէր, էսպէս բան էք տեսել։
Ոսկի տայ մարդ իրան ձեռով,
Չըկարենայ առնել զօռով...
Սրանից ետոյ դէ արի դու

Ու ձեռ մեկնիր աղքատ մարդու...
 Գողգոթում էր ողջ թառակում, ձգգձ
 Հայհոյում էր, խայտառակում...
 Ամեն մարդ էլ, ով որ լրտում, ուս զմ
 Հենց մի բերան էն էր ասում...
 —Այ ամօթ ձեզ, Չղջիկ ու ճայ...
 Ինչ ենք լրտում... վայ, վայ, վայ, վայ...
 Անուններդ վաճառական ապրանք...
 Ու էս տեսակ խայտառակ բան...
 Վայ, վայ, վայ, վայ...
 Չղջիկ ու ճայ...
 ...
 Չղջիկն էսպէս միշտ լրտելիս,
 Միրտը բերնով դուրս էր գալիս...
 Բարկանում էր իրան մըտքում...
 Անիծում էր, չըքում, թըքում...
 —Այ քո տունը քանդուի, ան ճայ...
 Այ դու դառնաս գըրողի վայ...
 Էս ինչ բան էր, որ դու արիր...
 Գըլուխս էս ինչ փորձանք բերի...
 Ու խընդրում էր ամեն ինչ...
 —Մի նեղանար, Փուշ բարեկամ...
 Շատ ես կացել, մայր քմայմյա...
 Կաց մի քիչ էր...
 Թուղթ ստացայ երէկ ճայից...
 Թէ՛ դուքս եկայ Արաբիայից...
 Որտեղ որ է՛ շուտով կըգայ...
 Դեռ մի բան էլ ասել կըտայ...
 —Ես չեմ ուզում աւելի, ախպէր...
 Կանխիկ համրած փմփողը բեր...
 Շահ էք գըրել...
 Վախտ էք գըրել...
 Ինչ գըրած է, էն եմ ամուսնացած...
 Ձեզնից ասել բան չեմ ուզում...

—Ձէ, աղա Փուշ...
 Թէ վաղ, թէ ուշ,
 Փողն իր կարգին, շահն իր կարգին,
 Իսկ պատիւը... ես իմ հոգին...
 Ես յոյս ունիմ... ասենք պարտ ենք...
 Բայց չէ՛ ախար մենք էլ մարդ ենք...
 Ձէ, քո արածն ով մոռանայ,
 Իր Աստուածն էլ նա կուրանայ...
 ...
 Խեղճը էսպէս լեզուածաւ,
 Շատ յոյս տուաւ, շատ խոստացաւ,
 Շատ սուտ ասաւ պարտքատէրին,
 Շատ ըստասեց իր ընկերին...
 Բայց ընկերը չըկաւ, չըկաւ...
 —Էս ինչ ցաւ էր, Աստուած վըկայ...
 Ինչ իմ բանն էր՝ մըտայ մէջը...
 Որ խայտառակ լինեմ վերջը...
 Ի՞նչպէս պըրծնեմ էս կըրակից...
 Էս անգիրն պարտքի տակից...
 Էլ ինչ ասեմ, զգա՛ւ...
 Ո՞նց ըստասեմ...
 Նա երբ կըգայ, ինչ խմանամ...
 Ո՞ր ջուրն ընկնեմ...
 Շատ միտք արաւ,
 Դէս դէն թըռաւ,
 Ինչ որ ունէր տանը, հագին,
 Ողջ հաւաքեց, տուաւ պարտքին,
 Յիփ մերկացաւ,
 Էլ չը պըրծաւ...
 Վերջը տեսաւ, որ ճար չեղաւ,
 Թեկը ասաւ, ինքն էլ փախաւ,
 Փախաւ, կորաւ, որ էլ էնպէս...
 Շատարկ, սընանկ ու սեւերես...
 Ո՛չ պատահի պարտքատէրին...

Ո՛չ երևայ լոյս աշխարհին: արա, 32 —

Այնուհետև, իր նամուսից,
ՁրդՂիկը մերկ, փախած լուսից,
Ցերեկները դէս դէն թագչում,
Գիշերն է միշտ մըթնում թըռչում,
Որ չերևայ իր թայ-թուշին,
Ոչ պարտքատէր աղա-Փուշին:
Ճայն էլ ծովում,
Ճըչում, ծըւում,
Ջուրն է մըտնում,
Դուրս է պըրծնում,
Թւին տալիս,
Ման է գալիս,
Թէ, մի գուցէ, բախար բանի,
Կորուստն էլ ետ ջըրից հանի:
Իսկ Փուշն, արդէն յոյսը հատած,
Ճանկ ու ատամ սուր պատրաստած,
Կողքովն ու որ անց է կենում,
Քաշում է փէշն ու հարցընում,
Թէ չէն տեսել մէկն ու մէկին,
Էն լիբբ Ճային կամ ՁրդՂիկին:
Ու էն օրից մինչև օրս էլ
Մէկը մէկին դեռ չեն տեսել:

Յովհ. Թումանյան

18.

ԱՌԻԻԾՆ ՈՒ ՄԱՀԱՊԱՐՏԸ

Մարդու մէկը անտառում ման գալիս՝ հիւանդի ձայն է լսում: Քիչ առաջ է գնում ու տեսնում է ճանապարհի մօտին, կողքի վրայ ընկել է մի առիւծ ու թաթը բար-

ձրացրած, սոսկալի գոռում է: Նրա գոռոցից ամբողջ անտառին սարսափ էր տիրել. բոլոր կենդանիք ահ ու դողից որջերն էին քաշուել կամ թփերի տակ ծածկուել: Հպարտ կենդանու այդ աղիողորմ ձայնից զգացուած՝ մարդը սիրտ է անում, մօտենում է առիւծին ու տեսնում է, որ խեղճի թաթի մէջ փայտի մի սուր կտոր է խրուել, ոտքն ուռել է ու քիչ է մնում, թէ տրաքուի: Մարդը միտք է անում մի հնար գտնի, որ խեղճին ազատի այդ անասելի տանջանքից: Նա ատամներով պինդ բռնում է փայտի ծայրից ու դուրս է քաշում: Իսկոյն վէրքի միջից բոլոր առիւծն ու թարախը դուրս են թափւում ու վէրքն հանգստանում է:

Անցնում է մի քանի ժամանակ: Մի անգամ, ինչպէս է լինում, այդ մարդը վէճի բռնուելով մի ուրիշի հետ՝ բանն այնտեղ է հասնում, որ իր հակառակորդին սպանում է: Մարդուն բանտարկում են: Բայց երկրի սովորութիւնն այնպէս է լինում, որ մահապարտներին ձգում են քաղցած առիւծների առաջ, որ սրանք պատառոտեն: Մարդասպանն էլ, իբրև մահապարտ, ենթարկւում է այդ օրէնքին: Նրբ նրան դուրս են բերում հրապարակ ու քաղցած առիւծին վրայ են թողնում, առիւծն ուզում է յարձակուի, բայց մի լաւ նայելուց յետոյ, մօտենում է, գրկում մարդուն, սկսում է լիզել ու, առանց մի վնաս հասցնելու, ազատ է թողնում: Հանդիսականները մնում են զարմացած: Տեսնելով այդ բանը՝ երկրի դատաւորն հարցնում է մահապարտին.

— Դու երբեքից տեսել կամ ճանաչում ես այս առիւծին:

— Ո՛չ, պատասխանում է մարդը՝ խորը նայելով կենդանիներին թագաւորին:

Բայց նա միառմի պատմում է մի ժամանակ առիւծի հետ ունեցած իր դէպքի մասին: Այս պատմութիւնից յետոյ, նայում են առիւծի թաթը, տնտղում են ու վէրքի սպիտակ հեաքերից իմանում են, որ սա հէնց այն առիւծն է, որին օգնել է մարդը:

Դատաւորը տեսնելով, որ անհետի զազանը քաղցի ժամին էլ չմոռացաւ ու յիշեց իր երախտագիտութեան պարտքը, ինքն էլ ներում է մահապարտին ու ազատութիւն է տալիս:

19.

ԱՅ ՍԵՒ ԱՄՊԵՐ

Այ, սև ամպեր, վայ սև ամպեր,

Սիրտըս պատեց սև ու մութ:

Արդեօք ի՞նչ էք դուք ինձ բերում—

Գարնան անձրև՝ թէ կարկուտ...

Յուսով-լուսով արտ եմ ցանել,

Արիւն թափել ու քրքրահնք:

Ո՛ղջ սուրբերին մոմ եմ վառել,

Աղօթք արել, որ երկինք

Արտիս նայի, տանս խնայի,

Օ՛ր տայ, կեանք տայ իմ ճացին:

Վայ բալէքիս... Աստուած չանի:

Թէ որ անհաց մընացին...

Այ, սև ամպեր, ի՞նչ էք գոռում,

Սիրտըս պատեց սև ու մութ:

Արդեօք ի՞նչ էք սրբախ բերում—

Գարնան անձրև՝ թէ կարկուտ...

Ալ. Ծառուբեան

Ա Ր Տ Ը

Անիկց էի վերադառնում և անցնում էի մի հայ գիւղի միջով:

Գիշերը սաստիկ անձրև էր եկել, այնքան սաստիկ, որ շատ պատեր ու խճիթներ փլցրել էր: Փողոցներէց հեղեղներ էին վազում կշկշալով: Երկինքը ծածկուած էր միածոյ կապարագոյն ամպերով: Գեռ էլի մէկ-մէկ անձրևում էր:

Գիւղի վերջին խճիթն էի հասել, երբ նրա դուռը ճոնչաց, մի քանի մանուկների ճիչեր ականջիս հասան և առաջս դուրս ելաւ մի ալեգար դերունի՝ բահը ուսին: Մի վայրկեան ինձ նայեց, յետոյ պատերի տակով անցք փնտռեց քայլելու: Նրա հնամաշ տրեխներից ջուրը հոսում էր գուլպաների մէջ: Խոնաւութիւնը թափանցում էր բաց կուրծքը:

Գիւղից դուրս էինք եկել:

Անցնելով մի առ մի դիտում էի երկու կողքի արտերը: Շատերի միայն մի քանի աղօսներն էին աւերուել ու մէջ տեղերում լճակներ գոյացել: Մի քանիսը լիովին ողողուել էին: Զրի հոսանքներն արմատախիլ էին արել, քշել տարել ցորենի դալար ծիւերը և հաւաքել աղօսների մէջ: Յետ էր գոյացել ամեն մի փոքր շաւղի վրայ: ամեն մի փոսի մէջ պղտոր կարմրագոյն ջուր էր կիտուել և շատ հասկեր լողում էին նրանց երեսին, որպէս խեղդուածներ:

«Վախ, վախ», արաւ ծերունին:

Բայց փաստը շատ էլ մեծ չէր երևում: Հողը դիմացել էր. երևում էին բոլորովին չփչացած արտեր անգամ. ծիւերը դիմացել էին և այժմ գուարթ ցցել էին սկսում իրանց գլուխները, թէև կային այնպիսիները, որոնց արմատները մերկացել էին ու դառել էին ոտաբոբիկ:

—Է, փառք Աստծու,—խօսեց ծերունին տեսնելով դըրանց,—շատ էլ փաս չի եղել:

—Քո արտն էլ էդպէս կը լինի, ծերունկ.—սրտապնդեցի նրան:

Գլուխն անխօս երերցրեց: Կասկածում էր և հայեացքը միշտ հեռուներն էին:

Այդպէս քայլելով մենք հեռացանք գիւղից և յետոյ ծրուեցինք դէպի լեռները: Ծռուելիս ծերունին մի բոպէ կանգ առաւ ու աշխատում էր հեռուից նշմարի իր արտի զրութիւնը:

—Ո՞րն է արտդ:

—Է՛ն, բարձրը:

Ջրի հեղեղներ էին հոսում ափտեղ, ջրակոյտեր էին փայլում:

Ծերունին գունատուեց:

—Տունս քանդուել է...

—Միթէ վնասուել է:

—Չգիտեմ դեռ... ասաւ նա խեղդուած ձայնով,—կարելի է, աչքերս չեն շոկում... ծերացել եմ....

Առաջ գնացինք: Մօտենում էինք: Քայլուածքն աւելի դժուարանում էր. վերևից զրեթէ ցելի հեղեղ էր, որ իջնում էր ցած՝ խառն ծիւերի, ցողունների հետ...

Հետո էր ծերունին, շունչը կտրուել էր: Քիչ էլ քայլեցինք: Էլ կանաչ չէր երևում. ցելի հեղեղ ու ջուր էր, որ տեսնում էինք, աւերիչ, ապականիչ հեղեղ...

Մի քանի քայլ յետոյ կանգ առաւ ծերունին ու բահն ուսից ցած թողեց: Իր արտի կողքին էր: Թշուառ արտ...

Վերևից, փոսերի մէջ գոյացած ջրերը պատուել էին իրանց թումբերը, ուժգնութեամբ ցած հոսել՝ և զրեթէ սրբել էին արտը:

Եւ անձրևը նորից տեղում էր, տեղում ու իր մեծ կաթիլներով ճղփացնում լճացած ջրերը:

Ընկաւ բահը ծերունու ձեռքից, աչքերը մթնեցին, ծնկները կթոտուեցին և նա նստեց տեղն ու տեղը, իր ընտանիքը կերակրող ցորենի դիակների կողքին ու գլուխը թաղեց ձեռքերի մէջ...

Ջին քշեցի: Սիրտ չունեցայ միւիթարական ոչ մի խօսք ասելու: Աւելորդ էր:

Եւ երբ հեռուից ետ նայեցի, տեսայ՝ թշուառ ծերունին, միշտ նոյն դիրքի մէջ, նստած իր աւեր արտի կողքին, գլուխը ձեռքերի մէջ և ալեղալի մազերը տեղացող անձրևի տակ...

Վ. Փափազեան

21.

ՍԵՐՄՆԱՅԱՆ

«Ո՞ւր ես գընում, այ գիւղացի, Բեռան տակին տընքալով.

Այդ ի՞նչ բեռն է՝ որ շալկած ես, Ու տանում ես խընդալով»:

—Արի ինձ հետ, դու կը տեսնես՝ Ո՞ւր եմ գընում տընքալով.

Երկրի յոյսն է իմ շալակին՝

Ես տանում եմ տանջուելով...

Ասաց, գընաց, էլ չըխօսեց,

Ու ողջ ճամբէն լճու մընաց...

Հասաւ ցելին ու ցած դըրեց

Ծանրը բեռը նա յոգնած...

—Այժմ դու տես, թէ ես ինչպէս

Սերմ կը ցանեմ շաղ տալով.

Իմ այս գործից դու կիմանաս,

Թէ ո՞ւր եկայ տանջուելով:

Ասաց, կապեց իր գոգնոցը,

Ապա նայեց երկնքին.

Սիրտը խօսեց, լեզուն շարժուեց...

Ես նայեցի արցունքին...

«Կապույտ երկինք, հալալ սրտով
Քեզ եմ կանչում՝ միայն քեզ,
Որ դու արև-անձրև շատ տաս
Իմ այս սերմին՝ սրբերի պէս...
Դու լաւ գիտես թէ քանի մարդ
Աչք կը դնի ցանածիս,
Քանի պարտքեր ու պատուհաս
Միշտ կը սպասեն սերմածիս...»

Յանկարծ մի մուկ վազեց, թռաւ,
Նրրա առջև ծըծըւաց.

«Մեզ համար էլ սերմը ցանիր,
Որ չը կըրենք սղջ սերմած...»

— Ահա... այս ձեր ցեղին լինի,

Պրտաբերուի ձեզ համար.

Միայն ցանքիս ձեռը չը տաք,

Մուկիկ, մեղք եմ ու անճար...»

Երկրորդ բուռը դեռ չէր ցանել,

Մի մեծ մորեխ երևաց.

«Մեզ էլ մաս տուր քո սերմածից,

Որ չը լափենք կանաչած...»

— Այս էլ ահա... ձեզ եմ տալիս,

Թոյ շատանայ ձեզ համար.

Կանաչ արտիս վընաս չը տաք,

Խեղճ եմ, անտէր ու անճար...»

Երրորդ բուռը դեռ չէր ցանել,

Մէկ էլ տեսնես մի մըրջիւն.

«Մեզ էլ մաս տուր, թէ չես ուզում

Սերմը կըրենք մի անկիւն...»

— Ձեզ շատ լաւ եմ ես ճանաչում,

Այ մըրջիւններ, անկուշտ էք.

Ահա... այս էլ թող ձեզ լինի,

Ողջ սերմածըս չը կըրէք...

Մէկ էլ տեսար կաշաղակը

Թռաւ, եկաւ նըրա մօտ.

«Պարոն, մեզ էլ մարգատեղ դիր,

Մենք գողեր ենք... չենք երկչոտ»:

— Ահա... այս էլ թռչնոց դասին,

Դուք չունենաք քէն ու ոխ.

Իմ ցանածը չը ժողովէք,

Մեղք եմ, խեղճ եմ, պարտքակոխ...»

Վերջն էլ յիշեց նա խեղճերին,

Աղքատներին լալաչքով,

Ու տէրտէրի, զարիւրների

Մասը սերմեց սուրբ սրտով:

Ապա կանգնեց աղօսի մէջ,

Աչքը զըցեց երկնքին.

«Տէր, ինչ մընաց, այն էլ ինձ տուր,

Հնձեմ, կախեմ, տամ պարտքին...»

Աղ. Արարատեան

22.

ՓՈԿԱԿԱՊ ԱԿՈՓ-ԱՊԷԼ

1.

Մեր զպրօցը վանքի ընդարձակ պարսպի մէջն էր. այդ տեղ էր նաև ընթերցարանն ու թատրոնը:

Խաղում էինք աւագանի շուրջը, մեծ տաճարի լայն գաւիթներում, այլև ընդարձակ բազի խոշոր ծառերի տակ: Վանքի պարիսպներին ետևի կողմից կպած էին ընդարձակ ձուխ այգիներ. և մինչև հոկտեմբերի կէսերը ուղղակի ան-

հնար էր լինում վարժապետների դասերին ուշադիր հետևելը:

Ախր ի՞նչպէս ուշադիր հետևես, երբ հէնց դասարանիդ լուսամուտի տակը, երկու քայլ հեռու, թփերից շարանշարան կախուած փայլում են խաղողի հիւթալից ճութերը, կարմրաթուշ դեղձերը պսպղում են ամեն կողմից և տանձերը երերւում են բարձրում:

Փոխանակ մեր թուաբանական խնդիրները լուծելու՝ մտածում էինք դասի ժամանակ, թէ ինչպէս հասնենք այդ գայթակղիչ պտուղներին:

Խորհում էինք, հնարներ որոնում, դասամիջոցներին փայտեր էինք երկարացնում, շատ անգամ նրանց ծայրերովը ճութերը կտրտում, վայր թափում, բայց որ մեր ձեռքը ոչինչ չէր ընկնում:

Վերջապէս, մի օր մեր ընկերներից մէկը լուծեց խնդիրը:

Մեծ դասամիջոցին հաւաքեց մեզ մի ծառի տակ և այնտեղ պարզեց իր ծրագիրը:

Ճիշտ մեր դասարանների գլխին գտնւում էր մի փայտանոց, ուր կարելի էր գնալ մի նեղլիկ ու վատ շինուած սանդուխքով: Փայտանոցն ունէր փոքրիկ լուսամուտ պարտէզի վրայ: Ահա այդտեղից էր, որ մտածել էր մեր հնարագէտը մագլցելով իջնի այգին ու սկսի արշաւանքը:

Ասաւ ու գնաց, որ փորձի. շուտով անհետացաւ սանդուխքի մուկ անկիւնում և այնուհետև կէս ժամ չերևաց: Մենք սկսել էինք արդէն անհանգիստ լինել, երբ յանկարծ լսեցի, որ մէկը կանչում էր ինձ տաճարի դաւթի կողմից:

Աշակերտներն աղմկալից խաղում էին բազի մէջ, վազվզում, կանչուրուտում: Դրա համար էլ ոչ ոք ուշք չդարձրեց, շրջապատեցինք մեր վերադարձող ընկերին:

Նա էր. գրպաններն ուռած ու բերանն աղտոտ: Մի լաւ կերել էր նախ, յետոյ դեղձ հաւաքել ու վերադարձել:

— Եղբւ, — ասաւ նա խորհրդաւոր կերպով. — սրանից յետոյ ամեն օր ես կիջնեմ, տոպրակը կը լցնեմ, իսկ դուք պատուհանից վեր կը քաշէք. երևին ու իջնելը հեշտ է...

Միւս օրը մէկ-մէկ բոլորս փայտանոց ծղկուեցինք ու ամբողջ մեծ դասամիջոցին, որ ճիշտ երկու ժամ էր տեւում, ցած չեկանք: Ուտում էինք ու գրպաններս լցնում:

2.

Երկար չտեց սակայն մեր այդ քաջագործութիւնը: Նախ որ շատ ու շտապ ուտելուց համարեա թէ ամենքս հիւանդանալ սկսեցինք, յետոյ էլ մի օր յանկարծ բռնուեցինք ու...

Այ, թէ այդ ինչպէս պատահեց:

Դպրոցում մի գիւղացի ծերունի ծառայ ունէինք, այտին մի մեծ ուռուցք, գլխին՝ մի մեծ փափախ:

Անունն Յակոբ էր. մենք կանչում էինք «փոկակապ Ակոփ ապէր»: Շուտասելուկը հօ յիշում էք:

Միամիտ, բարեմիտ, դանդաղաշարժ ու չափազանց քընկոտ մի ծերուկ էր: Կատակներ, խաղեր ու ծաղր կարկուտի պէս տեղում էինք գլխին, բայց դիմանում էր, լուռ ժպտում ու երբէք չէր բարկանում:

Ահա այդ «փոկակապն» էր, որ մի օր վրայ հասաւ մեզ այն բոպէին, երբ վեց հոգի շարուած փայտանոցի մուկ անկիւնումը փայտերի վրայ՝ խաղող ու դեղձ էինք խժռում:

Փայտ տանելու էր եկել, թէ՛ գուցէ մի ուրիշ բանի, որոնցով լիքն էր այդ տանիքի տակի ամբարը:

Բայց հէնց որ դէմ առ դէմ եկաւ մեզ, սաստիկ վախեցաւ: Նախ կարկամեց, յետոյ վիզը առաջ պարզեց, լուռ գննեց ամենքիս ու գոչեց.

— Եւ... էս ի՞նչ է...

Մենք էլ շատ վախեցել էինք: Վեր թռանք: Այդ միջոցին իսկ մեր ընկերը, որ այգումն էր, երևի լաւ կշտացած, փէշի մէջն էլ դեղձ ու տանձ՝ երկաց լուսամուտից ու ներս ուտնեց:

Յակոբ ապէրը ցնցուեց ու փախաւ դէպի սանդուխք: Կարծեցինք, որ գնում էր վերակացուին կանչի: Միմեանց գլխի վրայից ցատկելով առաջ վազեցինք, ծերունուն հրե-

ցինք, հրմշտկեցինք, համարեա գլորեցինք ցած ու բազ նե-
տուելով ցրուեցինք, անհետացանք: Բայց Ակոփ-ապէլը՝ զնացել պատմել էր ամեն ինչ և
մի առ մի մեր անունները տուել:

Պատժուեցինք. փայտանոցը կողպուեց. էլ պտուղի ե-
րես չտեսանք, բայց մտածեցինք ասկերից մեր վրէժը հա-
նենք, եթէ ոչ այսօր, գոնէ վաղը:

3.

Հնարքը գտաւ նորից այգին իջնողը:
Ակոփ-ապէլը հեռաւոր գիւղերից եկած մենակ մի մարդ
էր, ապրում էր դպրոցում: Տուել էին նրան մի խուց, ուր
նրա անկողինն էր, մի ճրագ, մի կուժ, մի քանի ամանե-
ղէն: Դուռը փակել չէր էլ մտածում, գողացուելուց վախ
չունէր:

Ու մի օր, երբ ծերունուն դպրոցից դուրս գործի էին
ուղարկել, մտանք նրա խուցը, մի առ մի դուրս բերինք
ինչ որ կար այնտեղ, նոյն իսկ աթոռն ու կուժը, ամեն
ինչ, և տարանք թագցրինք զանազան տեղեր: Վերմակը
նետեցինք խոնաւ ու մութ մի մառանի խորքը, ներքնակը
շարտեցինք աւերակ խուցերից մէկի մէջ, ամանները
շարդ ու փշուր եղան, երբ նետում էինք այս ու այն
նկուղը, իսկ բարձն ու հազուադէպ թագցրինք թաղրոնա-
կան բեմի տակ...:

Գնա ու գտիր այժմ այդ ընդարձակ շէնքի քար ու քանդ
խուլ անկիւններում:

Սուցը լիովին դատարկուեց. մնաց մերկ փայտէ մահ-
ճակալն ու սեղանը միայն. ոչ իսկ աւելը թողինք:

Գոհ մեր արածովը, սակայն մի խուլ անհանգստութեամբ
զնացինք տուն: Ոչ մէկին չպատմեցի մեր արածը,
բայց ամբողջ գիշեր մտածում էի, թէ Ակոփ-ապէլը ինչ-
պէս պիտի ասկէր, երբ ներս մտնէր խուցը, ինչպէս պի-
տի շուարած մնար...:

Իսկ գիշերը. ուր, ինչի՞ մէջ պիտի քնէր: Չէ՞ որ ես

ահա անկողնիս մէջ, վերմակումս փաթաթուած պառկել
եմ, բարձ էլ ունիմ, ներքնակ էլ, իսկ նա ոչինչ չունի:
Դասարանները մաքրելուց յոգնած գնալու է, որ պառկի,
գնալու է, որ ճրագը վառի, թէյ շինի... և ոչինչ չի գըտ-
նելու...:

Սկսեցի սաստիկ անհանգիստ լինել պառկած տեղումս:
Քիչ էր մնում լայի. ինչ անպիտանութիւն էր մեր արածը.
միթէ խեղճ չէ՞ր. կողոպտել էինք նրան այդ ցրտին՝ թո-
ղել էինք առանց անկողնի, առանց թէյի, առանց ճրագի...
Եւ էլ քնել չէի կարողանում, խիղճս ինձ տանջում էր:

4.

Միւս առաւօտ դպրոց մտնելիս՝ առաջին լուրը, որ լսե-
ցի՝ այն էր, թէ Ակոփ-ապէլի խուցը կողոպտել էին երէկ:
Կարծում էին, թէ գողեր են մտել:

Տեսայ իրան՝ ծերունուն, նստած խուցի առաջ՝ արտա-
սուքն աչքերին, շուարած ու անշարժ: Այնքան խղճալի
էր տեսքը, այնքան յուզիչ:

Գիշերը քնել էր վանահօր ծառայի խուցում, ընթրել էր
այնտեղ, բայց հօ այդպէս չէր կարելի:

Եւ դաւադիրներս տխուր իրար մօտ եկանք դասամիջո-
ցին մի ծառի տակ:

— Տղերք, — ասաւ յանկարծ մէկը — մեր արածն անպի-
տան բան էր: Սկսած պտուղ գողանալուց մինչև այս վեր-
ջին մեր վարմունքը՝ չարագործութիւն է... Ուղղենք մեր
սխալը:

— Ի՞նչպէս — ձայնեցինք ամենքս մի բերան:
Երևում էր, որ ինձ նման բոլորն էլ տանջուել էին գի-
շերը և այժմ խղճահարոււմ էին:

— Շատ պարզ է. նախ՝ բոլոր թագցրած բաները հա-
նենք ու տեղը դնենք. ցած բան է մեր արածը:

— Իսկ յետո՞յ...

— Յետոյ պիտի կտորտած բաները մեր փողովն առնենք
ու տանք Ակոփ-ապէլին:

—Փող ու կը տայ մեզ:

—Բաժանենք մեզ վրայ, —ասացի ես կտրուկ. —ես կերթամ, կը պատմեմ հօրս մեր արածը, կը պատմեմ ամեն բան. նա փողը կը տայ:

—Ես էլ կը պատմեմ:

—Ես էլ:

—Ես էլ...

Վճռուած էր: Պէտք էր տեսնել, թէ ինչպէս իսկոյն զուարթացանք մենք. ինչպիսի ոգևորութեամբ որոնում էինք թագցրած իրերը, խուցը տանում ու լաւ սարքում, տեղաւորում:

Ակոփ-ապէրը մեր գործի կէսին վրայ հասաւ ու ապշած կանգ առաւ խուցի դռնն առաջ:

—Ես... —արեց նա միայն ու մնաց անշարժ:

—Ոչինչ, ապէր, —կանչեց մեզնից մէկը. —դու սկի դարդ մի անիլ. այ, բոլորը կը բերենք, կոտրածներն էլ՝ փող կըտանք, որ առնես...

—Մենք էինք արել. —աւելացրեց երկրորդը, —հանաք էինք արել, մի նեղանալ, ապէր. ես քեզ համար մի լաւ կուժ կը բերեմ:

—Ես էլ մի ջրածիկ:

—Ես էլ... ես էլ ափսէներ...

—Իսկ ես, ասում էր մէկը. —ես ինչ բերեմ:

Ծերունին ժպտուն՝ արտասուում էր: Սաստիկ յուզուել էր: Եւ երբ ամեն ինչ տեղաւորել էինք, յանկարծ բռնեց մեզնից մէկին ու, մինչ նա ճշում էր վախից՝ ասաւ.

—Մի վախենալ, բալաս, սպասի մէկ համբուրեմ քեզ...

Ու արտասուախառն համբուրեց նրան, յետոյ բաց թողեց, դարձաւ ամենքիս ու ասաւ.

—Աստուած պահի ձեզ, տղերք...

5.

Միւս օրը, ամեն տեսակ իրերով լցրինք նրա խուցը:

Ոչ միայն կուժ, այլև թէյ, շաքար, մոմ և բաժակներ էլ բերել էինք:

Ծերունին զուարթ, ժպտուն տեսաւ այդ ամենը, յետոյ թողեց, որ տեղաւորենք, ու ինքն ուղղակի գնաց դպրոցի տեսչին:

Դասերից յետոյ, տեսուչը մեզ եօթիս էլ կանչեց իր սենեակը և, երբ հաւաքուել էինք, նայեց ամենքիս երկար ու լուռ, յետոյ մօտեցաւ, ձեռքը դրեց առաջինի ուսին և ասաւ.

—Ապրէք, տղերք... Այժմ տուն գնացէք. ուրիշ ասելիք չունիմ ձեզ...

Յետոյ ժպտաց ու գլխով արեց:

Գոթերի պէս դուրս նետուեցինք:

Ոչ մի բան այդքան հաճոյք չէր պատճառել մեզ. իմ դպրոցական կեանքի ոչ մի օրն այդքան լաւ չէ անցել և այդքան քաղցր տպաւորութիւն չէ արել իմ վրայ, ինչպէս այդ օրը...

Վ. Փափաղեան

23.

ԹՈՉՆԻԿՆԵՐ

(Վ. Հիւզոյից)

Ես սիրում էի մանուկ հասակում
Թռչնի ձագերին՝ բռներից ընկած.
Որոնում էի նըրանց մեր այգում,
Առնում թրփերից զգոյշ ու կամայ,
Եւ տուն բերելով՝ հիւսում եռանդով
Վանդակների մէջ բռնիկներ քնքուշ.
Հոգում, մեծացնում սիրով ու խանդով
Խեղճ որբուկներին անձաւ ու անոժ...

Ու երբ ձագուկներն ոյժ առած արդէն,
Կուգէին լողալ լոյսի շողերում,

Բաց էի թողնում նրանց թեազէն, որ թռչեն անվախ, վրխտան թրփերում: Եւ թռչում էին, ճրլւրլում, ճրչում: Անհուն ցնծութեամբ լցւում էր հոգիս, ես նորից նրանց յետ էի կանչում: Ու գալիս էին — ունկնդիր խօսքիս:

Ալ. Ծառուբան

24.

ԱԳՈՒՍԻՆԵՐԻ ՅԱՐՉՍԿՈՒՄԸ

Իրիկնադէմին էր: Եւայ ծառը սալոր ուտելու: Բարձրացայ ամենաբարձր ճիւղերից մէկի վրայ ու սկսեցի քաղել հասունացած, կարմրին տուող, ճեղքուած, քաղցրահամ սալորները: Երբէք այդչափ վերեւ չէի բարձրացել: Կանգնել էի մի ափսոսի բարակ ճիւղի վրայ, որ, եթէ մի գօրեղ շարժում անէի, պիտի կոտորուէր անպատճառ:

Յանկարծ նկատում եմ, որ հարիւրաւոր ագռաւներ զանազան կողմերից կռակելով գալիս են դէպի սալորի ծառը: Սալորենին, որ լուսաւորուած էր պայծառ արեւի ճառագայթներով, մի ակնաթարթում մթնեց:

Սե-սե ագռաւներն հաւաքուեցին գլխիս, նստոտեցին սալորենու ճիւղերի վրայ ու սկսեցին կատաղի կերպով կռակել, լայն-լայն բաց ու խուփ անել իրանց զագրելի կրտուցները:

Նրանք իրանց տեղերում չէին հանգստանում, թռչում էին մի ճիւղից միւսը, պտոյտներ էին անում իմ գլխին, մօտենում էին ինձ այնչափ մօտ, որ զգում էի, ինչպէս նրանց թևերը դիպչում էին մազերիս: Մի քանիսը, աւելի յանդուգները շեշտակի յարձակում էին վրաս ու քիչ էր մնում աչքերս հանէին:

Ես իսկոյն հասկացայ պատճառը: Ծառի վրայ կար ագ-

ռաւի մի բոյն, որի մէջ գտնւում էին նրա տղեղ ձագուկները: Ես կանգնած էի անմիջապէս ագռաւի բունի տակ: Այդ ատելի, տղեղ, չարագուշակ թռչուններն եկել էին ազատելու իմ ձեռքից իրանց ընկերոջ բունը, որին վրաս տալու մասին իսկի չէի մտածում:

Ես յուզուած էի, թոյլ, մեղաւ, իսկ թշնամիներս կատաղի և բազմաթիւ:

Շարժում եմ ճիւղերը: Ագռաւներն աւելի զայրացած մի փոքր հեռանում են, բայց մինչև ես մի քայլ կանեմ դէպի ներքեւ, մինչև ես կը բռնեմ մի հաստատուն ճիւղ իջնելու համար, նրանք աւելի ևս կատաղած, աւելի ևս բարձրաձայն կռոււով յարձակում են վրաս:

Օգնութեան չեմ կանչում. հեռու եմ, ձայնս չեն լսի: Աշխատում եմ ինքս դիմադրեմ, շարժում եմ անդադար ճիւղերը, միակ միջոցը, որով կարող եմ սլաշտպանուել:

Բարակ, վառագաւոր ճիւղերը բռնելով իջնում եմ, առանց նայելու, թէ ոտս ուր եմ դնում: Իմ հայեացքը դէպի վեր է ուղղուած:

Թոյլ, բարակ ճիւղերը կոտորւում են անդադար ոտիս տակ, քիչ է մնում վայր ընկնեմ, բայց էլի փոքր առ փոքր իջնում եմ:

Աշխատում եմ ոչ մի շարժում չանեմ դէպի ագռաւի բունը, իսկ յարմար ճիւղերն էլ հակառակի պէս այն կողմն էին գտնւում: Ագռաւների կտցահարած տերևները, նուրբ ճիւղերն անձրևի նման գլխիս էին թափւում. թշնամիներս զայրոյթը գագաթնակէտին էր հասել:

Վերջապէս, այդպէս կռիւ մղելով կարողանում եմ իջնել այնքան, որ հասնում եմ հաստ ու ամուր ճիւղերին:

Ագռաւների զայրոյթն էլ քիչ-քիչ մեղմանում է: Իրանց բունը՝ միջի թանկագին ձագերով արդէն ազատուած համարելով իմ չար դիտաւորութիւնից, սլաշտպանութեան եկած հարիւրաւոր ագռաւներն սկսեցին ցրուել իրանց հեռաւոր բոյները. սկսեցին աւետել ագռաւային աշխարհին իրանց կատարեալ յաղթանակը:

Ես ծառի կէսից թռայ ներքեւ, գունատ, յոգնած. դողում էի ամբողջ մարմնով և ագռաւներէ դուռոցը դեռ հնչում էր ականջումս:

Դողդոջուն ոտներով վազեցի դէպի մայրս. ընկայ գիրկն ու սկսեցի սաստիկ լալ.

— Մայրիկ, ագռաւներն աչքերս հանում էին...

Շ. Տէր-Նիկողոսեան

25.

Հ Ա Մ Ե Ր Փ

Վշտակը ժայռից ներքեւ է թռնում,
Թափ առած ընկնում քարերի գլխին,
Զարկում աւազին, շաշում է, ճըշում,
Ճըշում անհանգիստ, փրփրփուրը բերնին:

Ինչպէս ծերունին, ձայնով պառաւած,
Զայնակցում է ժիր թռուկի երգին,
Այնպէս է ծերուկ անտառը կամաց
Արձագանք տալիս ջրի աղմուկին:

Սակայն բընութեան գուարթ համերգի
Ունկնդիրն անխօս, յաւիտենական,
Ժայռը մըտախօհ, իր մըռայլ մըտքի
Նտևից ընկած, լըսում է նրբան:

Յովհ. Թումանեան

26.

ԽՈՉՆ ՈՒ ԱՐԾԻԻԸ

Տղմի մէջ թաւալող խոզը կանչում է արծուին իր մօտ:

— Կը կեղտոտուիմ, — պատասխանեց արծիւը:

— Ինչպէս... կեղտոտուել... Եւ միթէ կեղտոտուիլը վատ է: Իմ հաճոյքն է այդպէս թաւալուել, վերարկուս տիղմով զարդարել, մոռութիւն նրանով օծել... Գիտե՞ս, դա մինչև անգամ օգտակար էլ է. զովանում ես, մի տեսակ երանութեան մէջ ես ընկնում... խոստովանում եմ, ես առանց դրան ապրել չեմ կարող:

— Հասկանում եմ, այդպէս էլ ծնուել ես...

Խոզը մեծաձայն յօրանջեց, շուռ-մոռ եկաւ, նոր տըղմով թաթախուեց, մոռութը կոխեց ճահճի մէջ, տրորեց մեծ բաւականութեամբ...

— Խը՛մ, խը՛մ, խը՛մ... արեց խոզը նորից պառկելով: — Այ թէ ինչ՛ կ'ասեմ քեզ, արծիւ: Հաւատա՛ ինձ, տղմի մէջ ապրելուց լաւ կեանք չկայ. նախ՝ որ կուշտ կըլինես և ոչ քեզ պէս անօթի. յետոյ՝ կըշաղանաս, երբէք շոգը քեզ չի նեղացնի... Խը՛մ, խը՛մ... ինձ չէս հաւատում... հարցրու գորտերին, որդերին... Ա՛յ, տեսնո՞ւմ ես, բոլորն էլ չաղլիկ, առողջ են ու կուշտ:

— Տեսնում եմ, ապաց արծիւը. երևում է, որ ճահճի մէջ ապրելը թէ կշտացնում է և թէ չաղացնում:

— Անպատճառ, հաստատեց խոզը: — Իրան ապացոյց, որ ոչ մի լղար խոզ չես գտնի. մինչև անգամ մեր ձագերն էլ չաղլիկ են...

— Հասկանում եմ, իհարկէ. որտեղից խոզն իմանայ բարձր թռչելու, մաքուր օդ ծծելու քաղցրութիւնը, բնութեան գեղեցկութիւնը:

— Ի՞նչ, ի՞նչ... խոկացրեց խոզը. նորից կըլնիր... հա՛, հա՛, հա՛... ա՛յ լաւ ասացիր... բանաստեղծ ես եղել, բարեկամ փեսարաւոր... Իսկ անօթի լինելդ, լղարութիւնդ...

դրանց ի՞նչ կ'ասես, դրանց... Այնտեղ, այն քո բարձրութեան, քո մաքուր օդի, քո գեղեցիկ բնութեան մէջ սեխի մնացորդներ կան, աղբի չաղ պատառներ լինում են, տղմային զով ու փափուկ անկողին գտնւում է...

—Քեզ հետ խօսելն աւելորդ է, — գոչեց արծիւը. — դու ոչ մի հասկացողութիւն չունես մաքրութեան, գեղեցկութեան մասին...

—Այ կ'ասես հա, — կանչեց խոզը. — ճիշդ է, չունեմ, բայց մաքրութիւնս ո՞րն է, գեղեցկութիւնս ո՞րն է... փորդ կ'ընշտ է, մարմինդ պարմրտ է, անկողինդ փափուկ — անա քեզ մաքրութիւն էլ, գեղեցկութիւն էլ. մնացած ամեն ինչ յիմարութիւն է... ասաց խոզը: Ու նորից մի լաւ յօրանջեց, շուռ-մուռ եկաւ տղմի մէջ, մոռթը նորից կոխեց-թացացրեց և աչքերը փակեց:

Վ. Փափազեան

27.

Ճ Ն Ճ Ղ Ո Ի Կ

(Տորգնենկոյ)

Որսից տուն գալիս՝ ես անցնում էի այգու ծառուղիով: Իմ առաջից վազում էր շունս:

Յանկարծ նա ոտքը կախ գցեց և սկսեց գաղտագողի առաջ գնալ, ասես, որսի հոտ էր առել:

Ես նայեցի հեռուն, ծառուղու երկարութեամբ — և ճանապարհի վրայ տեսայ մի ճնճղուկի ձագ, որի կտցի շուրջը դեղնաւուն էր, իսկ գլուխն աղուամազով ծածկուած: Նա ցած էր ընկել բնից (քամին սաստիկ օրօրում էր ծառուղու երկու կողմի թխտենիները) և իր նորաբոյս թևիկներն անօգնական փռած՝ անշարժ նստել էր գետնին:

Շունս սկսել էր կամաց-կամաց մօտենալ նրան, երբ

յանկարծ մօտակայ ծառից վայր նետուելով մի պառաւ, սև կրծքով ճնճղուկ, քարի պէս, ընկաւ շան հէնց դնչի առաջ: Փետուրները քրքրած ու կրակ կարած՝ յուսահատական սուր ձևւոցով նա մի քանի թռիչք գործեց դէպի շան բաց ու ժանեղ բերանը:

Նա վրայ հասաւ, որ փրկի իր ձագուկին. նա թևերով պատսպարում էր նրան... Իսկ նրա ամբողջ փոքրիկ մարմինը գողում էր ան ու սարսափից. նրա բարակ ձայնը բըրտացել, խրժուել էր. նա ուժասպառ էր լինում, նա զոհւում էր...

Ի՞նչ անագին հրէշ պիտի երևար նրա աչքին իմ շունը: Բայց նա չդիմացաւ, նա չկարողացաւ հանգիստ նրստած մնալ բարձր, անվտանգ ճղան վրայ... Ոյժը, նրա կամքից աւելի զօրեղ ոյժը, վայր նետեց նրան այնտեղից:

Տրեգորս կանգ առաւ, ետ-ետ քաշուեց... Երևի, նա էլ զգաց այդ ոյժը:

Ես շտապեցի ետ կանչել շփոթուած շանս — և հեռացայ պատկառանքով:

Այո, մի ծիծաղէք: Ես պատկառանք զգացի դէպի այդ փոքրիկ հերոս թռչունը, դէպի նրա սիրառատ ոյժն ու թափը:

Մէրը, մտածում էի ես, աւելի զօրեղ է, քան մահն ու մահուան երկիւղը: Միայն նա, միայն սէրն է, որ պահում ու առաջ է տանում կեանքը:

Ա. Մատուրեան

28.

Կ Ռ Ո Ի Ն Կ

Կոհնիկ, ուստի կուգաս, ծառայ եմ ձայնիդ.

Կոհնիկ, մեր աշխարհէն խաբրիկ մի չունիս:

Մի վազեր, երամիդ շուտով կը հասնիս,

Կոհնիկ, մեր աշխարհէն խաբրիկ մի չունիս:

Թողեր եմ ու եկեր մըլքերս ու ալիս,
Քանի որ ախ կանեմ, կը քաղուի հողին:
Կռնակ, պահ մի կեցիր, ճայնիկդ՝ ի հողին,
Կռնակ, մեր աշխարհէն խաբրիկ մի հունիս:

Ժողովրդական

29.

ԷՅ, ԶԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔ...

Է՛յ, ջան հայրենիք, ինչքան սիրուն եմ,
Սարերդ կորած երկնի մովի մէջ,
Զրերդ անուշ, հովերդ անուշ,
Մենակ բալէքդ արուն-ծովի մէջ...

Քո հողին մեռնեմ, անգին հայրենիք,
Ախ, քիչ է, թէ որ մի կեանքով մեռնեմ:
Երնէկ ունենամ հաղար ու մի կեանք,
Հաղարն էլ սրտանց քեզ մտնող անեմ...

Աւ. Կսանակեան

30.

Ծ Ի Ծ Ե Ռ Ն Ա Կ

Ծիծեռնակ, ծիծեռնակ, Անդ շինիր քո բունը—
Դու գարնան սիրուն թռչնակ, Հայրենի կըտուրի տակ:
Դէպի ուր, ինձ ասա, Անդ հեռու ալևոր
Թըռչում ես այդպէս արագ: Հայր ունիմ սրգաւոր,
Ախ, թըռիւր, ծիծեռնակ, Որ միակ իր որդուն
Ծընած տեղւոյ Աշտարակ, Ըսպասում է օրէ-օր:

Երբ տեսնես դու նրան՝ Ես ծաղիկ գեղեցիկ,
Ինձնից շատ բարեւ արա, Հայրենի հողից զրկուած:
Ասա, թող նըստի լայ Դէհ, սիրուն ծիծեռնակ,
Իր անբախտ որդու վըրայ: Հեռացիր, թըռիւր արագ,
Ասա, որ չըբացուած Դէս հայոց երկիրը,
Թառամեցայ միացած: Ծընած տեղս Աշտարակ:

Գ. Դողոխեան

31.

ՎԷԶԻՐ ԱԲԴՈՒԼԸ

(Լ. Տօլստօյից)

Պարսից թագաւորը մի արդարասէր վէզիր ունէր՝ ա-
նունն Աբդուլ:
Մի անգամ նա թագաւորի մօտ գնալիս՝ անցնում էր փո-
ղոցի միջով: Իսկ այդ միջոցին քաղաքում մեծ ժողովուրդ
էր հաւաքուել ու ապստամբուել էր ուզում: Հէնց որ ժո-
ղովուրդը վէզիրին տեսաւ, չորս կողմը պատեց, ձին կանգ-
նեցրեց և սկսեց սպառնալ, որ կըսպանի նրան, եթէ ժո-
ղովուրդի ուզածը չկատարի: Մէկի համարձակութիւնն
այն տեղ հասաւ, որ նա մինչև անգամ բռնեց վէզիրի մի-
րուքից ու մի քանի անգամ քաշքշեց:

Երբ ազատ թողին վէզիրին, սա եկաւ թագաւորի մօտ
ու շատ խնդրեց, որ օգնի ժողովրդին և իրան հասցրած
անպատուութեան համար ոչոքին չպատժի:

Միւս օրն, առաւօտեան վէզիրի մօտ եկաւ մի մանրա-
վաճառ: Վէզիրն հարցրեց, թէ ինչի է եկել:

Մանրավաճառն ասաց.
— Եկել եմ, որ քո ձեռքը տամ այն մարդուն, որ ե-
րէկ անպատուեց քեզ: Ես նրան ճանաչում եմ: Նա իմ

հարեանն է՝ անունը Նահիմ: Մարդ ուղարկիր, բերել տոնը
ու պատժիր նրան:

Վէզիրն արձակեց մանրավաճառին ու մարդ ուղարկեց
Նահիմի ետևից:

Նահիմն իսկոյն գլխի ընկաւ, որ իրան մատնել են: Կէս-
կենդան, կէս-մեռած նա եկաւ վէզիրի մօտ ու ոտներն
ընկաւ: Վէզիրը թևից բռնեց, ոտքի կանգնեցրեց ու ասաց.

— Պատժելու համար չէ, որ կանչել եմ քեզ: Կանչել
եմ, որ ասեմ, թէ հարեանդ վատ մարդ է: Նա քեզ մատ-
նեց. զգուշացիր նրանից: Գնա, Աստուած քեզ հետ:

Ալ. Մատուրեան

32.

ԱՔՍՈՐԱԿԱՆ

(Վ. Հիւզօյից)

«Վառ ծաղիկներ, անո՛ւշ բուրմունք դաշտերում:

Հիւր է եկել մայիսն ուրախ, գեղեցիկ:

Միթէ ոչ մի ուրախութիւն չեն բերում,

Աքսորական, քեզ ոչ արեւ, ոչ ծաղիկ»:

— Այն ծաղիկներն, որ հայրենի աշխարհում

եմ բուսցրել եմ ու փայփայել սիրովս,

Միայն, միայն ես նրանց եմ միտ բերում...

Առանց նրանց՝ մայիս չըկայ ինձ համար:

«Աքսորական, նայիր, անշարժ շիրիմներ

եւ նրանք են, ասես, զարթել, կեանք առել:

Այդ արեւն է՝ շաղած ոսկի ջերմ շողեր,

Տըխուր, նիրհած շիրմավայրում կեանք վառել»:

— Ես յիշում եմ այլ շիրիմներ անբարբառ,

եւ իմ ձեռքով յաւէտ փակած այլ աչքեր...

Սիրելի չեն տանջուած սրբոյն այս օտար:

Ո՛չ երկինքը, ոչ արեւ կենսաբեր:

«Աքսորական, տես, ինչպէս են թըռչնիկներ

Բըներ հիւսում թաւ անտառի խորքերում:

Հնչում է կեանք, երջանկութիւն, լոյս ու սէր

Նըրանց գողտրիկ, անուշախօս երգերում»:

— Ես յիշում եմ հայրենական իմ բընիկ,

Իմ պաշտելի, նուիրական այն աշխարհ,

Ուր թողել եմ հարազատներ, սիրելիք...

Օտար երկրում մայիս չըկայ ինձ համար:

Ալ. Մատուրեան

33.

Ա Ր Տ ՈՒ Տ

Արտուտիկ ինչո՛ւ թըռչում ես վեր-վեր,

Երկընթէն ասում դու տըխուր տաղեր:

Պարտէզ ու այգի ինչո՛ւ չես գընում,

Քընքոյշ ձագերըդ սրտեղ ես հանում:

— Ախ, շատ են, շատ են իմ կըսկիծն ու ցաւ:

Իմ մըտերիմը գընաց, հեռացաւ:

Հայ հողագործը՝ իմ սերտ բարեկամ,

Թըշնամու անէն գընաց գողթական:

Այն օրից հայոց դաշտը ամայացան,

Բերրի արտերը փըշով լըցուեցան...

Չոր գետինն չունիմ էլ հանգստութիւն:

Ահա ինչում եմ ես երկինք թըռչում:

Երկինք եմ թըռչում ցերեկ, իրիկուն,

Երգով աղերսում միշտ Տէր-Աստըծուն,

Որ մեզ ողորմի իր աջով գըթած,

Հայ հողագործին անէ գերադարձ:

Հայ աշխարհ բերէ խեղճ հայ գեղջուկին—

Այս է խորհուրդը իմ տըխուր երգին:

Ալ. Մատուրեան

ՊԱՆԴՈՒԽՏԻ ԵՐԳԸ

«Թըռնիկ, թըռնիկ, որ չուել ես հեռաւոր
Մեր աշխարհից, — անի, ի՞նչ ունես պատմելու»:
— Այնտեղ քո մայրն արտասուում է ամեն օր,
Ճակատագրին միշտ հըլճւ...

«Թըռնիկ, թըռնիկ, որ ապրել ես՝ բուն դըրած
Մեր կըտրան տակ, ի՞նչ բարե ես ինձ բերել»:
— Այնտեղ քո տունն անտէր, անլոյս, աւերած,
Այնտեղ ամենքն են մեռել...

«Հողմիկ, հողմիկ, իմ հայրենի աշխարհի,
Ի՞նչ լուր ունես... քեզ եմ մընում անհամբեր»:
— Այնտեղ կըռուում ընդդէմ թոյնի ու չարի
Զոհւում են քո եղբայրներ...

«Հողմիկ, հողմիկ, միթէ այնտեղ ոսկեվառ
Արշալոյսը դեռ չի յաղթել մութ խաւար...»
— Օ՛, ո՛չ... այնտեղ, առաջուայ պէս, տեսայ ժանտ
Միայն դահիճ ու մութ բանտ...

Ալ. Ծատուրեան

Ա Շ Ո Ւ Ն Ք

Կանաչ այգիները, որ մարդու սիրտ էին ուրախա-
ցնում իրանց գեղեցիկ տեսքովն ու անուշ հոտովը, Աս-
տուծոյ փռած կանաչ գորգերովը, հազար տեսակ ծաղիկ-
ներովը, — հիմայ այնպէս են դարձել, որ մարդ չի ուզում
երկրորդ անգամ վրաները նայի: Խաղողի որթերը, որ

զլուխ գլխի կպցրած՝ իրանց սաթի նման ողկոյններովը
մարդու բերանի շուրն էին բերում ու երեսին ծիծա-
ղում, — հիմայ բոլորովին մեռած են երևում, հողը գլխե-
րին տուած: Ծառերը, որ մի փոքր հով ընկած ժամա-
նակը իրանց տերեւերի սօսափիւնով ամեն տխրած սիրտ
բաց էին անում, — հիմայ մերկացած՝ մի տերեւ էլ չես գտ-
նում վրաները. միայն չոր չոփերն են երևում բիզ-բիզ:
Ջրերի ափերը, որ իրանց գոյնզգոյն խոտերով ու ծաղիկ-
ներով անուշ բուրմունք էին տարածում չորս կողմը, —
հիմայ, կարծես մեռած մարդու երես են դարձել՝ ծառե-
րից թափուած, դեղնած տերեւներովը: Ամեն բան էլ փո-
խուած՝ մի տխուր տեսարան է ներկայացնում:

ՄՆԱՍ ԲԱՐԵԻ...

Մընաւ բարե, իմ հայրենիք,
Իմ լոյս-օրոցք մանկութեան.
Քեզ պաշտել եմ ես ջերմ սիրով,
Եւ կը պաշտեմ յաւիտեան:

Թող հալածէ ինձ բախտը չար,
Թող ինձ քրշէ մութ հեռուն.
Դու իմ երգում, դու իմ հոգում
Կապրես, որպէս լոյս-գարուն:

Ո՛ւր էլ լինեմ, ո՛ւր էլ տանջուեմ —
Թէկուզ անել բանտի մէջ...
Մինչ գերեզման կը փայփայեմ
Քո սէրն անմեռ ու անշէջ...

Մընաս բարե, իմ հայրենիք,
ինձ կեանք, արե պարգևող:

Մընաս բարե... Վերջին անգամ
Համբուրում եմ քո սուրբ հող...

Ս. Ծառուկյան

37.

Ձ Մ Ե Ռ

Բարիկենդան էր: Ձիւնն եկել, զիգուել, սար ու ձոր
բռնել էր: Պարզկայ գիշերն անպէս էր գետինը սառցրել,
որ ամէն մէկ ոտը կոխելիս՝ հազար տեղից տրաքտրաքում,
ձոռում, ճաքճքում էր ու մարդու մարմինը սրտաց-
նում: Ամէն մէկ ծառի ճղներէից, ամէն մէկ տան բաշից՝
հազար տեսակ սառցի լուլայ, հազար տեսակ ձնի քուլայ՝
կախ էր եղել ու բիզ-բիզ իրար վրայ սառել: Ասես թէ,
սար ու ձոր կամ նոր էր ծաղկել, կամ նոր ծերացել,
մահուան դուռն ընկել: Թռչուն, գաղան, անասուն, սո-
ղուն՝ որը փէտացել, այստեղ-այնտեղ վայր ընկել: Ինչ էլ
վաղուց, ամսով առաջ բուն մտել՝ ձայնը կտրել, պաշարը
վայելում, գարնան գալուն էր սպասում: Գետերի, առու-
ների երեսը սառոյցը մէկ գազ եկել, հաստացել, իրար
վրայ զիգուել՝ անպէս էր ջրի, աղբրի բերնին հուպ տուել,
որ մօտներին կանգնողը միմիայն նրանց խուլ ձայնն էր
լսում, որ սառուցի տակին տխուր-տրտում քլքլում էր ու
էլ ետ այստեղ-այնտեղ կամաց-կամաց ձայնը կտրում,
պապանձում, սառչում:

Արեգակն այս առաւօտ, որ գլուխը քնատեղիցն ու աղօ-
թարանիցը չբարձրացրեց ու աչքերն աշխարհի վրայ զցեց,
շողբը սարերի գագաթին, — դաշտերի գլխին անպէս էր պէ-
ծին տալիս, պսպղում ու սառցի, ձնի հետ խաղում, ծի-
ծաղում, կանանչ ու կարմրին տալիս՝ որ հէնց իմանաս

աղամանդ, զմրուխտ, եղունթ ու հազար տեսակ անգին
քարեր լինէին՝ դաշտերի, սարերի գլխին, երեսին, կրծքին
փռած: Սարերի սառը բուքը, ձորերի սառնաշունչ քամին
անպէս էր հրապարակ բաց արել, գոռում, փչում, ձնի
թեփը իրար գլխով տալիս, որ ճանապարհորդի քիթ ու
պոռնուքը կպցնում, ճաքացնում, երեսը պատում, գլխին
հազար անգամ խփում, աչք ու բերանը լցնում էր: Չա-
տերին էլ կամ ձորերն էր զցում, կամ ձնումը թաղում,
շունչը կտրում կամ ոտ ու գլուխը փէտացած՝ ճանապար-
հից հանում, սար ու ձոր զցում, քարէքար տալիս:

Խ. Արդկեան

38.

*

*

*

Պարզկայ գիշեր...

Աստղերն երկնքում լուռ պսպղում են.

Լուսնի շողերը դիպել են սարի

Ձիւնոտ կողերին, — կողերը ցոլում

Պէծին են տալիս:

Յրտաշունչ քամին

Թևերը փռած փնչում է, թռչում,

Մառած երկիրը ճաքում-ճաքճաքում

Ձեան հատիկներով քարափի կուրծքը

Ծեծում ու ծեծում...

Անծայր ճանապարհ...

Առաջ եմ գնում — ուր, — ես չըզիտեմ.

Մառոյց ու ձմեռ.

Առաջ եմ գնում անյոյս, անընկեր.

Քամի ու գիշեր.

— Ախ, եթէ յանկարծ յոյս շողշողար,

Նա ինձ ողջունէր...

Ա. Խաճակեան

Զ Ր Օ Ր Ն Ե Ք

Յունուարի 6-ին, առաւօտեան արշալոյսից առաջ, Աշտարակ գիւղի եկեղեցու զանգերը խփեցին. ամեն մարդ իր ընտանիքով զնաց եկեղեցի: Հէնց որ պատարագը վերջացաւ, տէրտէրներն ու տիրացուներն առօք փառօք զարգարուած, խաչ ու խաչվառով, քշոցներով ու բուրվառներով, կնդրուկի հոտն աշխարհը լցնելով, ժողովուրդն առաջներն գլխաբաց գնալով, խաչը տարան «Մելիքի բաղէն», այնտեղ առումը ջուրը գցելու համար: Առուի եզերքի ուռիների վրայ ամուրի երիտասարդներն՝ հրացանները լցրած, կանգնել էին. մեր Սօսն էր դրանց գլխաւորը: Առուի երկու կողմը շարուել էր մեծ բազմութիւն: «Ազդեհաց կալը» կանանցով և հարս ու աղջկերանցով զարդարուել էր. մարդ չկար, որ մի փոքրիկ շիշ չունենար խաչալուայ վերցնելու համար:

Հէնց որ մեռոնը ջրի մէջն ընկաւ, ուռիների միջից հրացաններն սկսեցին որոտալ. ամեն բերանից այս խօսքերն էին դուրս գալիս. «Ո՛վ Սուրբ Մեռոն, դո՛ւ մեր հայոց ազգը հաստատ պահես, ամէն ցաւի փարատում լինիս»: Կանայքն էլ, արտասուք թափելով, ջերմեռանդութեամբ աղօթում ու իրանց ցաւերին դարման էին խնդրում: Առուի վրայ կանգնածներն էլ մի-մի շիշ խաչալուայ էին վեր առնում, աչքներին քսում, մի քիչ խմում ու պահում՝ տուն տանելու համար:

Խաչը ջրից դուրս հանելու ժամանակ, տէր հայրը մի այնպիսի ազդու քարոզ տուեց, որ թէ ինքը լաց եղաւ և թէ ժողովրդին լացացրեց:

Տէրտէրի քարոզն ամէն մարդու սիրտն էլ գութ գցեց, բայց մեր ջերմեռանդ Սօսը ամենքից առաջ ընկաւ, ծառի վրայից ձայն տուեց. «Ես երեք ուրբի կը տամ, կը հանեմ. իմ կարողութիւնս այսքան է ներում. ո՛վ աւելի կը տայ՝ հրամայեցէք»:

— Դէհ, ցած արի, օրհնեալ լինի քո ծնունդը, — ձայն տուեց մեծ տէրտէրը. — անցեալ տարի դռնաբացէքը դու արիւր, հիմայ էլ խաչին ես կնքահայր դառնում:

Սօսը ցած իջաւ, հրացանն ու զէնքերը եղբօրը տուեց, զնաց տէրտէրի կողքին կանգնեց:

— Օրհնեալ լինի Սօսը, — բարձր ձայնով ասաց տէր հայրը, — Աստուած սրա հաւատն օրհնի, շատ ապրի, Քրիստոս սրա սրտի խորհուրդը կատարի. անցեալ տարի ժամի դուռը բաց արեց, հիմայ խաչն է ջրից հանում, Յովհաննէս Մկրտչին փոխանորդ դառնում, երեք ուրբի էլ փող է տալիս սուրբ եկեղեցու օգտին:

Ամեն տեղից կանչեցին. «Զօրանայ ինքը, խաչն իրան պահի, շատ լաւ է անում»:

Տէրտէրը խաչը ջրիցը հանեց, թաշկինակը ձգեց Սօսի կրծքին, խաչը տուեց գիրկն ու շարական ասելով յետ դարձան դէպի եկեղեցին: Մինչև եկեղեցի մտնելը երիտասարդներն իրանց հրացանները ձանապարհին տրաքտրաքացնում էին:

Խաչը տարան եկեղեցի: Սօսին կանգնեցրին սեղանի տուփը՝ խաչը գրկին. ջերմեռանդ ժողովուրդն եկաւ՝ համբուրեցին ու զնացին իրանց տները:

Պ. Պոռնան

ՂԱՐԻՊ ՄՇԵՑԻՆ

Ղարիպ ախպէր, արի մեր տուն,

Բուք-բորանին ուր կ'երթաս,

Հերիք այդքան թափառելով,

Սև դարդերդ քամուն տաս:

Անտուն ախպէր, արի մեր տուն,

Էս էլ հայի օջախ է.

Իմ պաղ ջուրըս, սև-չոր հացըս,
Քեզ պէս ախպօր հալալ է:
Մշակ ախպէր, արի մեր տուն,
Դարդ ու ցաւդ ինձ պատմէ.
Լաց լացի տանք էս մեծ տօնին,
Սիրտըս լացի կարօտ է...

Ա. Իսահակեան

41.

Ե Ր Ա. 2

Ես լըսեցի մի անոյշ ձայն—

Իմ ծերացած մօր մօտ էր.

Փայլեց նըշոյլ ուրախութեան—

Բայց, ափսոս, որ երազ էր:

Կարկաչահոս աղբիւր այնտեղ

Թաւալում էր մարգարիտ.

Նա յըստակ էր, որպէս բիւրեղ:—

Այն երանգ էր ցնորամիտ:

Եւ մեղեդին տխուր մայրենի

Յիշեց մանկութեան օրեր.

Մօրըս համբոյրն ես ըզգացի:—

Ախ, ափսոս, որ երազ էր:

Կուրծքին սեղմեց կարօտագին,

Աչքերս սրբեց—շատ թաց էր—

Բայց արտասուքս զընում էին...

Ախ, այդ ինչո՞ւ երազ էր:

Ա. Շահազիզեան

Գ Ա Ր Ո Ի Ն

Ապրիլ ամիսն էր, արևի քաղցր ժամանակը:
Կանաչել էր դուռ ու տանիք, իսկ բաղ ու բաղչէքը,
դաշտ ու ձորերը, էլ ինչ ասել կուզի, զարդարուել էին
հազար ու մի տեսակ կանաչով ու ծաղկով: Թէպէտ դաշ-
տային ծաղիկներից դեռ շատերը չէին բաց արել իրանց
սիրունիկ աչիկները, բայց ծառ չկար, որ ծաղկած չլինի,
որը դեղին, որը սպիտակ, որը դեղնասպիտակ, որը կար-
մրակապոյտ—և իրանց անուշ հոտովն ու քաղցր բուրմուն-
քովը սար ու ձոր լցրել, իրանց գեղածիծաղ տեսքովը
մարդկանց սիրտը փառաւորել:

Գարնան ամեն մի բոյսը, ամեն մի ծաղիկը մարդի ե-
րեսին ժպտում ծիծաղում է, կարծես նրանցից ամեն մէկը.
ինքն ամենքին ու ամենքն իրան՝ ուրախացնում լինին:

Մէկ էլ տեսնում ես՝ ահա թռչկոտալով, ոստոստալով գա-
լիս են տեսակ-տեսակ մանր ու խոշոր, աննախշ ու նախ-
շուն, զօլ-զօլ ու պոտապոտալով թռչնիկներ: Եւ ինչքան
ուրախ, ինչքան զուարթ, մի բոպէ չեն դադարում, մի
զլուխ երգում են:

Մէկ ասող լինի, դուք ի՞նչ էք իմացել, ի՞նչի վրայ էք
ուրախանում այդքան:

Ոչինչ, Ինքը բնութիւնն ուրախ է, ուրախ են և՛ բոլոր
արարածները:

Ղ. Աղայեան

Մ Ա Յ Ի Ս

Ահա հասաւ մայիսը, մեղրակաթ մայիսը, տասներկու եղբայրների մէջ ամենագեղեցիկը: Մեր հայրենիքում այս ամիսը հեզիկ-նազիկ պարում է բլուրներում ու հովիտներում: Նրա ձեռքն ու ծոցը, գլուխն ու գոտին լցուած են փունջ-փունջ, գոյն-գոյն ծաղիկներով: Նրա գալույլը փրկափրկաւ աղբիւրները կանչում քրքրչում են, քնքշափետուր թռչնիկները երգում պարում են, թեթևաթիկ ուլերն ու գառնուկները ցատկում վազվզում են: Անուշահոտ հովերն ու զով գեփիւնները տարածում են ամեն կողմեր գարնան քաղցր բուրմունքը, երբ բլրից-բլուր ուսուստելով անցնում վազում է գեղեցիկ մայիսը: Նրա շաղակաթ շքնչից ծաղիկները վառ վառ շողշողում են, պտուղները խայծ-խայծ կարմրում:

Ղ. Ալիշան

Ե Ր Պ

Սիրուն գարուն, կանաչ գարուն,
Քեզ ի՞նչ սրբառով ողջունեմ.
Դու մեզ բերիր լաց ու արիւն..
Էլ ես ուրախ երգ չունեմ:

Երգում էի ջերմ կարօտով,
Գովքըդ անում ամեն օր,
Երբ մեր երկրում քո քաղցր հոտով
Միշտ լըցուած էր սար ու ձոր:

Երգում էի՝ քնարըս լարած՝
Մեր կեանքի լոյս օրերում.
Երգում էի՝ բլրբուլ դառած,
Քանի վարդ կար Հայ երկրում:

Ախ, ի՞նչ սրբառով երգեմ հիմիկ,
Քեզ ի՞նչ սրբառով ողջունեմ.
Փնշ են դառել վարդ ու ծաղիկ..
Էլ ես ուրախ երգ չունեմ:

Մեր տուն ու տեղն՝ հող, աւերակ,
Մեր լոյս օրերն խաւարել,
Մեր յոյսերը սև մոխրի տակ,
Մեր դարդերը ծով դառել...

Ամպ ու թուխպ է եկել, պատել
Խեղճ եղբօրս սև կեանքին.
Երկար լալուց արցունքն հատել,
Էլ վերջ չըկայ տանջանքին...

Սիրուն գարուն, կանաչ գարուն,
Քեզ ի՞նչ սրբառով ողջունեմ.
Դու մեզ բերիր լաց ու արիւն..
Էլ ես ուրախ երգ չունեմ:

Ա. Ծատուրեան

Ա Ռ Ա Ի Օ Տ

Առաւօտ է: Ինչպէս ամեն տեղ, այնպէս էլ Հայաստանի գիւղերում ամենքը շարժողութեան մէջ են: Գիւղացիներն արդէն զարթնել են այն փոքրիկ թռչնիկի ձայնից, որ գալիս նստում է երգիկներին ու կանչում. «Լծէ, լծէ»:

Նրանք արդէն լծել են իրենց եզներն ու գոմէշները և բա-
ւական վարել են զետիւնը: Տների մէջ մատակներն ու
կովերը կթել են: Ոչխարների հօտն էլ դաշտումը մատղաշ
արօտներից արդէն մի քաղցր նախաճաշ է արել: Տանտի-
կինն էլ կովերն ու հորթուկներն է դուրս հանում:

Գիւղի աղջկերքն էլ խումբ-խումբ գնում են դէպի կա-
նաչ մարգագետինը՝ ծաղիկները ոտքի տակ տալով, ծա-
ղիկներ քաղելով ու իրար վրայ ածելով, ծիծաղելով, խայ-
տալով: Նրանք հանդիպում են կաքաւների երամին, լորին,
արտուտիկին, որոնք խոտերի տակից թռչկոտում են թփից
թուփ, ուզենալով իրար նմանել. դու ասա—աղջկերքը՝
թեաւոր թռչուններին, թէ թռչունները՝ ոտնաթուփի աղ-
ջկերանց: Նրանք անցնում գնում են առաջ՝ բանջարներ
ժողովելու ու կանչելու—աղջկերքը՝ «քա՛, քա՛», կաքաւ-
ները՝ «գա՛ւ, գա՛ւ»:

Կոռնկը երամով կարաւան է կազմել սլաքածն. օղի
բարձր տեղերովն անցնելով՝ «կո՛ւկ, կո՛ւկ» է կանչում: Ծա-
ռայ եմ ձայնին:

Երկար սարունք արագիւր կտուցը սրած՝ բոյնից դուրս
է եկել. «հօդ, հօդ» ձայնելով՝ դէպի դաշտն է վազում՝
ջրի ու ցամաքի օձերը բռնելու ու սպանելու:

Չորթան-տարուկը գիւղի տանիքների վրայ ու բակերի
մէջ է թագնուել, որ չորթան յափշտակէ:

Կոյր բուն՝ վերջացրած իր «վայ վայ»-ն, որով սգում
էր գիշերը մի չորացած ծառի կամ գերեզմանաքարի վրայ
նստած, այս ժամին իր համար մի բոյն է որոնում, որ
սլանուի այնտեղ:

Ձկնկուլը գետերի ափերն է վազում ու «ձր՛կ, ձր՛կ»
կանչելով՝ ձուկ-մուկ է որոնում կուլ տալու:

Բազն ու սագր ջրերի երեսին նստած՝ կայտառ նաւավար-
ների պէս թռչում են ու երգում:

Սանրակաւար յոպոպն անհանգիստ ուտոտում է և ան-
դազար աղաղակում. «յոպ, յոպ»:

Դեղնապորտիկը փափուկ ու մաքուր, ձերմակ ու դեղին
շորեր հագած՝ փոքրիկ մացառների ու թանձր խոտերի մի-
ջից գլխիկը ցոյց տալով ու թագցնելով՝ իր ձայնն է լսեց-
նել տալի:

Սոխակի դայլայլիկն էլ լսում է բոլոր երգողների ձայ-
ների հետ և ամեն լսողի ուշք ու միտքը վերացնում:

Բարբարոս բազէն որոտացող ձայնով վեր ու վար է սլա-
նում՝ անմեղ ու անզգոյշ աղաւնի կամ տատրակ պատա-
ռոտելու:

Անգղները, ձրի ապրող քրդերի պէս, մի սպանուածի
հոտ առել՝ գոռում են նրա դիակի մսերը կողոպտելու:

Ահա երևում է և արծիւը: Նրա հօր թևերի բաղխումից
օդը շառաչելով պատուում է. բոլոր թռչունները մի ան-
գամից լռում են, մինչև անցնի, հեռանայ այդ ահեղ ու
փառահեղ թագաւորը:

Գ. Սրուանտեան

46.

ՀԱՅՐԵՆԻ ՏՆԱԿ

Յիշում եմ անշուք, աղքատ մի տընակ
Յետ ընկած թաղի մի խուլ փողոցում,
Ուր ապրում էի մօրըս թևի տակ—
Սիրոյ, զրգուանքի լոյս-օրօրոցում...

Այնտեղ իմ սիրած թրթնին հըսկայ՝
Իմ ծաղիկ կեանքի ստուերաշունչ վրկայ,
Ոստերը փռած խարխուլ կրտուրին՝
Կրտուրն էր ծեծում հողմոտ գիշերին...

Այնտեղ պըլպըլան բուխարու կողքին,
Ցոլուն շողերում, որպէս լոյս-ոգին,

Մայրըս ինձ շոյում, զրրկում, գուրգուրում,
Շըրթունքիս սիրոյ վարդեր էր փրսում...

Անհուն կարօտով յիշում եմ քեզ միշտ,

Անշնճ, ազքատիկ հայրենի տընակ,

Ուր կեանքըս խաղուն քելքըլաց անվիշտ,

Որպէս լեռնային արծաթի վըտակ...

Ալ. Մատուրեան

47.

ԱՄԱՌԸ ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ

Ճաշուայ շոգն անց էր կացել: Սար ուձոր գլուխները
նորից բարձրացնում էին, որ փոքր շունչ առնեն: Արե-
գակը Մասիսի քամակից աչքը հանդարտ բաց էր արել,
մունջ-մունջ երևանի բերդին էր մտիկ տալիս և ուզում
էր, որ կամաց-կամաց ներս մտնի:

Թանձր խաւարը, սև մառախուղը եկել, բոլոր դաշտե-
րի, ձորերի երեսը բռնել, օդը ծանրացրել էր:

Թռչունը տեղիցը չէր ուզում շարժուի, հաւը բնիցը զը-
լուխը հանի: Ամեն տեղից տաքը խաղաղուել, ամեն տե-
ղից ձայն ու ձոր լսել, պապանձուել էր:

Ջուր ջրողը առուի վրայ էր թեք ընկել, քնած մնացել.
վար ու ցանք անողը՝ հանդումը, այգեպանը՝ իր ծառի
տակին, շուաքումը քուն մտել, հանգստացել: Մարդ, կին,
մանուկ գիւղերումն էլ չէին երևում... Հօտաղներն էլ ի-
րանց գութանի լծկանը բաց էին թողել, լուծը յետ արել
ու մէկ ստուերի տակ գութանը մէկ կողմը՝ եղները միւս
կողմը՝ ջրերի ափին վեր էին թափուել, քաղցր քուն մը-
տել: Նախիրը մէկ դաշտում, ոչխարի հօտը՝ միւս—շուաք
տեղը նստել, ծնօտ ծնօտի էին քսում, փնչացնում, որոճ
անում: Հովիւն էլ, գլուխը մէկ քարի վրայ դրած, նդդել,

աչքը կալցրել էր, որ շողը քաշուի թէ չէ՝ վեր կենայ,
հօտը իրիկնահովին մէկ լաւ խոտաւէտ տեղ տանի, արա-
ծացնի:

Արթուն շներից մէկը այս ցցի վրայ, մէկը միւս բլրի
ծայրին կամ հովուի ոտի տակին՝ գլուխները դրել, նօ-
թերը կիտել, մարաղ էին մտել, որ թէ գոգ, գայլ, գազան
սիրտ անի, մօտենայ, մէկէնմէկ վրայ թռչեն, պատառ-
պատառ անեն, իրանց տիրոջ ոչխարները պահեն: Մէկ կա-
նաչ խոտ, մէկ դաղար թուփ կամ մէկ ծաղիկ ոչ մէկ տեղ
չէր երևում, որ մարդ հօտն առնի, կամ երեսին մտիկ
տայ, սիրտը բացուի ու իր ճանապարհի երկարութիւնը
մոռանայ, կամ շոգի ձեռիցն այրուած, խորովուած մար-
մնին հովութիւն տայ: Այսպէս էր սար ու ձոր, դաշտ ու
հանդ չորացել, խանձուել, պապանձուել: Միմիայն խոտե-
րի ցողուններն ու թփերի սուր-սուր ծայրերն էին այս-
տեղ այնտեղ ցից-ցից գլուխ բարձրացրել, տխուր, տրտում,
մոլորուած, պաշարուած կանգնել մնացել:

Սև-սև գիշակեր ագռաւները կամ վախուկ տուլաշներն
էին հէնց մենակ մնացել, որ այստեղ, մէկ քարափի ծայ-
րի, մէկ բուրջի գլխի կամ թէ չէ ճանապարհի միջում
իրար գլխի հաւաքուել էին, նստել, կամ պոյոյտ էին գա-
լիս, իրար կացահարում, իրար թևերից քաշում, որ մէկի
գտած որսը ձեռիցը խլեն, բաժին անեն, իրանց ձագերին
էլ տան, հետներն էլ տանեն: Օձ, կարիճ, մողէս, բզէզ ու
ինչ տեսակ գազան ու զեռուն ասես, մորեխ, մժեղ, հան-
դէս էին բաց արել: Ո՛րը մէկ թփի տակից, ո՛րը մէկ քա-
րափի գլխից, ո՛րը խոտերի միջին կամաց-կամաց ժաժ գա-
լով, պոչ ու գլուխը իրանց քաշելով կամ ծլունգ լինելով,
շուաքներով, ֆշշացներով, ծլալով, ծղրտալով՝ ոտքի էին
ելել: Մի որևէ պատաժակի արանքից կամ քարի ծայրից
էլ մէկ անձար բու, գլուխը վեր թոյած, քիթ ու պոռնկը
կիտած, ծանրացած, գետնին էր նայում, իր սև օրը ող-
բում: Հաւի թշնամի ուրուրն էլ, թևերը փռած, ճանկերը
սրելով, բաց ու խուփ անելով, կտուցը սրելով կամ կուրծքը

քջքջելով, երկնքի երեսին, գլուխը կուրծքի տակին քաշ
զցած՝ սուր աչքերն այս կողմն էր գցում, պտտում, պատ-
րաստում, որ մի լիպոր ճուտիկ ճանկի կամ մի անճար
լոր վեր քաշի, բրբրի, փեարի ու իր ազան փորին մա-
տաղ անի...

Այսպէս մեռել, լուել էր բնութիւնը ու ոչ մի ձէն-ծը-
պում մէկ տեղից չէր լսում: Միմիայն հեռու տեղից
մէկ բարակ քամի երբեմն փչում, ծառի տերեւները սլալաց-
նում, ժաժ էր գցում ու գոլ-գոլ մարդի երեսին, բերնին
քնքուշ ձեռք քսում, շուտով անց կենում, փշերի, խոտերի,
քարափների, ձորերի մէջը մտնում:

Խ. Արուսեան

48.

ԱԶՆԻԻ ԸՆԿԵՐ...

Ազնիւ ընկեր, մեռանում եմ,
Բայց հանգիստ եմ ես հոգով.
Իմ թշնամիքս ես օրհնում եմ,
Օրհնում եմ քեզ Աստուծով...

Ազնիւ ընկեր, չը մոռանաս.
Անդաւաճան, ջերմ սիրով
Ես սիրել եմ իմ հայրենիք,
Գրնաւ և զու նոյն շաւղով...

Ս. Շահաղիզեան

Գ Ր Ո Ւ Ա Ք Բ.

49.

ՀԱՉԱՐԱՆ ԲԻԼԻԲԻԼԸ ԵՒ ՍԸՀԱԿ ԹՌՉՈՒՆԸ

Բաղէշի ձորը մի սքանչելի պատկեր է ներկայացնում
գարնանը: Այնտեղ ես տեսայ հազարան բիւլբիւլին, որ յի-
շատակում է հէքեաթների մէջ: Ես լսեցի նրա զմայլեց-
նող երգերը, որ նա երգում էր մաքուր և քաղցր դայլայ-
լիկներով: Նա գիտէ հազար տեսակ եղանակ գեղգեղել: Նա
լցնում էր ձոր ու անտառ իր հրաշալի տաղերով: Նա սա-
րեկի չափ է, աչեղ, լանջագեղ, թիկունքն ու գլուխը փայ-
լուն ոսկու պէս գեղին, թևերը սևաթուխ, ծանր նայու-
ածքով, վսեմ շարժմունքով: Նա արագ է թռչում, բայց
նչ մացառի փոքրիկ բիւլբիւլի նման վժիկ-վժիկ ու ճըճ-
ճըճ, և ոչ նրա պէս ոստոստուն ու մարդկանցից խրտնող:
Սա, ընդհակառակը, հաճոյք է զգում ցոյց տալ իր գեղեց-
կութիւնը և ախորժում է երգել, երբ իրան լսում են:

Բաղէշի ձորի ծառերի վրայ ամեն երեկոյ, երբ արևը
մայր է մտնում, թիւերի միջից, մի ամաչկոտ աղջկայ
ձայնի նման, լսում է սրտին դիպչող մի շուոց. «Սըհակ,
սըհակ, սըհակ...», երեք անգամ կրկնում է, մի պահ լուում,
կարծես, արձագանքի կամ պատասխանի է սպասում, ա-
պա յուսակտուր կրկնում է ու կրկնում. «Սըհակ, սըհակ,
սըհակ»: Եւ այսպէս մինչև առաւօտ:—Պըտըտիկ, կատա-
րազուխ, վախկոտ ու ամաչկոտ այս թռչնիկն ու՛ր է,—
հարցրի ես բարեկամիցս:—Միթէ չգիտես: Եղել են

որբուկներ՝ քոյր ու եղբայր. մի երեկոյ Սահակը սանդ-
րում էր իր քրոջ ծամերը. յանկարծ նրան յափշտակում
են, տանում: Արծիւ էր յափշտակողը թէ գազան՝ Աս-
տուած գիտէ. միայն քոյրն աղեկաբար ճշում է. «Աս-
տուած, թռչնի թևեր տո՛ւր ինձ՝ թռչեմ, եղբայրիկիս գըտ-
նեմ»: Աստուած թևեր է տալիս աղջկան: Այն օրից նա
ծառեր ու դռներ է թափառում, լեռներ ու անտառներ
է թռչում ու կանչում. «Սըհակ, Սըհակ, Սըհակ»:

Գ. Սրուանծտեան

50.

ՄՈՒՐԱՏ ՆԱՀԱՊԵՏՐ

1.

Պէյթամը մեծ գիւղ չէր, բայց բարելից էր և ողջ Խի-
զանի մէջ անուանի: Այնտեղ էր բնակւում առատաձեռն ու
մարդասէր Մուրատ նահապետը: Եօթանասուն ամառ ու
ձմեռ անցել գնացել էին Մուրատի գլխովը, բայց նա իր
զուարթ տեսքով ու հայեացքով նմանում էր կայտառ ե-
րիտասարդի, աղամարդի:

Ո՛չ ոյժն էր պակասել, ո՛չ երեսն էր կնճռուել, ո՛չ թի-
կունքն էր կորացել, քայլում էր, ինչպէս պատերազմի
դաշտից վերադարձած հերոս:

Մուրատին ամենքը սիրում էին. սիրում էին, որովհետև
շատ հարուստների նման չէր գոռոզանում, հարստին չէր
նախանձում, աղքատից երես չէր թեքում:

Պէյթամ գիւղն ամբողջութեամբ Մուրատի սեպհակա-
նութիւնն էր, այնտեղ ուրիշ ժողովուրդ չկար, միջի բնա-
կիչները Մուրատի ազգ ու ընտանիքն էին և իր գոանը
ծառայողները: Մուրատն էր իր ձեռքով գիւղի հիմքը դը-
րել, ինքն էր անուն տուել: Պէյթամ՝ ասել է հասարակու-
թեան տուն, մի տուն, որի դռները բաց են ամեն ճանա-

պարհորդի, ամեն կարօտեալի, ամեն քաղցած ու ծարա-
աղքատի համար:

Մեծ ճանապարհի վրայ էր շինուած Պէյթամը, մի այն-
պիսի տեղ, ուր յարմար է ճանապարհորդին հանգստանալ,
կշտանալ, գրաստը դարմանել, վեր կենալ ու ճանապարհ
ընկնել: Կատարեալ քարվանսարայ էր Պէյթամը: Զանա-
ղանութիւնը այս էր, որ քարվանսարայում եկաւորները
կերակրւում են իրանց քսակի ներածի չափով, իսկ այս-
տեղ՝ քսակ հանելու պէտք չկար. վայելիք, որքան կարող
ես, մնա, հանգստացիր, որքան սիրտդ է ուզում. Աստուծոյ
հիւրն ես, տանտիրոջ զոյգ աչքի լոյսն ես, Մուրատի գլխի,
աչքի վրայ տեղ ու պատիւ ունես:

Մուրատը միայն սիրտ շահելու համար չէր բան ու գոր-
ծից ընկել. նա անքուն պահպանի գեր էր կատարում.
չլինի՞ թէ պատահեն այնպիսի ճանապարհորդներ, որոնք
փախս տան ու իջկանել չուզենան. զո՛ւր կրկնի այդպի-
սիների ջանքը. թէ ձիաւոր են, Մուրատն ինքն է անձամբ
դիմաւորում, ձիու սանձը իր կողմն է քաշում. թէ հետե-
ւակ են, Մուրատն ինքն է առաջ գնում, ճանապարհը
փակում ու կուռը բռնած՝ ծառի հովը հրաւիրում:

Ով ուզում էր գտնի պատրաստ հաց, պատրաստ հա-
գուստ, պատրաստ տուն ու տեղ, պատրաստ դրամ իր ըն-
տանիքի պէտքերը հոգալու, արքունի հարկերը վճարե-
լու՝ Պէյթամ էր գալիս Մուրատ նահապետի մօտ: Ի՞նչ է
հարկաւոր երկրագործ գիւղացուն՝ հող, արծր, ոչխար,
տաւար. այս բոլորը կայ՝ գնա, գործիր, բեր, դու էլ կեր,
ինձ էլ ուտացրո՛ւ:

2.

Մուրատի գերդաստունը եօթանասուն հինգ հոգուց էր
բաղկացած. սրանցից էին նշանակուած հիւրերին սպասա-
ւորողները: Իրանով ութն եղբայր էին Մուրատեանք, ո-
րոնցից ամեն մէկը բազմաթիւ որդոց ու թոռների տէր
էր: Ամենից աւագ եղբայրը Մուրատն էր: Գերդաստանի

ամեն անգամ իր պաշտօնն ունէր: Մէկը նախրի վերահսկողն էր, միւսը՝ ոչխարի հօտերի, որը երկրագործներին էր գլուխ քաշում, որը այգիների իրաւունքն էր վայելում. կանանցից մէկը սարն էր գնում՝ իւղ ու պանիր շինելուն նայում, երկրորդը՝ տների մաքրութեան, տնտեսութեան, կերակուր պատրաստելու, մշակներին հաց տանելու, հիւրերին կերակրելու, գորգ ու կապերտներ գործելու ու շատ ու շատ տնային գործերին էր գլուխ քաշում: Ով ինչ գործի յարմար էր, իր սիրած պաշտօնն էր ընդունում: Գերդաստանի արական սեռին պաշտօն տուողը Մուրատն էր, իսկ իգական սեռին՝ նրա ամուսին Զանան-Մարիկը:

Ահագին կաթսաներ էին ամեն օր քլթքլթում մի թոնրի վրայ. տաշտերով հացը շարունակ թխւում էր միւս թոնրումը. իւրը մեծ-մեծ պղնձներով հալւում էր — ու այդ բոլորի վրայ հսկողը Զանան-Մարիկն էր: Տուն չէր Մուրատի տունը, ծոփ էր, մի իշխանական պալատ: Ո՛չ միայն խիզանի գաւառի մէջ, այլ և Հայաստանի գլուղ ու աւաններին գետնափորների հետ համեմատած՝ Մուրատի տունն այնպէս էր, ինչպէս մի հաստաբուն կաղնի ծառ՝ թփերի ու մացառների մէջ կանգնած:

Ինչ մեծ սենեակներ, հիւրատուն, հացատուն, մառան, նկուղ, գոմեր, մարագներ տեղին ու կարգին — այդ ամենը մարդու հոգին փառաւորում էին: Տան առաջի մեծ պարտէզի ծաղիկներիցը դրախտի հոտ էր բուրում: Բակի մեծ դուռը, կարծես, մի նորահարս լինէր, քարերի վրայ փորուածքներն, ասես թէ ակն ու մարդարիտ լինէին՝ հարսի ճակատն ու երեսը զարդարող:

Այս ամեն հարստութիւնը Մուրատն ինքն էր աշխատել, այս չքեղ տներն իր աչքի առաջին. իր հրամանով էին շինուել:

Պ. Պոռտան

Մէկ տափարակ հարթ տեղ բաց է լինում յանկարծ տեսնողի առաջին, մէկ մեծ դաշտ, չորս կողմը սարերով պատած՝ աջ ու ձախ սեին տալիս:

Քանի գնում է մարդ, ամպ ու մառախուղը քաշւում, պարզւում են. հէնց իմանում ես՝ թէ առաջիդ մէկ էնպէս քաղաք է բաց լինում, որ հազար հազար կենող միջուկն ունի, ու ցրտի կամ շոքի ձեռից յոգնած՝ ուզում ես, որ շտապես, գնաս մի Աստուածասէրի դրան վեր գաս, հանգրստանաս, էլ ետ ճամբէդ բռնես, գնաս:

Մէկ տեղից անագին բերդի պարիսպն է քեզ խաբում, մէկ տեղից զարմանալի եկեղեցիների գմբէթն ու մեծութիւնը. միւս տեղից բարձր մինարէները, պալատ ու ապարանքի գլուխները: Մտքումդ ասում ես՝ թէ էս տեսածդ մէկ մեծ, զօրեղ թագաւորի գահ պէտք է լինի: Էստեղ ոսկի ու արծաթն աղբի հետ պէտք է խառն ընկած լինի, էստեղ օրը հարիւր քարւան ներս մտնի, հարիւրը դուրս գայ: Հէնց իմանում ես, թէ ցերեկը փոշին ու մէզն է աչքդ բռնում, գիշերը՝ մութն ու խաւարն է քեզ խաբում, որ մարդ, շունչ, անասուն չես տեսնում, հէնց դիակեր ազդաններն են աչքերիդ սեին տալիս:

Մարդ չկայ մօտդ՝ որ հարցնես, գիր չես կարդացել՝ որ իմանաս: Մտքիդ հետ ընկած, տեսածդ հրաշք կարծելով կամ աչքակապութիւն, որ յանկարծ գլուխդ չես բարձրացնում, մարմինդ դող է ընկնում, կռներդ թուլանում: Հէնց իմանում ես՝ թէ մէկ վիշապ կամ մէկ թշնամի հէնց նոր է մտել ու բոլոր կենողներին կամ կուլ տուել, կամ սուրը քաշել, կամ գերի արել, ինքն էլ փախել. ուզում ես, որ աչքդ խփես, ետ դառնաս:

Ա՛խ, չէ, չէ, ետ մի դառնալ. էստեղից ծուխը քանի հարիւր տարի է, որ կտրուել է՝ կաց, մի փախենալ. ան-

շունչ քարերն ու եկեղեցիները մարդակեր չեն: Աչքդ բաց արա, սիրտդ քեզ հաւաքի: Էս սրբատաշ տաճարները, էս ահագին բերդը, էս քարերը քեզ կասեն՝ թէ սա է գոռոզ Անին, քո թագաւորների հզօր մայրաքաղաքը, որ մի ժամանակ էնքան էր իր հարստութիւնովը, իր փառքովը փարթամացել, ճոխացել...

Խ. Արողեան

52.

Ա Ղ Ա Ս Ի

Աղասու անուշ բնաւորութիւնը, բարի սիրտն ու հոգին քիչ մարդ կունենայ: Այդ հասակն էր հասել, քսան տարին անց կացել՝ նա դեռ հօրն ու մօր առաջին այնպէս էր, ինչպէս մէկ անմեղ գառը: Մէկ օր նրանց խօսքիցը չէր դուրս եկել. մէկ օր նրա բերնիցը մէկ թթու խօսք չէր լսուած. աչքը նրանց աչքին առնելիս, նա նրանց միտքն իսկոյն իմանում ու զլուխը մահու էր տալիս, որ նրանց կամքը կատարի: Գիւղացիք բոլորը նրա արեւովն էին խնդում, նրա գլխովն երգում ուտում: Ամենքի աչքը նրա վրայ էր, նրան էր դովում, նրան էր օրհնում: Մէկին մէկ փորձանք պատահելիս կամ մէկ դարդ ունենալիս, նա իր զլուխը ետ էր դնում, նրան օգնութեան հասնում, փափագին հասցնում: Բերանի պատառը հանում էր, ուրիշին ուտացնում: Այնքան իր ապրանքին, իր հանգին ու տաւարին չէր խնամում, տէրութիւն անում, որքան իր հարկանների: Տանուտէրին՝ որդի էր, աղքատ ու անձաւին՝ ընկեր: Դուռը որը էր գալիս—սուփրէն էր բաց անում կամ քսակը: Ո՛վ գութան չունէր, իրանց էր բան տալիս. ո՛վ եղն ու հօտաղ չունէր՝ իրանցն ուղարկում. ո՛վ փող չունէր, որ մշակ բռնի, այգում բանեցնի, ինքն էր առաջ ընկնում, գիւղի տղայքը հաւաքում ու գնում, ա-

ռանց կանչելու, առանց խնդրելու, նրա գործը կատարում: Եւ երբ այգեատէրը մտնում էր այգին, աչքը սառած էր մնում, նրան կեանք ու արեւ մաղթում: Շատ հէքն ու մէր երանի էին տալիս սրա հօրն ու մօրը, որ այդպիսի բարի զաւակ ունէին: Ինչտեղ մի հրաւէրք կամ կերութում էր լինում, նա էր հիւրերի զլուխը, նրանց կառավարողը, նրանց ուրախացնողը:

Նրա երկար հասակը, նրա թուխ-թուխ աչքերը, նրա դալամով քաշած յօնքերը, նրա աննման, գեղեցիկ պատկերը, նրա անուշ լեզուն, քաղցր ձայնը, նրա լայն թիկունքն ու բարձր ճակատը մարդու խելք էին տանում. տեսնողը՝ չէր կշտանում: Սաղը ձեռքն առածին պէս՝ քարին, փայտին շունչ, հոգի, լեզու էր տալիս: Ճշմարիտ է, արեւ երեսն այրել, գոյնը փախցրել էր, բայց ծիծաղելիս, որ աչք ու ունքը չէր բացանում, հէնց իմանաս՝ վարդ էր բացւում, երեսիցը լոյս թափում: Նրա հրացանի գնդակը զո՛ւր չէր անցկենում: Սիրտն այնքան բարի էր, որ զուր տեղը թռչուն էլ չէր սպանի, մըջիւն էլ չէր կոխ տալ: Բայց երբ թուրքերը գնում այգին լցւում էին, կամ իրան էին ուզում սպանիլ կամ հարեանին՝ այն ժամանակ երկնքում էլ լինէր՝ ցած էր իջնում. գիւղի ծայրիցը ձայն տալին՝ իսկոյն մի ակնթարթում պատրաստ էր. և եթէ բանը խօսքով չէր վերջանում՝ նա իր սրի, հրացանի ու բազկի շնորհքն այնպէս էր ցոյց տալիս, որ թշնամին մնում էր կատու դարձած, կամ նրա ձեռքին զոհ գնում:

Այնքան ուժեղ էր, որ ձեռքը տղամարդու գօտիկը ձգելիս՝ հաւի ճուտի պէս բարձրացնում, գլխի ծայրն էր հանում, պտոյտ տալիս ու էլի ցած բերում: Զի հեծնելիս՝ որ ձեռքը բարձրացնում էր՝ առիւծ ձին խոնարհում էր ու մէջքը դէմ անում: Գոմշի կամ եզան վզին մէկ սուր խփելով, այնպէս էր դուրս կարում, որ սրի ծայրը դետինն էր խրւում: Շատ անգամ, կռուի ժամանակ, հէնց որ նրա ձայնը լսում էին՝ ճանճի պէս ցիր ու ցան էին

լինում, դէս ու դէն կորչում: Մականունն «Ասլան Բալասի» (առիւծի գաւակ) էին դրել:

Բայց այսքան զարմանալի յատկութիւններ ունենալով՝ նա էլի երեխայի հետ երեխայ էր, մեծի հետ՝ մեծ: Սա-նի, Շահի առաջն աշնպէս էր կանգնում, պատասխան տալիս, որ հէնց իմանաս, թագաւորի որդի լինէր: Ծիծաղն ու խնդութիւնը նրա երեսից պակաս չէր երբէք—այն-քան պարզ էր նրա սիրտը, այնքան հանգիստ նրա խղճ-մտանքը, այնքան արդար նրա հոգին: Նրա ամեն մի խօսքը անգին գոհար էր:

Խ. Արովեան

53.

ԱՂԱՍՈՒ ԵՐԳԸ

Սար ու ձոր ընկած՝ չոր թրփի տակի
Գետին նայելով՝ մնացել եմ նստած.
Ձեռքս ծոցումբս՝ գլուխըս լեռ քարի
Տուած՝ լալիս եմ, օրըս խաւարած:

Ամպերն առաջիս, սարերն ետեիս,
Քեզ մտիկ տալով՝ այ իմ քաղցր Մասիս՝
Աղի արցունքով էրուած, խորոված,
Երեսիդ նայիմ, մընամ քարացած:

Ծընոդ, ազգականք, հեռու ինձանից.
Լուսնին նայելով, ձեր սէրն յիշելով՝
Եարաք երբ կըլի, որ ես ձեզանից
Իմ կարօտս առնիմ, ձեզ ջանս ասելով:

Եարաք ձեր ճրտոջն մէկ օր էլ կընկնիմ,
Եարաք՝ ձեր երեսն մէկ էլ կը տեսնեմ,

Եարաք ծունկ-ծընկի տուած՝ ձեզ կասեմ:
Այ իմ խեղճ ծընողք՝ ձեր ջանին մեռնեմ:

Էն սուրբ, անարատ կաթնին ես դուրբան
Ձեր լիս ձեռներին, ձեր անուշ լեզուին.
Մէկ բուռն հոգի էլ երբ կըլիմ արժան,
Որ գամ ձեր հոգում, քընեմ ձեր միջին:

Խ. Արովեան

54.

Լ Ե Ռ Ն Ե Ր Ո Ւ Մ

Երկու ընկեր էինք և գնում էինք սարերով, ձորերով:
Մի և նոյն հոգան էր մեզ երկուսիս էլ միաժամանակ մեր
յարկերի տակից դուրս շարտել: Այդ փնաս չունէր, գոնէ
ճանապարհն ապահով լինէր:

—Ախ, մեր լեռները... Հեռուից նայում ես՝ կապոյտ,
ալիքաւոր բարձրութիւններ, խորհրդաւոր ու սիրուն, որ
կարծես թարթում են ու զրաւում քեզ իրանց ծոցը. մօ-
տենում ես, թաղում ես ձորերում, կիրճերում: Լուռ
սարսափը պատում է կուրծքդ ու խեղդում: Ասում են,
լեռներում մարդ հեշտ ու ազատ է շնչում: Այստեղ կար-
ծես օդ չկայ:

—Օդ կայ թէ չկայ, այդ մի և նոյն է, պէտք է անց-
նենք, լաւ է լուռ կաց և ձիուն զօր տուր, որ շուտ անց-
նենք. դատողութեան ժամանակ չէ:

Ես լուռ կացայ. ընկերս իրաւունք ունէր, բայց ձիս
այն օրին չէր, որ զօր տալով բան դուրս գար: Դեռ նրա
բանը լաւ էր, հոնի մի կարճ փայտ ունէր ձեռքին, ան-
դադար զարկում էր իր ձիու կողերին և առաջ ընկնում:
Իմը՝ մի ողորմելի, լղար կենդանի, ասպանդակների պատ-
ճառած ցաւը տանում էր, բայց ընթացքը չէր փոխում:

ես չարչարում էի նրան, նա չարչարում էր ինձ: Եւ գնում էինք, ճար չկար: Մեր մի կողմում բարձրանում էր Զար- սալայ սարը, միւս կողմում՝ Թաքեալթուն. երկսի ոտների տակ բլուրներ ու ձորեր, մութ կիրճեր ու ժայռեր, մա- ցառներ ու աղբիւրներ, և մեր ճանապարհը օձապտոյտ:

Կէս օր էր և դեռ մենք ճրքան պիտի գնայինք՝ վտան- գաւոր տեղերից ազատուելու համար:

—Անիծումս Բարդողեան շղթայ. տեսնես ուրիշ աշխար- հում էլ այսպիսի սարեր կան:

—Միրոն սարեր են:

—Միրոն են... Թող հիմայ մի խումբ գլուխ կտրողներ առաջներս դուրս գան, նոր կ'իմանաս՝ սիրուն են թէ չէ: Էլի նրանք սիրուն կը մնան, սարն ինչ անի, որ ես ու դու հիմայ այստեղ իրար մորթենք:

Ես լռեցի. նա դարձեալ իրաւունք ունէր: Անտառն ինչ անի, որ այնտեղ զազաններ են բոյն դնում:

—Տեսնում ես այն սև մեծ ժայռը՝ մեղանից դէպի ձախ, ասաց ընկերս:

—Տեսնում եմ:

—Անունը դիտես:—Ո՛չ:—Նա կոչւում է Կոկորդ-կրտ- րող:—Ինչո՞ւ:

—Որովհետեւ ինձ ու քեզ նման շատ ողորմելիներ գլուխ- ները թաղել են այնտեղ:

—Անիծումս ժայռ:

—Ժայռը մեղաւոր չէ. մեզ էլ կարող են սպանել, բայց այդ ժայռը կը մնայ օրհնուած:

Ընկերս դարձեալ իրաւունք ունէր: Ես գլուխս քաշ ձգե- ցի, մի պահ լուռ կացայ, մտածմունքի մէջ ընկղմած:

—Որ այդպէս է, ինչո՞ւ այստեղից եկանք. չէ՞ որ դու ճանաչում ես այս լեռների բոլոր անկիւնները:

—Ուրիշ ճանապարհ չկայ. բայց ապահով եղիր, ցերե- կով այս տեղերում վտանգը միշտ մեծ չէ. դէ, ցաւի տէր ենք, պիտի անցնենք. մարդ էլ պատահի՝ մեր ինչը տանի:

—Զէնք էլ չունենք:

Նա յետ նայեց մեզմ ժպտալով. «Զէնքով ինչ կ'անէիր»:
—Ինչ կ'անէի, ես ինչ գիտեմ, դէ վտանգաւոր սարե- րում անդէն լաւ չէ, գոնէ մի խէնջար:

—Տանը խէնջար ունէ՞ր:— Զէ:— Երբեքից ունե- ցել ես:

—Զէ, բայց կարելի էր ձարել:

—Ճարած խէնջարով բան չի դուրս գայ: Զիուդ զօր տուր, դու էլի յետ մնացիր:

Ես սկսում էի բարկանալ. ձիւ չէր գնում: Զորս կող- մը սարսափելի էր, իսկ նա քշում էր առաջ այնպէս հանգիստ, կարծես Կոկորդ-կտրող ժայռը առաջներս չլի- նէր: Միթէ նա էլ չի վախենում ինձ պէս, էլ ինչ կարիք կայ ինձ մօտ քաջ ձեւանալ, մտածում էի ես՝ նայելով նրա օրօրունող թիկունքին, նրա կարճ մահակին, որով անդա- դար խթում էր ձիւն կողերը: Նրա ձին էլ մի բան չէր, բայց էլի իմից լաւ էր: Մտքովս մի բան անցաւ, գնամ ասեմ՝ թէ որ դու այդպէս քաջ ես, արի՛ ձիւն փոխենք, դու յետեիցս գնա, ես առաջից. յետեից գնալ ես վախե- նում եմ:

—Լսիր:

—Էլի ինչ կայ: Նա յետ նայեց... տեսայ այդ պարզ, խաղաղ դէմքը և ամաչեցի մտածածս յայտնել:

—Կեցիր, ես հասնեմ քեզ, գուցէ, ձիւ այդպէս լաւ գնայ՝ քոնի հետ կողք-կողքի:

Նա կանգ առաւ: Ես հասայ: Վրաս նայեց փորձող հա- յեացքով:

—Դու շատ ես վախենում:

—Ինչպէս չվախենամ. այս ժայռը, այս սարերը...

—Դու հաւատում ես բաղդիդ:—Ի հարկէ:

—Եթէ հաւատում ես, էլ ինչո՞ւ ես վախենում. ինչ զը- րուած է, այն էլ կը կատարուի:

—Իրաւունք ունես, բայց վախենում եմ:

Ես լռեցի և սկսեցի մտածել նրա ասածի մասին. ճիշդ

որ, թէ մարդ իր ճակատագրից ազատուել չի կարող, ինչո՞ւ եմ վախենում:

— Դէ դու ասա, ինչո՞ւ եմ վախենում:

— Ինչո՞ւ ես վախենում, ասաց նա դանդաղութեամբ. — երեւի, նրա համար, որ չես իմանում, արդեօք ճակատագրիդ գրուածն է կատարւում, թէ չգրուածը:

— Ես չեմ հասկանում, դու միշտ...

Վրճգ... Մի գնդակ էր, որ Կոկորդ-կորոյ ժայռի կողմից եկաւ ու անցաւ մեր գլխի վրայով: Վրճգ... անցաւ երկրորդը:

— Հիմայ հասկացա՞ր:

Ես էլ սիրտ չռնէի նրան հասկանալու: Սարսափած նայեցի դէպի ժայռի կողմը և տեսայ, թէ ինչպէս վեր ցըցուեց նախ մի մարդու պատկեր, ապա երկրորդը:

Քիւրդ աւազակներ էին:

— Կանգ առէ՛ք, հրամայեցին նրանք, մի ղոյգ հրացանի փողեր մեզ ուղղած:

Մենք կանգ առանք. ճար չկար:

— Յած իջէ՛ք ձիերից, լսուեց երկրորդ հրամանը:

Ընկերս մի ըսպէ մնաց մտազբաղ: — Տեսնես քանի՞ հոգի են, ասաց նա կամացուկ:

— Երկու են. ես լաւ տեսնում եմ. դրանից մեզ ի՞նչ օգուտ. մի հոգի էլ լինէր, այդ հրացանով մեզ... — Դու էլի սկսեցիր:

— Յած իջէ՛ք, թէ չէ... լսուեց նոյն հրամանն աւելի խիստ կերպով: Մենք ցած իջանք:

— Այժմ թողէ՛ք ձիերը և հեռացէ՛ք դէպի մի կողմ:

— **Ձիդ թող և հեռացիր, ասաց ինձ ընկերս կամացուկ:**

— Իսկ դո՞ւ...

— **Թող, ասում եմ:**

Նա ինձ երբէք այդպէս խիստ չէր հրամայել. թւում էր՝ եթէ էլ մի բառ ասեմ, ինձ կը խեղդի տեղն ու տեղը: Ես հնազանդեցի:

Ընկերս իր ձիու սանձից բռնած՝ մի քանի քայլ առաջացաւ դէպի աւազակները:

— Նայեցէ՛ք, ասաց, ես բոլորովին անգէն եմ: Այս ձին կատաղի է. եթէ թողնեմ, կը փախչի, ինչպէս մըրիկ, և ո՛չ ձեզ բաժին կը լինի, ո՛չ էլ մեզ՝ ափսոս է. ցած եկէ՛ք ու տարէ՛ք. մեզ էլ թողէ՛ք մեր ճանապարհը ոտքով շարունակենք: Խեղճ մարդիկ ենք, ինչպէս տեսնում էք, մեր ցաւի համար չօլերն ենք ընկել:

Ես նայում էի և չէի հասկանում, թէ ի՞նչ է միտքը, քանի որ լաւ գիտէի, որ այդ ձիու կողերը մահակով էլ ջարդես, դարձեալ փախչողը չէ, էլ ինչո՞ւ չի ձգում, որ մենք թողնենք ու գլուխ առնենք, կորչենք շուտով:

Աւազակները մի երկու ըսպէ իրար հետ խորհրդակցեցին և ապա, հրացանները մեզ վրայ բռնած՝ ցած իջան ժայռից և առաջացան դէպի ընկերս, որ հանգիստ կանգնած սպասում էր նրանց: Ահա նրանք բոլորովին մօտեցան, աներկիւղ և վստահօրէն: Ընկերս շարունակում էր կանգնել անշարժ և հանգիստ: Ահա նրանցից առաջինը ձեռքը մեկնեց՝ ընկերոջս ձեռքից ձիու սանձը առնելու: Ես նայում էի սրտատրոփ: Մէկ էլ յանկարծ ընկերս ազատ ձեռքը բարձրացրեց և հոնի փայտով արագութեամբ մի ծանր հարուած իջեցրեց քիւրդի մեկնած ձեռքի դաստակին ու փշուր-փշուր արեց: Սա ցաւից մռնչաց, կծկուեց ու թեւ բռնած՝ գետին ընկաւ: Համարեա՞ մի և նոյն վայրկեանին փայտի երկրորդ հարուածն իջաւ միւս քիւրդի գագաթին, որ նոյնպէս գլորուեց գետին, հրացանը ձեռքից թողնելով:

— Վաղիր, ճշտած ընկերս: Ես մօտեցայ: Մի վայրկեան յետոյ երկու աւազակները **զինաթափ և կապտած՝ մեր ոտներէ առաջն էին:** Ես աչքերիս չէի հաւատում:

— Մի քիչ ջուր թափիր այս ուշաթափուած քիւրդի երեսին, թող ուշքի գայ:

Հրամանը կատարեցի, ինչպէս ստրուկ: Թափարդում բռնուած գազանների պէս, այս երկու քիւրդերն ընկած

էին կանաչի վրայ և ապուշ-ապուշ նայում էին մեզ: Նը-
րանք շշմել էին անսպասելի դէպքից:

Ես նրանցից պակաս շփոթուած չէի. նայում էի և չէի
հասկանում, թէ ի՞նչ գործ ունեն այդ երկու գազանները
մեր ճանապարհի վրայ, այն աստիճան արագ կատարուեց
այդ բոլորը:

— Զուր, մրմնջաց բազուկը ջարդուած քիւրդը՝ առանց
մեզ նայելու, կարծես ուրիշից էր սպասում մի քանի կա-
թիլ ջուր:

— Զուր տուր սրան, ասաց ընկերս: Ես վազեցի մօտա-
կայ աղբիւրը, գլխարկիս մէջ մի փոքր ջուր ածեցի ու բե-
րի: Պապական քիւրդը խմեց, բայց շարունակում էր տրն-
քալ ցաւից:

— Թեւ շատ է ցաւում, հարցրեց ընկերս:

Վիրաւոր քիւրդը նայեց նրա աչքերի մէջ, մի բան մըն-
մուաց և գլուխը քաշ գցեց, հարցը թողնելով անպատաս-
խան:

— Ինչո՞ւ չես պատասխանում:

— Քեզ ի՞նչ թէ ցաւում է:

— Ինձ ի՞նչ թէ ցաւում է. ուզում էի կապել:

Քիւրդը հեզնաբար նայեց նրան, չէր հաւատում թշնա-
մու խօսքերի անկեղծութեանը:

— Կապի՛ր սրա թելը, դարձաւ ինձ ընկերս: Ես մօտեցայ,
պատռեցի քիւրդի շորերի մի մասը, վիրակապ շինեցի և
պատեցի փշրուած բազուկը: Միւս ընկերը շարունակում
էր նայել գազանի աչքերով և կարծես ոչինչ չէր հասկա-
նում:

— Ինչո՞ւ չէք սպանում մեզ, ասաց նա յանկարծ:

Ընկերս ժպտաց.

— Դուք մեր տեղը լինէիք, կը սպանէիք:

— Անպատճառ:

— Ինչո՞ւ էք սպանում անմեղներին:

— Ես ի՞նչ գիտեմ:

— Մենք ձեզ չենք սպանի:

— Հապա ի՞նչ կ'անէք:

— Մի բան կ'անենք: Վեր կաց, սիրելիս, հեծնենք ձիերը,
արեն արդէն թեքուեց, իսկ մենք շատ ճանապարհ ունենք:

— Իսկ սրանք:

Պատասխանի փոխարէն՝ ընկերս արձակեց անգէն գերի-
ներին:

— Գնացէք, ասաց նա:

Քիւրդերը վերկացան իրար բռնած, օրօրուելով գնացին
նորէն դէպի Կոկորդ-կարող սարը, իսկ մենք վերցրինք
նրանց զէնքերը, թռանք ձիերի մէջքին և քշեցինք, անցանք
վտանգաւոր վայրերից:

— Ասա՛ այժմ, սիրելիս, գրուածը կատարուեց, թէ չը-
գրուածը:

— Զգիտեմ, պատասխանեցի ես: Բայց ընկերս դարձաւ
իմ աչքում մի հսկայ, որ, կարծես, իր ձեռքում տանում էր
իմ բաղդը, և այդ բաղդին էլ ոչ մի վտանգ չէր սպառ-
նում...

Ա. Ահարոնեան

55.

Տ Ո Ր Ք Ա Ն Գ Ե Ղ

Հին Հայաստանում շատ դարեր առաջ

Անգեղեան տոհմից ապրում էր մի քաջ.

Անունը Տորք էր, ինքը ահարկու,

Նա չէր նմանում հասարակ մարդու:

Աչքերը կասես մի-մի կապոյտ ծով,

Ճաճանչաւորուած արևի լուսով.

Սև-սև ունքերը, մութ ամպի նման,

Բարդ-բարդ կուտակուած աչքերի վրան.

Քիթը կորնթարդ, ինչպէս մի բըլուր,

Ատամներն ուրագ, եղունգները թուր.

էին կանաչի վրայ և ապուշ-ապուշ նայում էին մեզ: Նը-
րանք շշմել էին անսպասելի դէպքից:

Ես նրանցից պակաս շփոթուած չէի. նայում էի և չէի
հասկանում, թէ ինչ գործ ունեն այդ երկու գազանները
մեր ճանապարհի վրայ, այն աստիճան արագ կատարուեց
այդ բոլորը:

— Զնւր, մըմնջաց բազուկը շարդուած քիւրդը՝ առանց
մեզ նայելու, կարծես ուրիշից էր սպասում մի քանի կա-
թիլ ջուր:

— Զուր տուր սրան, ասաց ընկերս: Ես վազեցի մօտա-
կայ աղբիւրը, գլխարկիս մէջ մի փոքր ջուր ածեցի ու բե-
րի: Պալակած քիւրդը խմեց, բայց շարունակում էր տըն-
քալ ցաւից:

— Թեւ շատ է ցաւում, հարցրեց ընկերս:
Վիրաւոր քիւրդը նայեց նրա աչքերի մէջ, մի բան մըռ-
մուց և գլուխը քաշ զցեց, հարցը թողնելով անպատաս-
խան:

— Ինչո՞ւ չես պատասխանում:
— Քեզ ի՞նչ թէ ցաւում է:
— Ինչ ի՞նչ թէ ցաւում է. ուզում էի կապել:
Քիւրդը հեգնաբար նայեց նրան, չէր հաւատում թշնա-
մու խօսքերի անկեղծութեանը:

— Կապիր սրա թեւը, դարձաւ ինձ ընկերս: Ես մօտեցայ,
պատուեցի քիւրդի շորերի մի մասը, վիրակապ շինեցի և
պատեցի փշրուած բազուկը: Միւս ընկերը շարունակում
էր նայել գազանի աչքերով և կարծես ոչինչ չէր հասկա-
նում:

— Ինչո՞ւ չէք սպանում մեզ, ասաց նա յանկարծ:
Ընկերս ժպտաց.

— Դուք մեր տեղը լինէիք, կը սպանէիք:

— Անպատճառ:

— Ինչո՞ւ էք սպանում անմեղներին:

— Ես ի՞նչ գիտեմ:

— Մենք ձեզ չենք սպանի:

— Հապա ի՞նչ կ'անէք:

— Մի բան կ'անենք: Վեր կաց, սիրելիս, հեծնենք ձիերը,
արևն արդէն թեքուեց, իսկ մենք շատ ճանապարհ ունենք:

— Իսկ սրանք:

Պատասխանի փոխարէն՝ ընկերս արձակեց անգէն գերի-
ներին:

— Գնացէք, ասաց նա:

Քիւրդերը վերկացան իրար բռնած, օրօրուելով գնացին
նորէն դէպի Կոկորդ-կորոզ սարը, իսկ մենք վերցրինք
նրանց զէնքերը, թռանք ձիերի մէջքին և քշեցինք, անցանք
Վտանգաւոր վայրերից:

— Ասա այժմ, սիրելիս, գրուածը կատարուեց, թէ չը-
գրուածը:

— Զգիտեմ, պատասխանեցի ես: Բայց ընկերս դարձաւ
իմ աչքում մի հսկայ, որ, կարծես, իր ձեռքում տանում էր
իմ բաղդը, և այդ բաղդին էլ ոչ մի վտանգ չէր սպառ-
նում...

Ա. Ահարոնեան

55.

Տ Ո Ր Ք Ա Ն Գ Ե Ղ

Հին Հայաստանում շատ դարեր առաջ
Անգեղեան տոհմից ապրում էր մի քաջ.
Անունը Տորք էր, ինքը ահարկու,
Նա չէր նմանում հասարակ մարդու:
Աչքերը կասես մի-մի կապոյտ ծով,
Ճաճանչաւորուած արևի լուսով.
Սև-սև ունքերը, մութ ամպի նման,
Բարդ-բարդ կուտակուած աչքերի վրջան.
Քիթը կորնթարդ, ինչպէս մի բըլուր,
Ատամներն ուրագ, եղունգները թուր.

Կուրծքը կասենաւ մի լանջ էր լեռան,
 Մէջքը սարածայու, կրօները գերան.
 Մի խօսքով՝ մի դէս և ոչ թէ հակայ.
 Ոչ ոք տեսած չէր այդպէս ածղահայ:
 Կռպիտ էր դէմքը և այնքան դաժան,
 Որ կը զարհուրէր, ով նայէր վրբան.
 Ահոելի էր նա և այնքան ուժեղ,
 Որ յիսուն գոմէշ չունէին մէկտեղ:
 Նա դեռ պատանի՝ ժայռեր էր ճեղքում,
 Ճեղքում էր ձեռքով, ձեռքով էլ կոկում,
 Ճեղքում, յղկում էր քարէ տախտակներ,
 Եղունգով փորում պէս-պէս նկարներ.
 Նա մի հովիւ էր, հովիւ լեռնական,
 Բայց ոչ հասարակ, այլ դիւցազնական:
 Առիւծ ու վագրը նրան տեսնելիս՝
 Սովոր շան նման մօտն էին գալիս.
 Կարծում էին թէ՛ նա էլ է գազան,
 Եւ նա է իրանց զօրաւոր արքան:
 Փաթաթում էին քաջի ոտներին
 Եւ կաղկանձելով աղերսում բաժին:
 Նա էլ տալիս էր սընունդ բաւական,
 Եւ հօտի վրայ կարգում պահապան:
 Ինքն այնուհետեւ զընում էր անտառ,
 Որ սընունդ գտնի իր ուժի համար:
 Նա պոկոտում էր մեծ ծառեր հատ-հատ
 Ու շինում նրանցից մի մեծ ցանկապատ:
 Անտառի շուրջը պարիսպ էր դառնում,
 Մէջը վայրենիք կաշկանդում մընում:
 Եւ նա բռնում էր, բռնոտում այսպէս,
 Եղնիկ, եղջերու և այլ ինչ ասես:
 Քրտան, երեսուն էրէ շալակած.
 Գընում էր հօտը յոգնած ու քրրտնած:
 Առիւծն ու վագրը դէմն էին գալիս,
 Քաջի ոտքն ընկնում ու բարե տալիս:

Եւ խընդրում էին դիւցազն Տորքին,
 Մասնակից անի համեղ ընթրիքին:
 Նա չէր շատակեր Շարայի նըման.
 Սիրում էր կաթը և մածուն ու թան.
 Եւ չէր բարկացկոտ, այլ հեղ ու խոնարհ,
 Բայց Տէրն ազատէր, թէ որ բարկանար...

Ղ. Աղայեան

56.

Ռ Շ Տ Ո Ի Ն Յ Ի

Չի կարելի տեսնել ու չհիանալ այդ առողջ, կենդանի
 ժողովրդով: Նա երբէք չի թառամում, որպէս իր ծմակ-
 ների մշտականաչ նոճին: Նա երբէք չի ծերանում, որպէս
 թաւուտների դարեւոր եղնին: Հօր կուրծքը մերկ, զօրա-
 ւոր բազուկներն հոլանի, գլխին դրած թաղիքեայ կոնաձև
 քոլոզ՝ վրան փաթաթած գոյնգոյն թաշկինակներ, որոնց
 ծայրերն ոսկեգոյն մագերի երկայն գիսակների հետ՝ թափ-
 ւում են լայն թիկունքների վրայ. հագին մի կարճ քա-
 զախայ (բաճկոնակ), որի ամբողջիւնը, երկաթեայ զրահի
 նման, կարող է դիմանալ ամենասուր դաշոյնի հարուածին.
 Ներքին հագուստը մագերէն գոլ-գոլ անդրվարտիքի մէջ
 հաւաքած, — դուք կը տեսնէք Ռշտունեաց լեռների այդ
 զաւակին, ինչպէս նա՝ երկայն նիզակը ձեռքին, թեթև
 վագրի նման, անցնում է մի ապառաժից դէպի միւսը:
 Նրա նիզակը, որ երկու ծայրերում սև սուր երկաթներ
 ունի, ծառայում է և՛ իբրև դէնք, և՛ իբրև նեցուկ, որը
 դեմնի մէջ ցցելով՝ յենում է վրան և ոտաւաններ է գոր-
 ծում սարսափելի վհերի վրայից: Այդ բոլորն այնպէս ա-
 րագ է կատարում, որ կարծում ես, թէ նա թռչունի
 նման թևեր ունի և օդի մէջ սլանում է:

Նրա թաղիքեայ փափուկ տրեխների տակերն ամբողջա-

պէս գամած են սրածայր բեռներով, որ չսահեն, չսայ-
թաքեն ժայռերի վրայ ման գալիս: Գօտու մէջ խրած ու-
նի մի կեռ խէնջար, որի կոթը դերձանով կապած է պա-
տեանին: Այդ կապանքը նրա համար է, որ մինչև արձա-
կելը նրա բարկութիւնն անցնի. իսկ երբ սուրը մերկաց-
րեց, մինչև արեան մէջ չզովացնի՝ էլ իր տեղը չի դնի:

Թշնամու հետ անգութ է՝ իբրև գազան, բարեկամի հետ
բարի է՝ իբրև հրեշտակ: Գեղեցիկ է նա, իր հովիտների
բարձրահասակ սօսիների նման: Երբ նայում է երեսիդ՝
դու գմայլում ես: Նրա այրական դէմքն այնպէս բացար-
ձակ ու պայծառ է, որպէս Ռշտունեաց պարզ երկինքը:

Սակայն Ռշտունեաց պարզ երկինքի նման՝ այդ այդ խա-
ղաղ դէմքն էլ յանկարծ մռայլում է, մթնում է, շան-
թեր է արձակում, երբ խաղաղ երկինքը փոխում է և
տեղի է ունենում վերահաս փոթորիկը... Այդ միջոցին նա
չի խօսում, այլ որոտում է: Եւ այդ որոտման ձայնի մէջ
դու լսում ես նախկին հայի ուժեղ բարբառը, որի բոլոր
կոշտ հնչիւնները քո հոգուն այնքան հարազատ են, քո
սրտի համար այնքան կախարդիչ, որ յանկարծ ներշնչում
ես մի անբացատրելի ոգևորութեամբ:

Րաֆֆի

57.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ԵՒ ԵՐԵՒԱՆ

1.

Մի աշնան իրիկուն բանաստեղծ Բերանժէն*), որ հէնց
նոր էր ազատուել մութ-մռայլ բանտից, անց էր կենում
մի յետ ընկած փողոցով:

Օրը սաստիկ ցուրտ էր: Նա հագած ունէր մի տաք,

*) Բերանժէն՝ Փրանսիայի հռչակաւոր ժողովրդական երգիչը ծնունդ
Պարիզում 1780 թ., մեռաւ 1857 թ.

բամբակած բաճկոնակ: Գլխարկն աչքերին քաշած, ձեռքին
խաղողի որթից մի բարակ ճիւղոտ՝ երգիչը խուլ ու սակա-
ւամարդ փողոցով շտապում էր իր սիրած սրճարանը:

Արդէն մութն էր:

Բանաստեղծն հէնց նոր էր ծուռել դէպի մի նեղ նրբա-
փողոց, երբ յանկարծ նրա ականջին դիպաւ մանկական
մի խուլ հառաչանք: Նա կանգ առաւ ու սկսեց ականջ
դնել, բայց հառաչանքն էլ չկրկնուեց:

— Միթէ ականջս ինձ խաբեց, — հարցրեց նա ինքն ի-
րան: — Ո՛չ, ես պարզ լսեցի:

— Ո՞վ է այստեղ լալիս, — կանչեց նա իր փափուկ ու
սրտալից ձայնով:

Պատասխան չկար:

— Ո՞վ է այստեղ լալիս, — կրկնեց նա աւելի բարձ-
րաձայն:

Պատի ետեից իսկոյն երևաց մի փոքրիկ տղայ, որ հա-
ղիւ էր կարողանում կանգնել իր փէտացած ոտների վրայ:
Բանաստեղծը մօտեցաւ երեխային և սիրտ տալով՝ հարցրեց.

— Դո՛ւ էիր այստեղ լալիս, փոքրիկս:

— Այո՛, ես էի... պատասխանեց երեխան դողդողալով,
աչքերն արտասուներով լցուած:

Սօսքից ու կերպարանքից պարզ երևում էր, որ այդ
փոքրիկը այն խեղճ ու անբախտ երեխաներիցն է, որոնք
ամեն տարի Սաւօյից գալիս են Պարիզ մի կերպ իրանց
օրական ապրուստը ձարելու:

Բանաստեղծն ընդհատելով երեխայի խօսքը՝ հարցրեց.

— Ի՞նչ է պատահել քեզ, սիրելիս:

— Ես քաղցած եմ և մրսում եմ, — լացով պատասխանեց
երեխան:

Բանաստեղծն աչքը զցելով երեխայի ուսից կախ արած
արկղիկին, որի մէջ դարսած էին խոզանակներ ու կօշկա-
ներկ, մեղմ ձայնով ասաց.

— Տեսնում եմ, արհեստդ կօշիկներ սրբելն է: Բայց
շատ վատ տեղ ես ընտրել, բարեկամ: Այստեղ անց ու

դարձ չկայ: Եւ դու շատ քիչ բան կարող ես վաստակել:

—Ախ... այո, շատ քիչ...

—Երևի, շատ ժամանակ չէ, որ Պարիզումն ես:

—Միայն երեք շաբաթ է,—ցրտից շունչը կտրած, հաղիւ մըմնջաց երեխան ու լաց եղաւ:

Բանաստեղծի սիրտը յուզուեց: Նրա աչքերն էլ արտասուակալեցին:

Նա պինդ սեղմեց երեխայի ձեռքը և ասաց.

—Գնանք միասին: Դու, երևի, աւելի լաւ գիտես այստեղի փողոցները: Տար ինձ մի այնպիսի պանդոկ, որտեղ կարողանամ քեզ կուշտ կերակրել:

—Ահա այստեղ, մօտերքում մի պանդոկ կայ, որտեղ միշտ բանուորներն են ճաշում.

—Շատ լաւ, տար ինձ այնտեղ:

Բանաստեղծն ուզում էր, որքան կարելի է, շուտով տաքացնի ու կերակրի թշուառ տղային և այնպէս շտապէր: Զտապ էր գնում, որ երեխան հաղիւ էր ետևից հասնում: Փէտացած ոտները չէին հնազանդում խոճուկին:

Վերջապէս, նրանք հասան պանդոկը: Ներս մտնելիս, երգիչը մի քաղցր հայեացք գցեց իր փոքրիկ բարեկամի վրայ: Երեխան մօտ 12 տարեկան էր: Նա այնքան լղար էր ու մաշուած, որ իր տարիքից աւելի փոքր էր երևում: Յրտաշունչ հողմից խոճուկի շրթունքները բոլորովին կապտել էին, իսկ ձեռքերը՝ կարմրել ու ուռել:

Նրանք մտան բազմաթիւ սեղաններով լի մի ընդարձակ սենեակ: Սեղանների շուրջը շարուած՝ ճաշում էին բանուորները: Նրանցից մի քանիսը ճաշն արդէն վերջացրած՝ ծխում էին ու զրոյց անում: Իսկ մի քանիսն էլ թուղթ էին խաղում և Բերանժէի երգերը երգում: Բայց մի կարծէք, թէ նրանց թղթախաղը փողով էր: Ո՛չ, նրանց խաղն աւելի քաղցր ու զուարճալի էր: Սեղանի վրայ թափթըփում էին մեծ քանակութեամբ լուցկիի կտորներ: Սաղացողներից ով տանուլ էր տալիս, ընկերներն այդ կտորներով խտրում էին նրա քթածակերը ու այգալիսով համ

իրանք ծիծաղում, համ էլ ներկայ եղողներին ծիծաղեցնում:

Բանաստեղծն աչքի տակով նայեց պանդոկի հիւրերին և ժպտալով նրանց այնքան պարզ ու անսահման զուարճութեան վրայ, քայլերն ուղղեց դէպի պանդոկատիրոջ երիտասարդ, գեղեցկադէմ աղջիկը, որ աչք չէր պոկում բանաստեղծից: Երևի զարմանում էր, որ իր պանդոկն էր մտել բաւականին կոկ հագնուած մի մարդ, որին աւելի վայել էր շքեղ հիւրանոցը, քան թէ հասարակ պանդոկը:

—Խնդրեմ, այս երեխային կուշտ կերակրեցէք, միայն թէ կերակուրը թարմ ու անհրաժար լինի,—մեղմ ձայնով ասաց բանաստեղծը՝ դիմելով պանդոկատիրոջ աղջկանը:

—Շատ բարի: Իսկոյն նրա համար ընթրիք կը բերեմ,—ասաց երիտասարդ, կայտուռն աղջիկը և վազեց խոհանոց: Բանաստեղծը քաշուեց մի խուլ ու աննկատելի անկիւն և այնտեղից սկսեց ամեն բան դիտել ու լսել: Նրա կողքին տեղ բռնեց նաև երեխան: Զերմութիւնից զուարթացած՝ նա ուրախ ժպտում էր ու մտածում, որ շուտով իր համար տաք-տաք ու համեղ կերակուր կը բերեն:

Մի բանի ըրալէից կերակուրն արդէն սեղանի վրայ էր: Երեխան խաչակնքեց երեսն ու սկսեց ուտել:

Բանաստեղծը մի առանձին բաւականութեամբ նայում էր թշուառ տղային, որ այդ ըրալէին, արագաշարժ մեքենայի պէս բանում էր, առանց դէս ու դէն նայելու: Շուտով բանաստեղծի ուշքը գրաւեց սենեակի միւս ծայրում բարձրացած աղաղակը:

—Այո, այո,—բղաւում էր բանուորներից մինը,—ես իմ ականջով լսեցի դոնապանից, որ Բերանժէին ազատել են բանտից*): Եկէք, եղբայրներ, ի պատիւ մեր սիրելի երգչի, երգենք հէնց այն երգը, որի համար նա այնքան տանջանք քաշեց: Ամօթ ու նախատինք մեզ, որ նրան չը

*) 1821 թ. կառավարութիւնը Բերանժէին մի քանի կծու երգերի համար երեք ամսով բանտ նստեցրեց և մի զգալի գումար էլ տուգանք դրաւ վրան:

պաշտպանեցինք: Դէ՛հ, սկսէք, շուտ-շուտ երգենք այդ երգը, որ չմոռանանք:

Եւ բոլոր ներկայ եղողները միատեղ երգեցին իրանց ծանօթ ու սիրելի երգը:

Բանաստեղծի սիրտն ակամայից զգածուեց բանուորներէ ի այդ ոգեւմառ երգեցողութիւնից:

— Կեցցէ՛ Բերանժէն, — բացականչեցին բանուորները՝ բաժանելով վեր բարձրացնելով:

Պանդուկը թնդաց ցնծալից աղաղակներով:

Բանաստեղծը կարմրեց: Նրա աչքերը փայլեցին: Նրա սիրտն անպէս էր տրոփում, կարծես, ուզում էր կրծքից դուրս պրծնել: Բայց շուտով երգիչն ուշքի եկաւ. սրտի յուզմունքը զսպեց և փաղաքշանքով նայեց երեխային: Երեխան ամաններն արդէն իստակել էր: Պանդուկատիրոջ աղջիկը սեղանի մօտ կանգնած՝ աչք չէր պոկում բանաստեղծից: Բանաստեղծը թեքուելով դէպի երեխան՝ կամացուկ հարցրեց.

— Կշտացա՞ր:

— Օ՛, շնորհակալ եմ, բոլորովին կշտացայ: Ինչ որ տնից դուրս եմ եկել, դեռ այսպէս կուշտ փորով հաց չէի կերած:

— Քեզ անհշ: Դէ, այժմ դնանք:

Վճարելով ընթրիքի փողը՝ բանաստեղծը շտապեց դէպի դուռը: Աղջկայ դէմքից նա նշմարեց, որ աղջիկն իրան ճանաչել էր: Եւ այն բոպէին, երբ բանաստեղծն ուզում էր ոտքը դռան շեմքից դուրս դնել, երիտասարդ աղջիկը, որ պատուով ու սիրով ուղեկցել էր նրան մինչև դուռը, բռնեց նրա թեւից, կանգնեցրեց և ցածր ձայնով շշնջաց.

— Ես ձեզ ճանաչեցի, մեր մօտիկի երգիչ Թոյլ տուէք, տեղմեմ ձեր ձեռքը:

Բանաստեղծը ժպտաց և ձեռքը պարզեց աղջկան: Աղջիկն ուրախ-ուրախ բռնեց բանաստեղծի ձեռքը, մի քանի անգամ պինդ սեղմեց, ջերմաջերմ համբուրեց ու քաղցր ժպիտն երեսին՝ «Բարի գիշեր, պարոն Բերանժէ» բացականչելով՝ ներս վազեց սենեակը:

Հազիւ մի քանի քայլ էր արել բանաստեղծը, երբ յանկարծ նրա ետևից հնչեցին բարձրաձայն և զմայելի աղաղակներ, որոնք թնդացնում էին օդը: Այդ աղաղակներում շարունակ լսում էր բանաստեղծի անունը: Անշուշտ աղջիկն էր պատմել բանուորներին, որ քիչ առաջ պանդուկում առանձնացած նստողը Բերանժէն էր, որ նա բարութիւն էր արել, կերակրել էր աղքատ ու անօգնական երեխային:

Բանաստեղծը ծուռեց հետևեալ փողոցը, բայց ուրախ ձայները դեռ հնչում էին:

Այս փողոցում դեռ ոչոք չէր քնած: Պատուհաններում լոյս էր երևում: Բոլոր խանութներն ու կրպակները բաց էին: Յանկարծ բանաստեղծի աչքով ընկաւ մի հագուստավաճառի խանութ: Նա կանգ առաւ խանութի դռան առաջ և դռնալով/երեխային՝ ասաց.

— Ներս մտնենք:

Նրանք ներս մտան:

— Ի՞նչ կը հրամայէք, — քաղաքավարի գլուխ տալով՝ հարցրեց հագուստավաճառը:

— Ձեր խանութում կըճարո՞ւի մի ձեռք բանեցրած, բայց շնորհքին հագուստ այս երեխայի համար:

— Ի՞նչի չէ. իսկոյն:

— Միայն, խնդրեմ, տաք ու դիմացկուն լինի:

Այդ բոպէին լապտերի լոյսն ընկաւ բանաստեղծի երեսին: Հագուստավաճառը ուշիուշով մտիկ արաւ և մտքից մի բան անցաւ: Նրա դէմքին յանկարծ փայլեց աներկբայութեան նշան: Նա միամտուեց: Նրա աչքերն ուրախութիւնից վառուեցին: Նա ձեռքերն իրար շփելով՝ խոնարհաբար խնդրեց բանաստեղծին, որ սա պատիւ անի իրան և բարեհաճի իր աղքատիկ սենեակում, բուխարու առաջ նստել, մինչև որ ինքը երեխայի համար հագուստ ու ոտնաման կըջոկի:

—Հագուստ ընտրելը բաւականին ժամանակ կը քաշի և դուք կը յոգնէք շարունակ ոտքի վրայ կանգնած սպասելով: Խնդրում եմ, մտէք միւս սենեակը, տաքացէք բուխարու առաջ, — ժպտալից դէմքով առաջարկեց հագուստավաճառը:

Տաք պանդոկից ցուրտ փողոց դուրս գալով ու քամու բերանն ընկնելով, բանաստեղծն իրան բաւականին մրսած էր զգում: Նա մեծ սիրով ընդունեց տաք սենեակն անցնելու առաջարկութիւնը: Այստեղ նրան դիմաւորեց հագուստավաճառի երիտասարդ կինը, որ խսկոյն աթոռ առաջարկելով հիւրին՝ խնդրեց նստել: Հագուստավաճառը շտապեց խանութ՝ երեխայի համար հագուստ ջուղելու: Իսկ կինը կարն առնելով՝ նոյնպէս տեղ բռնեց բուխարու մօտ: Շուտով նրա և հիւրի մէջ սկսուեց ջերմ խօսակցութիւն:

Հագուստավաճառը խանութ դուրս դնալուն պէս, դարձաւ երեխային.

—Դու ճանաչում ես այդ պարոնին, որի հետ եկար այստեղ:

—Ոչ, չեմ ճանաչում: Բայց նա շատ բարի մարդ է: Նա այնպէս կուշտ կերակրեց ինձ, որ իսկի կեանքումս այդպէս կուշտ հաց չէի կերած:

—Հաւատում եմ, հաւատում եմ: Նա միշտ այդպէս բարի է: Բայց գիտե՞ս նրա անունը:

—Ո՛չ. միայն, կարծեմ, Բե...բեր...

—Բերանժէ հօ չէ՞, — վրայ բերեց հագուստավաճառը:

—Այո, այո, հէնց այդպէս է: Հէնց այդպէս անուանեց նրան պանդոկատիրոջ աղջիկը, երբ համբուրեց նրա ձեռքը:

Հագուստավաճառն ուրախութիւնից իրան բոլորովին կորցրել էր: Նա չէր իմանում, թէ ինչ էր անում: Կամ այս հագուստն էր վերցնում, էլի ետ տեղը դնում. կամ այն հագուստն էր առնում, դէն շաքտում. կամ խանութի այս ու այն անկիւնն էր ընկնում ու ոչինչ չէր գտնում: Բաւական ժամանակ անցաւ, մինչև որ նա խելքը գլուխն հաւաքեց ու մի յարմար հագուստ գտաւ երեխայի համար:

Վերջապէս, երեխան հագաւ նոր շորը: Նրա երեսն ուրախութիւնից վառվում էր: Շորը վրան շատ լաւ էր նրստած և տաքացնում էր նրա սառած, նիհար մարմինը: Բրդէ գուլպաներն ու ամուր կօշիկները նրա մերկ ոտները պաշտպանում էին ցրտից: Նա խնամքով ծալեց իր հին, բանեցրած շորերն ու փոկով ամրացրեց արկղիկին:

Հագուստավաճառն ուրախ և գոհունակ նայում էր երեխային: Երբ ամեն բան պատրաստ էր, նա ասաց.

—Դէ, փոքրիկս, այժմ գնանք միւս սենեակը: Նոր հագուստդ ցոյց տուր բարի մարդուն և շնորհակալութիւն արա:

Երէիւան հագուստավաճառի հետ մտաւ կից սենեակը, մօտեցաւ իր բարերարին, բայց սրտի յուզմունքից բան չկարողացաւ ասել: Միայն աչքերից սկսեցին արտասուքներ կաթկթել, ուրախութեան արտասուքներ:

Բանաստեղծը ժպտաց և սկսեց երեխային դէս ու դէն դարձնել: Նա մի առանձին բաւականութեամբ շօշափում էր տաք ու հաստ մահուղը, գննում էր գուլպաներն ու կօշիկները: Վերջապէս, շատ գոհ մնաց և դառնալով հագուստավաճառին՝ հարցրեց գինը:

Հագուստավաճառը հակառակ իր ուղածին՝ բոլորովին աժան գին նշանակեց:

Բանաստեղծն հանեց զրպանից քսակը, միջի փողերը թափեց սեղանի վրայ ու սկսեց համրել: Բայց սրբան մեծ եղաւ նրա շփոթմունքը, երբ տեսաւ, որ փողը չի հասնում... Սկսեց զրպանները տակն ու վրայ անել, բայց իզուր...բան չգտաւ:

—Աստուած իմ, — ասաց նա յուզուած ձայնով, — չգիտեմ, ճշմարիտ, ինչ անեմ... փողս չի բաւականանում...

Հագուստավաճառը ժպտաց, մօտեցաւ սեղանին, փողերն հաւաքեց, ածեց սեղանի արկղը և սիրալիր ձայնով ասաց.

—Դուք առանց այն էլ, բարի մարդ, շատ խնամք էք ցոյց տուել այս անբախտ երեխային: Թող տուէք, ես էլ իմ կողմից մի փոքրիկ օգնութիւն անեմ: Էլ ոչինչ պէտք

չէ—դուք բոլորը վճարեցիք: Ես անշափ շնորհակալ եմ այս փոքրիկից: Սա որ չլինէր, ո՞վ ինձ կարժանացնէր մեր սիրելի Բերանժէին տեսնելու իմ տանը, իմ աղքատիկ յարկի տակ:

— Ի՞նչ եմ լսում,—յանկարծ բացականչեց կինը զարմացած:—Մի՞թէ այս պարոնը մեր Բերանժէն է:

Բանաստեղծի շփոթութիւնն հետզհետէ սաստկանում էր: Հագուստավաճառի կինը ջերմ սեղմում ու համբոյրներով ծածկում էր բանաստեղծի ձեռքը: Իսկ երեխան, ուրախութեան արտասուքն աչքերում՝ պինդ կպել էր հագուստավաճառին:

— Թողէք, Աստուած սիրէք, թողէք գնամ,—ասում էր բանաստեղծը՝ աշխատելով իր ձեռքը մի կերպ ազատել կնոջ ձեռքից:

Եւ յուզուած բանաստեղծի աչքերում այդ բոլորին պարզ նշմարում էին աղաչանք ու պաղատանք:

Վերջապէս, նա մի կերպ ազատեց իրան այդ շփոթ դրութիւնից և քայլերը շտապ ուղղեց դէպի խանութի դուռը՝ աշխատելով ծածկել սրտի յուզմունքը:

Նրա ետեւից լսում էր. «Թող Աստուած օրհնի ձեզ»:

Երկար ժամանակ բանաստեղծը գլուխը կախ՝ շրջում էր փողոցներում:

Վերջապէս, նա մտաւ իր սիրած սրճարանը և նստեց պատուհանի մօտ—իր սովորական տեղը:

Նա լուռ էր:

Նրա երեսին փայլում էր ուրախութիւն: Նա մոռացել էր նոյն իսկ իր առջև դրած սուրճով լի բաժակը, որ բերել էր սրճարանատէր տիկինը: Երբ վերջինս յիշեցրեց նրան, որ սուրճը պաղում է, բանաստեղծը ժպտաց, նայեց տիկնոջը և մի ձեռքը լրագիր առնելով, միւս ձեռքով սկսեց սուրճը խմել:

Երբ բանաստեղծը պատրաստում էր տուն գնալ, դարձաւ տիկնոջն ու քաղցր ժպիտով ասաց.

— Ներեցէք, որ այսօր անկարող եմ սուրճիս փողը

վճարել: Խնդրում եմ, իմ հաշուին գրեցէք: Այս բոլորիս զրպաններս դատարկ են...

Եւ անմահ բանաստեղծի զրպանները մինչև նրա կեանքի վերջը դատարկ մնացին...

Ա. Մատուրեան

58.

Ա.Ղ.ՔԱՏ ԿԻՆ

(Բերանժէից)

Ցուրտը փրչեց... ձրմեռ սաստիկ...

Ջիւնն է ծածկել տուն-տընակ.

Ամենայն մարդ՝ մտած իր տուն,

Պահուել է տաք յարկի տակ...

Ժամի դրոնում դողդողալով

Կանգնած է մի աղքատ կին.

Հագուստն անշուք, պատառ-պատառ,

Չունի շապիկ իր հագին...

Անհամարձակ նա իր ձեռքն է

Պարզում ամեն անցորդին—

«Ողորմութիւն արէք, պարոն,

Անտոն, անտէր աղքատին...»:

Ձեզ, սիրելիք, ասեմ՝ ո՞վ էր

Այդ խրդալին, որ բռնող,

Ցրտից դողում ու մուրում է,

Կանգնած ժամի դրոն մօտ...

Շատ ժամանակ դեռ չէ անցել,

Երբ նա պատուով ու փառքով

Ման էր զալիս փողոցներում

Իր սեփական ճոխ կառքով...

Այժմ անով նա իր ձեռքն է

Պարզում ամեն անցորդին —

«Ողորմութիւն արէք, պարոն,

Անտոն, անտէր աղքատին...»:

Ամենայն օր նըրա զընուամ

Շարուած կառքեր բազմաթիւ,

Մարդիկ գալիս, գընում էին,

Բերում յարգանք ու պատիւ...

Միշտ կերուխոն, երգ ու նուազ,

Բարիքներով տունը լի.

Ո՛վ չէր ուզում տանտիրուհուն

Լինել քաղցր ու հաճելի...

Այժմ նա գուրկ ամեն բանից,

Չունի անգամ հացի գին.

«Ողորմութիւն արէք, պարոն,

Անտոն, անտէր աղքատին...»:

Ժամի զընուամ նա կանգնած է,

Աչքերը կո՛ւր, վիզը ճո՛ւկ.

Նըրա նախկին բարեկամներն

Չեն էլ ասում. «Ա՛յ խղճուկ,

Ե՛կ դու մեզ մօտ, մենք կ'ամոքենք

Կեանքիդ ցաւերն ու մորմոք.

Մենք կը մեղմենք ճակատագրիդ

Հարուածն անգութ, անողորմ»:

Նա տառապում, համբերում է

Ամեն ցաւին ու վըշտին...

«Ողորմութիւն արէք, պարոն,

Անտոն, անտէր աղքատին...»:

Մ. Նալբանդեան

ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆ

Մի օր, մայիս ամսին, մի անսպասելի տեսարան բացուեց աչքիս առաջ.

Կէսօրուան մօտ էր: Արեւ գունատ-կապուտակ բարձունքից մի ախորժ ջերմութիւն էր ծաւալում: Ծառեր ու թփեր, դաշտեր ու բլուրներ ներկուել էին քնքոյշ-կանաչ գոյներով: Ձիւնն արդէն չքացել էր սրածայր լեռնագագաթներէից:

Սարազաշտերից մէկի վրայ, ուր բազմաթիւ ու բազմերանգ ծաղիկներ իրար խառնուած՝ գրաւիչ խմբակներ էին կազմել, նստել էին երեք երեխայ: Ամենափոքրը կըլինէր երկու տարեկան, իսկ ամենամեծը — չորս:

Մանուկները ծաղիկների աշխարհն ընկած՝ ամեն մէկը մի բան էր անում: Միջնակը հացի կտոր էր կոծում ու, երբ բզեզներ էր տեսնում, իսկոյն հացի կտորը փէշի տակ էր թաղցնում: Մեծը մի խոշոր ծաղկի կատարը թեքել, մօտեցրել էր մի մանիշակագոյն ծաղկի և յորդորում էր, որ համբուրի: Երեւի, նրանց մայր ու որդի էր համարում: Նախշուն թիթեռնիկը թրթռալով նստում էր այս ու այն ծաղկի վրայ, թևիկները բարձրացնում, իրար մօտեցնում և մի քանի վայրկեանից յետոյ նորից ծաղկից-ծաղիկ էր թռչում:

Փոքրիկը նկատելով այդ, իր թաթիկները տարածում էր օդի մէջ, որ թիթեռնիկին բռնի, և մի քանի անգամ իզուր շարժելուց յետոյ, թաթիկները կոխում էր բերանը:

Ահա մեծը վեր կացաւ տեղից: Միւսներն էլ ուղեցին հետևել նրան, բայց ուս լուրջ երես շինելով՝ պատուիրեց, որ մնան: Մտաւ իրանից երկար ծաղիկների մէջ, աջ ու ձախ հրեց նրանց, ճանապարհ բացեց ու անհետացաւ: Նա ուղեց փունջ կապի, բայց չգիտէր՝ ինչպէս անի: Իր փոքրիկ մատները մօտեցնում էր առաջ մէկին, յետոյ միւսին,

երրորդին, չորրորդին: Բազմերանգ ծաղիկները գրաւում էին նրա ուշ ու միտքը և նա աշխատում էր բոլորը քաղի:

Վերջապէս, փափազն յագեցնելուց յետոյ, նա վերադարձաւ՝ ձեռքին բռնած երկու հատ կարմիր կակաչ: Մէկը տուաւ միջնակին, միւսը՝ փոքրիկին: Փոքրիկն իսկոյն պոկեց թերթիկները, դատարկ ցօղունը մօտեցրեց բերանին, յետոյ առաջարկեց կողքին նստողին:

Մեծը նստեց իր առաջուայ տեղը և յայտնեց, որ հէքիաթ է պատմելու: Բայց իսկոյն միտքը փոխեց և առաջարկեց միասին երգել:

Հնչեցին մանկական ձայները՝ աշխատելով իրարից բարձրը գոռալ:

Այդ աններդաշնակ աղմուկը ոչ միայն անախորժ չէր, այլև՝ հաճելի: Եւ ես սիրով ականջ էի դնում:

Շուտով նրանք ձանձրացան երգելուց և ժպիտն երեսներին՝ միաժամանակ լռեցին: Այդ բոպէին ես յիշեցի այն հին ճշմարտութիւնը, որ մանկական ժպիտի նման դուրեկան բան չկայ աշխարհիս երեսին:

Մանուկները նստած էին ծաղիկների վրայ, ծաղիկներով շրջապատւած:

Ծաղիկ և երեխայ—դրանք հաւաքատներ են, մտածեցի ես:

Օդում ճախրում էին ծիծեռնակները: Նրանք երբեմն արագ սլանալով երեխաների գլխավերև ու յանկարծակի շփոթելով նրանց, այս ու այնտեղ պտոյտներ էին անում ու անհետանում բլուրների ետևը: Սկսուեց թեթև գեփիւռի խաղը ծաղիկների հետ: Ծփծփաց ծաղիկները աշխարհը: Նրանք թեքեցին իրանց գունագեղ գլխիկները մանուկների երեսներին ու, երևի, շնչացին, որ համբոյրի ժամն է, որովհետև այդ միջոցին նրանք համբուրուեցին: Միջակի կրծքի վրայ այդ բոպէին մի կարմրագոյն միջատ էր բարձրանում: Երեխաները նկատելով այդ՝ ուղեցին բռնել, բայց երբ յանկարծ նա իր թևիկները բաց արաւ ու թռաւ, նրանք կուշտ-կուշտ ծիծաղեցին:

Այդ անմեղ ծիծաղը խառնուեց, ձայնակցեց ծաղիկների սրւտընդին և բնութեան ծոցում բոպէապէս կազմուեց մի անսովոր, մի նազելի համերգ:

Վերջապէս, երեխաները վերկացան տեղներից և ձեռք-ձեռքի տուած՝ սկսեցին քայլել:

Ընթանում էին նրանք ծաղիկների շարքերի միջով, որոնք խոնարհ ու անտրտուն շարժւում էին մանուկների ոտիկների տակ, ճանապարհ բացում նրանց համար և նորից զգուշութեամբ շտկւում, գլխիկները բարձրացնում:

Տեսարանը կախարդել էր ինձ:

Ահա իսկական գեղեցկութիւնը,—մտածում էի ես:

Գէորգ Բաշինջադեան

60.

ԻՄ ՊԱՆԱՐԱՄԸ

1.

Ես մի ծեր մարդ եմ, սիրելի մանուկներ, իմ փոքրիկ ընթերցողներ: Պատել եմ շատ գիւղեր ու քաղաքներ, անցկացել գետեր ու ծովեր, շատ բան եմ տեսել, շատ բան եմ լսել. երբեմն արտմել եմ, երբեմն՝ ուրախացել: Այժմ ուզում եմ պանարամիս մէջ փոքրիկ պատկերներով տեսածս ցոյց տամ ձեզ...

Դէհ, շուտով այստեղ, դուք, ժիր մանուկներ, Մեծ ու պըստիկներ, խելօք ու չարեր. կարգ-կարգ շարուեցէք, ինչ որ կըլսէք, ինչ որ կըտեսնէք, ձեր մըտքում ամուր, Ամուր պահեցէք...

Սկսում է:

Ահա՛մի պատկեր: Մի մեծ քաղաք է ճոխ տուն ու շէնքով. լայն փողոցներում շրջում են մարդիկ ոտով ու կառքով.

սիգար, պապիրոս բերաններն առած՝ փսկ-փսկ ծծում են մուխը թանձրացած:

Թող ծըծեն, փրչեն, փորերն ուռցընեն,
Ի՞նչ ունին պակաս, որ ի՞նչ հոգս անեն...

Էլի մի պատկեր միևնույն տեղից: Մի խուլ փողոց է՝ ցեխոտ ու կեղտոտ. խարխուլ տնակներ աջ ու ձախ շինած. երկու գրկիցներ դուռն առաջին գրոյց են անում քիթ-քիթ տուած: Եւ հեռուն կանգնած մի աղքատ կնիկ, հագուստն հնամաշ, ոտքերը բոբիկ—մի հիւանդ մանուկ բռնած իր գրկում՝ անց ու դարձողին ձեռք է դէմ անում...

Այժմ ձեզ ցոյց տամ մի այլ տեսարան.
Նոյն մեծ քաղաքում, փողոցում մի լայն,
Եղևու ճիւղեր փրփած ձախ ու աջ.
Համր ընթանում է դիակառքն առաջ.
Թաղում է շրջեղ—հարսւտ է մեռած.
Մեծ բազմութիւն է շուրջը բոլորած:

Առջևից ահա շար-շար քահանայք՝ ծաղկեայ փրփոններ ուսերին ձգած և նրանց հետ էլ շատ տիրացուներ՝ մոմ ու խաչվառներ ձեռքերին բռնած: Իսկ վերջից, տեսէք, կառքերի շարան՝ սևազգեստ կանայք մէջը նստոտած: Եւ ի՞նչպէս տխուր, ի՞նչպէս վշտալից՝ սրանք հետևում են մեռելի ետքից:

Դարձեալ մի պատկեր: Քաղաքի ծայրում հինգ-վեց մըշակներ ուսերի վրայ տանում են անբախտ ընկերի դիակ, որ քանի տարի իր երկրից հեռու, ծանր բեռի տակ մաշել է իր կեանք... Չկան յուզարկող ոչ քոյր, ոչ եղբայր. լացող ու կոծող ոչ հայր ու ոչ մայր... Լուռ է փողոցը, լուռ են և մարդիկ... Եւ այս ամենին նայում է անձայն երկինքը միայն...

Մի ուրիշ պատկեր: Բարեկենդան է: Մի շատ ընդար-

ձակ սենեակ ձեր առաջ: Ձահեր, լամպարներ վառած ձախ ու աջ. պատերին կախած մեծ-մեծ հայելիք, չորս կողմն արդ ու զարդ, ճոխ կահ-կարասիք: Մէջտեղում երկայն սեղան է ձգած, տասնեակ մարդ ու կին ընթրիքի նստած:

Ա՛խ, ի՞նչեր չըկան սեղանի վրէժն—

Ազնիւ գինիներ, անուշ ձրկնեղէն,

Խաւեար ու պանիր, տապակած հաւեր,

Տեսակ-տեսակ միրգ, քաղցրաւենիներ...

Ուտում են, խրմում... Երգ, քրքրիշ, ծիծաղ—

Բարեկենդանը տօնում են ուրախ...

Ահա նոյն տան կից՝ փոքրիկ խրճիթում ճրագի աղօտ լոյս... Լուռ կիսամթում, չոր թախտի վրայ մայր ու զաւակներ Բարեկենդանի ընթրիք են ուտում: Չկայ ոչ սեղան, ոչ համեղ ընթրիք. չկան գինիներ ու քաղցրաւենիք... Մի հին սուփրայ է առջևին փռած, ուր միայն պանրի փշրանք է դրած, ու քարթոյ հացի մի քանի կտոր... ուտում են անձայն, ուտում գլխիկոր... Տխուր է խրճիթն, անլոյս, աղքատիկ. տխուր են, տխուր և՛ մայր ու որդիք: Միայն չար փիսօն քիչ հեռուն պղպղած, շարժում է պոչը՝ աչքերը պըղզած...

Է՛հ, բաւական է, ինչ որ դուք տեսաք,
Ինչ որ ցոյց տուի. գուցէ, յոգնեցաք...

Այժմ ծերուկիս թողէք, որ զընամ,

Եկող անգամը շատ բան ցոյց կըտամ.

Դէհ, մընաք բարեւ, իմ ժիր մանուկներ,

Մեծ ու պըստիկներ, խելօք ու չարեր:

2.

Անցան ամիսներ, տարին բոլորեց, ձեր ծերուկն ահա նորից երևեց: Եկէք, մանուկներ, իմ աչքի շոյսեր, դառնացած սրտիս դուք միակ յոյսեր: Դարձեալ բերել եմ ձեզ իմ պանարամ, մի քանի պատկեր նորից ձեզ ցոյց տամ.

սիգար, պապիրոս բերաններն առած՝ փռհ-փռհ ծծում են մուխը թանձրացած։

Թող ծըծեն, փրչեն, փորերն ուռցնեն,
Ի՞նչ ունին պակաս, որ ինչ հոգս անեն...

Էլի մի պատկեր միենոյն տեղից։ Մի խուլ փողոց է՝ ցեխոտ ու կեղտոտ. խարխուլ տնակներ աջ ու ձախ շինած. երկու դրկիցներ դռան առաջին զրոյց են անում քիթ-քիթ տուած։ Եւ հեռուն կանգնած մի աղքատ կնիկ, հագուստն հնամաշ, ոտքերը բոբիկ—մի հիւանդ մանուկ բռնած իր գրկում՝ անց ու դարձողին ձեռք է դէմ անում...

Այժմ ձեզ ցոյց տամ մի այլ տեսարան.
Նոյն մեծ քաղաքում, փողոցում մի լայն,
Եղնու ճիւղեր փրռած ձախ ու աջ.
Համր ընթանում է դիակառքն առաջ.
Թաղում է շրքեղ—հարսւտ է մեռած.
Մեծ բազմութիւն է շուրջը բոլորած։

Առջից ահա շար-շար քահանայք՝ ծաղկեայ փիլոններ ու սերին ձգած և նրանց հետ էլ շատ տիրացուներ՝ մոմ ու խաչվառներ ձեռքերին բռնած։ Իսկ վերջից, տեսէք, կառքերի շարան՝ սևազգեստ կանայք մէջը նստոտած։ Եւ ինչպէս տխուր, ինչպէս վշտալից՝ սրանք հետևում են մեռելի ետքից։

Դարձեալ մի պատկեր։ Քաղաքի ծայրում հինգ-վեց մըշակներ ուսերի վրայ տանում են անբախտ ընկերի դիակ, որ քանի տարի իր երկրից հեռու, ծանր բեռի տակ մաշել է իր կեանք... Չկան յուզարկող ոչ քոյր, ոչ եղբայր. լացող ու կոծող ոչ հայր ու ոչ մայր... Լոռ է փողոցը, լոռ են և մարդիկ... Եւ այս ամենին նայում է անձայն երկինքը միայն...

Մի ուրիշ պատկեր։ Բարեկենդան է։ Մի շատ ընդար-

ձակ սենեակ ձեր առաջ։ Ձահեր, լամպարներ վառած ձախ ու աջ. պատերին կախած մեծ-մեծ հայելիք, չորս կողմն արդ ու զարդ, ճոխ կահ-կարասիք։ Մէջտեղում երկայն սեղան է ձգած, տասնեակ մարդ ու կին ընթրիքի նստած։

Ախ, ինչեր չըկան սեղանի վրէն—

Ազնիւ գինիներ, անուշ ձրկնեղէն,

Խաւեար ու պանիր, տապակած հաւեր,

Տեսակ-տեսակ միրգ, քաղցրաւենիներ...

Ուտում են, խմում... Երգ, քրքրիչ, ծիծաղ—

Բարեկենդանը տօնում են ուրախ...

Ահա նոյն տան կից՝ փոքրիկ խրճիթում ճրագի աղօտ լոյս... Լոռ կիսամըթում, չոր թախտի վրայ մայր ու զաւակներ Բարեկենդանի ընթրիք են ուտում։ Չկայ ոչ սեղան, ոչ համեղ ընթրիք. չկան գինիներ ու քաղցրաւենիք... Մի հին սուփրայ է առջնին փռած, ուր միայն պանրի փշրանք է դրած, ու քարթոյ հացի մի քանի կտոր... ուտում են անձայն, ուտում գլխիկոր... Տխուր է խրճիթն, անլոյս, աղքատիկ. տխուր են, տխուր և՛ մայր ու որդիք։ Միայն չար փիսօն քիչ հեռուն պղպղած, շարժում է պոչը՝ աչքերը պըղզած...

Էհ, բաւական է, ինչ որ դուք տեսաք,
Ինչ որ ցոյց տուի. գուցէ, յոգնեցաք...

Այժմ ծերուկիս թողէք, որ գընամ,

Եկող անգամը շատ բան ցոյց կըտամ.

Դէհ, մընաք բարե, իմ ժիր մանուկներ,

Մեծ ու պըստիկներ, խելօք ու չարեր։

2.

Անցան ամիսներ, տարին բոլորեց, ձեր ծերուկն ահա նորից երեւց։ Եկէք, մանուկներ, իմ աչքի լոյսեր, դառնացած սրտիս դուք միակ յոյսեր։ Դարձեալ բերել եմ ձեզ իմ պանարամ, մի քանի պատկեր նորից ձեզ ցոյց տամ.

Տըխուր թէ ուրախ—ինչ որ դուք տեսնէք,
Աղաչում եմ ձեզ՝ չըմոռնաք երբէք:
Դէ՛հ, սկսում է:

«Ամառը սարում»:

Տեսէք այս սարը կանաչով պատած, այստեղ ու այն-
տեղ վրաններ զարկած: Վրանները շուրջ հայ, թուրք զիւ-
ղացի—ամենքն էլ կպած մի բան ու գործի: Ո՛րը տաշում
է, որը սրում է, որը կար կարում, մանկանն օրօրում.
որը ամանով տաք կաթ է բերում, որը ամանում մածուն
է մէրում: Իսկ մի քիչ հեռուն՝ տաւարն է նրանց—ոչ-
խարի հօտեր, բոլուկներ ձիանց, որ մինչև փորը խոտե-
րում ծածկուած կամ գըլ-գըլ ջրի ասիին հաւաքուած,
կանգնել են տրկզած, չեն շարժւում տեղից, ինչու որ
կուշտ են ու գոհ վիճակից:

Եւ գիտէ՞ք՝ ով է մոթալ գըղակով

Հաստավիզ մարդը իր գազանակով,

Որ աչքը գրցած սարի ծերպերին,

Սարի փէշերին, սուրը սիրով լեցուն

Մի բան է երգում ձերմակ ամպերին,

Արև-երկնքին ու Տէր-Աստուծուն—

Դա նախապանն է՝ տէրը տաւարի,

Որ սար է գալիս ամենայն տարի:

«Զմեռը գիւղում»:

Ահա նոյն նախիրն, նոյն հօտն ու ձիեր: Բայց ո՛չ ա-
մառը՝ սարի խոտերում, ո՛չ էլ քրչքչան ջրերի ասիին, այլ
ձմեռուայ ցրտին՝ գիւղի գոմերում: Մսերը հալուել, չոր
ոսկոր դառել՝ քաղցած են, լղար—ձի, կով ու ոչխար:
Ճնւրտ է ու ձմեռ, խոտ չկայ տալու, սառել են դաշտեր,
գարունն է հեռու...

Սովից մսուրի փայտերն են կըռծում,

Դոփում կըճղակով—չըկայ յագեցում...

Մայում, բառաչում, վիզերն են ծըռում,

Թուլացած ընկնում... յաւիտեան լըռում...

Իսկ մեր գիւղացին, ո՛հ, ինչպէս խըղճուկ

Կանգնած նայում է, թափում արտասուք:

Արիւն է կաթում ցաւ-սըրտի խորքից,

Երբ մի անասուն գընում է ձեռքից...

Նայեցէք, ահա մի ուրիշ պատկեր:

«Դարնան սկզբում գիւղացու յոյսեր»:

Դարնն է, գարնն, ի՛նչ քաղցրիկ անուն: Ծառ ու տունկ
ծաղկել, արտեր կանաչել, ջրերը փռուել, ծաղկունքը բա-
ցուել, գեղջուկ մշակն է յոյսերով լցուել: Կըգայ ամառը,
կը դեղնի ցորեն. կը հնձէ գեղջուկն ու առատօրէն կըտա-
նի ամբար՝ ապրուստի համար: Կը հասնեն միրգը, խա-
ղողը բաղի, լի քթոցներով կառնի, կը քաղի ու տուն բե-
րելով, կը կախի շար-շար՝ տան համար պաշար:

Ոոտ կայ տաւարին, դարման՝ ձիերին,

Ծաղկունքը՝ մեղուին, մեղրը՝ փոքրերին.

Ա՛հ, մեր գիւղացին ի՛նչպէս երջանիկ,

Ամեն բանն առնու, տուն ու տեղը լիք,

Կանցնէ այս տարին...

Պատկերը փոխուեց:

Ահա նոյն գեղջուկն ամառ ժամանակ՝ տխուր նստած է
իր հին յարկի տակ: Ո՛ւր է նրա յոյս՝ ճոխ արտն ու այ-
գին: Ի՛նչու է ժանգոտ մանգաղ—գերանդին:

Մարախը եկաւ, արտերը կերաւ,

Ի՛նչ որ չէր կերած—կարկուտը տարաւ...

Թըրթուրը խրժոեց ծառերի տերեւ,

Պըտուղ չըմընաց—ողջն այրեց արև...

Սոված մեղուններ փեթակից թռան,

Բըջիջը մընաց գո՛ւրկ մեղրից ծորան.

Դաշտը չորացաւ, խոտ չըկայ կովին,

Ամբարն է դատարկ... Վայ էս սն սովին

Ո՞նց պիտ դիմանայ գեղջուկը թըշուառ.

Այս տարին մահ է գեղջուկի համար...

Ախ, թողէք, վերջ տամ տխուր պատկերին, այ իմ փոքրիկներ, այ իմ սիրելիք: Այսպէս է բախտը—մարդ նրա ձեռին՝ մի օր անբախտ է, մի օր երջանիկ: Այսպէս է կեանքը, այսպէս է աշխարհ—լացն ու ծիծաղը քոյրեր են իրար...

Դէհ, մընաք բարեւ: Ես էլի կը գամ, իմ բարեկամներ, էլի ցոյց կը տամ Ձեզ նոր պատկերներ իմ պանարամում, ինչ որ կըտեսնեմ նոր բան աշխարհում...

Գ. Մելիք-Շահնազարեան

61.

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ԱՐԾՐՈՒՆԻ ԵՒ ՍՄԲՆՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

1.

Մերուժանը Արծրունեաց հայ իշխանական ցեղից էր: Նա շատ փառասէր էր և մտածում էր մի օր հայոց թագաւոր լինել:

Երբ մեռաւ Արշակ Երկրորդը՝ Մերուժանն օգտուեց այդ գէպից, դաւաճանեց իր հայրենիքին, ուրացաւ իր հաւատքը, անցաւ պարսից կողմը և դարձաւ կրակապաշտ: Պարսից թագաւոր Շապուհը, որ վաղուց ուզում էր վերացնել Հայաստանում քրիստոնէութիւնը, շատ է ուրախանում Մերուժանի հաւատաւորացութեան վրայ: Նա վճռում է Մերուժանի օգնութեամբ նուաճել Հայաստանը և հայերին կրակապաշտ դարձնել: Մատնիչ նախարարին աւելի գրաւելու համար՝ նա ընծայում է նրան շատ զիւղեր, կնութեան է տալիս իր քոյր Որմիզդուխտին և խոստանում է տալ նրան հայոց թագաւորութիւնը՝ եթէ միայն հնազանդեցնէ իրան հայ իշխաններին և մտցնէ իր մայրենի երկրում կրակապաշտութիւնը:

Փառասէր Մերուժանն ուրախութեամբ ընդունում է Շապուհի առաջարկութիւնը և, ստանալով նրանից բազմաթիւ զօրք՝ արշաւանք է գործում Հայաստան: Նա աւերում է շատ զիւղեր ու քաղաքներ, առնում է մի քանի բերդեր, գերում է հայ իշխանների կանանց, հաւատացած լինելով, որ դրանով կը ստիպէ նրանց ամուսիններին՝ անձնատուր լինել իրան: Բացի այդ՝ նա շղթայակապ ուղարկում է Պարսկաստան հայ եպիսկոպոսներին և քահանաներին, որ ժողովուրդը մնայ առանց հովիւների: այրում է ձեռն ընկած գրքերը, արգելում է հայերէն խօսել և ստիպում է բոլորին պարսկերէն սովորել:

Վշտացած Ներսէս կաթողիկոսը չգիմացաւ Մերուժանի այդ չարագործութիւններին. նա ուզեց այդ բանի առաջնաւել և դիմեց յունաց կայսեր օգնութեան: Քրիստոնեայ կայսրը խղճաց հայերին, օգնական զօրք տուեց Յունաստանում գտնուող թագաժառանգ Պապին՝ Արշակի որդուն, և ուղարկեց նրան Հայաստան:

Շքով և հանդիսով եկաւ Պապը հայրենի երկիրը, որն անհամբերութեամբ սպասում էր իր թագաւորին: Խորը խոցուեց Պապի սիրտը՝ երբ տեսաւ, որ ամենքը սգի մէջ են, երկիրը աւերակ է դարձել և նենգաւոր Մերուժանը տիրացել է իր թագաւորութեան: Ունենալով պատրաստի զօրք՝ նա յարձակուեց դաւաճան իշխանի վրայ և կարճ միջոցում քչեց նրան իր երկրից:

Չարասիրտ Մերուժանն ուզեց իր պարտութեան վրէժն առնել հայ նախարարներից: Նա հրամայեց բերդապահներին, որ պարիսպներից կախեն գերած կանանց, նրանց դիակները թողնեն գիշակեր թռչուններին, իսկ ինքը փախաւ Պարսկաստան:

2.

Պարսից արքայ Շապուհը սաստիկ չարանում է իր ըսկսած գործի անյաջողութեան համար. նա հաւաքում է անթիւ զօրք և նոյն Մերուժանի առաջնորդութեամբ ու-

դարկում է Հայաստան: Յունաց կայսրն, իմանալով այդ բանը՝ անօգնական չի թողնում Պապ թագաւորին և տալիս է նրան ընտիր զօրք, որ պաշտպանուի անօրէն թշնամիների դէմ: Պատերազմը Ջիրաւ գաշտունի էր: Երկու կողմի զօրքերը վստահութեամբ ճակատ ճակատին են տալիս: Սկսում է կատաղի կռիւը. գէնքերի շաշիւնը, զինուորների աղաղակները դղրդեցնում են դաշտը: Հայ իշխանների մանուկներն իրանց կամքով նոյնպէս վազում են կռուի դաշտ՝ առաջնորդութեամբ Սմբատ Բաղրատունու, որ ասպետական ցեղից էր*): Նրանք խրոխտ կերպով ձի նըստած, վահաններով զինաւորուած՝ յարձակում են իրանց հակառակորդ պարսիկ մանուկների վրայ և նիզակահար անելով՝ գետինը ծածկում են նրանց դիակներով:

Այս արիւնահեղ տեսարանին վկայ էր Մեծն Ներսէսը, որ, նստած Նպատ լեռան գագաթին, ձեռքերն երկինք ամբարձած՝ խնդրում էր Ամենակաբողի պաշտպանութիւնը բրիստոնեայ զինուորներին: Ահեղ էր պատերազմը: Զինուորները կռւում էին անասելի քաջութեամբ. կարծես ամեն մէկը ուզում լինէր զարդարել իր գլուխը յաղթութեան պսակով: Յանկարծ կռուի ամենատաք ժամին, երկինքը ծածկւում է ամպերով, մութ է պատում չորս կողմը... Բարձրանում է սաստիկ հողմ, որ փչում էր ուղղակի պարսից դէմ: Ձայն, աղաղակ է լսում թշնամի գնդերի մէջ, պարսից զինուորները շփոթւում են և յուսահատուած սկսում են փախչել: Բայց Մերուժանը յետ է մնում փախուկ պարսիկներից. նրա ձին վիրաւորուել էր: Սմբատ քաջը շտապով վրայ է հասնում, կախաւորում է նրան և լաւ է դատում՝ չտանել նրան հայոց բանակը, որովհետեւ երկիւղ էր կրում, որ Մեծն Ներսէսը կարող էր իր մեծահոգութեամբ խղճալ դաւաճանին և ազատել նրան մահից: Այս պատճառով Սմբատ քաջը օգտ-

*) Այս ցեղի իշխանները ասպետ էին կոչւում այն պատճառով, որ նրանք էին թագ զնում հայոց թագաւորների գլխին.

ւում է դէպքից: Նոյն տեղում, կրակի շուրջը նստած են լինում մի խումբ մարդիկ. վերցնում է նրանցից հրաշէկ շամփուրը և, պսակաձև բոլորելով կախաւոր մատնիչի գլխով՝ ասում է. «Պսակում եմ քեզ, Մերուժան. քանի որ դու կամենում էիր լինել հայոց թագաւոր, ես, իբրեւ ասպետ, դնում եմ այս թագը քո գլխին»: Զգիմացաւ այս տանջանքին Մերուժանը: Նա պատժուեց իր անթիւ չաբազործութիւնների համար այս խայտառակ մահով:

Գ. Գուսիկեան

Ծառի ճիճուն ծառից է,
Չար թշնամին տանից է,
Վայ այն ազգին, այն տոհմին,
Որի մատնիչն ազգից է:

62.

ԱՐՇԱԿ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԵՒ ԴՐՍՍՏԱՄԱՏ ԻՇԽԱՆԸ

1.

Մի անգամ պարսից արքայ Շապուհը, կամենալով հաշտ ապրել հայոց թագաւոր Արշակի հետ, ուղարկում է նրան նուէրներ և ասում. «Եթէ մենք բարեկամներ ենք, եկ իրար տեսնենք և ապա լինենք միմեանց հետ իբրեւ հայր ու որդի»: Արշակը չի հաւատում նրան, պահանջում է, որ նա երդումով հաստատի իր հրաւերը: Եւ Շապուհը, երդման օրէնքով, բերել է ապիս աղ և, կնքելով նրան վարագակերպ մատանիով՝ ուղարկում է Արշակին ի նշան բարեկամութեան: Այս երդումից յետոյ հայ իշխանները միամտում են և ստիպում իրանց թագաւորին գնալ պարսից Դուռը:

Եւ արքայից արքան շուք ու փայլով, շրջապատուած իր

գործով ու իշխաններով, ընդունում է Արշակ թագաւորին: Արդէն երեկոյ էր: Իրանի մեծ Տէրը հրամայում է ճոխ խնջոյք սարքել: Պալատի ոսկեղօծ դահլիճում բացւում է հացի շքեղ սեղանը: Թէպէտ սովորութիւն էր, որ պարսից և հայոց թագաւորները խնջոյքի ժամանակ մի թախտի բազմած հաց ուտէին, բայց այդ երեկոյ առաջ մեծամեծների սուփրան են գցում, ապա Արշակ թագաւորին: Սկսւում է խնջոյքը: Իշխանները նստում են ամեն մէկը իր տեղը, իսկ Արշակ թագաւորին բոլորից ներքե են նստեցնում: Նա նեղացած մի պահ նստում է, ապա ոտքի կանգնելով ասում Շապուհին. «Ի՛նձ է վայել այն տեղը, ուր դ՛ու ես բազմել, վեր կաց, թող ես նստեմ այդտեղ, որովհետեւ դա մեր արշակունեաց ցեղի տեղն է»: Հէնց այս էր հարկաւոր նենգաւոր Շապուհին. նա այլ ևս չի թագցնում իր չար միտքը, հրամայում է կապել Արշակի ձեռքն ու ոտքը և շղթայակապ ուղարկում է նրան Անյուշ բերդը, որ բանտարկուած պահուի այնտեղ, մինչև որ անտեղ էլ մեռնի: Այսպէս է խաբւում Արշակը իր կեղծ բարեկամից և ընկնում նրա թակարդը:

2.

Երկար տարիներ տանջւում-տառապում է Արշակը Անյուշ բերդում: Եւ ով միանգամ ընկնում էր այդ սոսկալի բանտը, նա այլ ևս չէր տեսնում լոյս աշխարհը: Այդ իսկ ժամանակները պատերազմ է տեղի ունենում Քուշանների և պարսից մէջ: Շապուհը մեծ զօրք է հաւաքում թշնամու դէմ, տանում է կռուի դաշտը հայոց ամբողջ հեծելազօրքը, տանում է և Արշակի սիրելի իշխան Դրաստամատին, որ գտնւում էր Պարսկաստանում այն օրից, երբ Շապուհը բանտարկել էր հայոց թագաւորին: Ահաւոր էր և արիւնահեղ այդ կռիւը: Քուշանները հալածում են պարսից զօրքը, մեծ մասը կոտորում, շատերին գերի են վերցնում, իսկ մնացածներին յետ քշում:

Եւ Դրաստամատը մեծ քաջութիւններ է գործում այդ

ահեղ կռուում: Նա առիւծի պէս էր յարձակւում, աջ ու ձախ հնձում իր հակառակորդներին. նա մահուան ճանկերից է ազատում յուսահատուած Շապուհին և բերում-դնում նրա առաջ Քուշան քաջերի գլուխները: Իրանի հրպարտ Տէրը հիանում է Դրաստամատի քաջութեան վրայ, շնորհակալութիւն է յայտնում նրան բոլոր զօրքի առաջ և ասում. «Խնդրիր ինձանից, ինչ որ կամենաս, և ի՛նչ էլ խնդրես, կրտամ քեզ»:

Եւ Դրաստամատը պատասխանում է. «Ես միայն մի բան կ'ուզէի, արքայ. թո՛յլ տուր գնամ Անյուշ բերդը, տեսնեմ իմ թագաւոր Արշակին. թող ազատեմ նրան կապանքից, լուանամ և օծեմ նրա գլուխը, պատմուճան հազցնեմ, արքայաւայել կերակրեմ, ուրախացնեմ նրա սիրտը երգ ու երաժշտութեամբ, և միայն մի օրով»: Եւ Շապուհը խոժոռում է դէմքը, մի պահ լռում, ապա խստօրէն ասում. «Ծանր է քո խնդիրքը: Քանի կ'այ պարսից թագաւորութիւնը, այն բերդը, ուր բանտարկուած է քո տէրը, կոչւում է Անյուշ: Եւ չի գտնուել մինչև այժմ մի մարդ, որ համարձակուէր յիշեցնել արքային այդ բերդի կալանաւորի մասին: Եւ յիշեցնողը, մեր օրէնքով, պէտք է մահուան պատիժ կրի: Բայց ես ներում եմ յանցանքդ: Ես կամենում եմ խօսքիս տէրը լինել: Դու մեծ աշխատանք ունես իմ վրայ. թող տրուի քեզ այն, ինչ որ խնդրում ես. գնա թագաւորիդ տեսութեան: Իսկ ես կարծում էի, թէ քո օգուտը կ'ուզես, մի գաւառ կամ գանձ ու պատիւ կը խնդրես»:

Եւ երջանիկ է Դրաստամատը: Նա արքայի թուղթը ձեռին, թիկնապահի ուղեկցութեամբ գնում է Անյուշ բերդը: Եւ տեսնում է նա իր բնիկ տիրոջը, արձակում է նրան երկաթէ շղթայից, լողացնում-մաքրում, հազցնում ազնիւ պատմուճան, արքայական ընթրիք պատրաստում և մխիթարում-ուրախացնում նրան երաժիշտների երգ ու խաղով: Եւ մատուցանում է նրան համեղ խորտիկներ, միրգ ու գինի, վարունգ ու կանաչի, գնում է

նրա առաջ դանակ, որ կտրի և ուտի, ինչպէս կամենայ: Իսկ ինքը խոնարհ կանգնում է իր դժբաղդ տիրոջ առաջ: Եւ Արշակ թագաւորը, հացն ու գինին վայելելուց յետոյ, յիշում է իր անցած փառքն ու պատիւը, յիշում է իր գահն ու երկիրը, և խիստ վշտանում: Ապա յանկարծակի ոտքի է ելնում և «Վա՛յ ինձ թագաւորին, ի՞նչ էի առաջ, ի՞նչ եմ այժմ» ասելով՝ խրում է դանակը իր սրտի մէջ: Եւ բազմաշարժար թագաւորն իսկոյն աւանդում է հողին:

Իսկ նրա հաւատարիմ իշխանը, նրա գանձերի աւագ վերահացուն, չի դիմանում այս դժբախտութեան: Նա մօտ է վազում կայծակի արագութեամբ իր արիւնաշագախ տիրոջը, հանում է նրա կրծքից մահաբեր դանակը և նոյն դանակով վերջ դնում իր կեանքին...

Գ. Կուսիկեան

63.

ՀԱՅՈՑ ՏԱՌԵՐԻ ԳԻԻՏԸ

1.

Հայաստանում առաջին դպրոցները հիմնեց Գրիգոր Լուսաւորիչը: Բայց այդ դպրոցները խորթ էին հայ մանուկներին. չկային մայրենի տառեր, չկային հայերէն գրքեր: Եկեղեցին էլ հարազատ չէր հայ ժողովրդին. նա չէր հասկանում ժամերգութիւնը, որ կատարւում էր օտար լեզուով: Ս. Գրիգոր և եկեղեցական կանոնները զրուած էին յունարէն կամ ասորերէն:

Պէտք էր եկեղեցին ու դպրոցը հայացնել: Եւ այս մեծ կարիքի մասին առաջինը հոգս քաշեց Մեսրոպ Մաշտոցը, որ Տարօն գաւառի Հացիկ գիւղիցն էր: Նա ուսեալ վարդապետ էր, գիտէր յունարէն, ասորերէն և պարսկերէն: Նա ցաւում էր, որ հայերն անկիրթ են, չեն ուսանում մայ-

րենի լեզուով. ցաւում էր, որ նրանք աւելի կռապաշտ են, քան քրիստոնեայ, թէպէտ վաղուց էին ընդունել քրիստոնէութիւնը: Եւ նա հաւաքում է իր շուրջը բազմաթիւ աշակերտներ, աշխատում է նրանց օգնութեամբ լուսաւորել հայրենակիցներին: Ծանր էր նրա աշխատանքը: Նա ստիպուած էր ս. Գրքից կարդացածը հայերէն թարգմանել ժողովրդի համար: Երկար այսպէս գործելով՝ նա համոզուեց, որ առանց մայրենի տառերի դժուար է ուսուցանել մանուկներին, դժուար է ճշմարիտ քրիստոնեայ դարձնել հայերին:

2.

Այս միտքը տանջում էր և հայոց կաթողիկոսին, մեծն Սահակ Պարթևին: Խորհրդակցելով Մեսրոպի հետ՝ նա հոգևորականների ժողով է գումարում Վաղարշապատում, որ մանուկներին հայ լեզուով կրթելու հնարքը գտնեն: Թագաւոր Վռամշապուհն էլ մտածելիս է լինում այդ բանի մասին. նա յայտնում է ժողովում, որ Ասորիքում եղած ժամանակ լսել է, թէ մի ասորի եպիսկոպոս հնարել է հայոց տառերը: Սահակ կաթողիկոսը դեսպան է ուղարկում եպիսկոպոսի մօտ և բերել տալիս այդ տառերը: Մեսրոպը փորձում է գործադրել նրանց, դասաւորում է յունաց այբուբենի կարգով, մի քանի տարի ուսուցանում է աշակերտներին, բայց նրա փորձը անօգուտ է լինում: Ասորի եպիսկոպոսի տառերը բաւական չէին հայ լեզուի բոլոր հնչիւններն արտասանելու համար. պակաս էին եօթը ձայնաւոր և եօթը բաղաձայն տառեր: Բայց ազգասէր Մեսրոպը չի վհատում: Նա գիշեր-ցերեկ մտածում է իր գիւտի մասին, ուսումնասիրում է հայոց լեզուի հնչիւնները, շատ աշխատանք է թափում և, յաղթելով բոլոր դժուարութիւններին՝ հնարում է մեր նշանագրերը (406 թ.): Եւ այս մեծ գիւտից յետոյ ս. Սահակը և ս. Մեսրոպը բացում են դպրոցներ, թարգմանում են ս. Գրքը օտար լեզուներից հայերէն: Հեշտանում է ուսման գործը

աշակերանների համար. այժմ նրանք ուսանում են մայրե-
նի լեզուով, գրում են մայրենի տառերով: Ժողովուրդն
էլ, եկեղեցի զնալով՝ արդէն հասկանում է ժամերգու-
թիւնը և մխիթարուած վերադառնում տուն: Կամաց-կա-
մաց լուսաւորութիւնը տարածւում է Հայաստանում և
քրիստոնէութիւնը հաստատւում հայերի մէջ: Սահակ-Մես-
րոպեան զպրոցներումն են ստացել իրանց սկզբնական
ուսումը մեր պանծալի գրողները՝ Եղիշէն, Մովսէս Խորե-
նացին, Եզնիկը, որոնք գրեցին հայոց ազգի պատմութիւնը
և մշակեցին-ծաղկեցրին մեր լեզուն: Եւ Մեսրոպ Մաշտոցը
գարձաւ մեր ազգի ամենամեծ ուսուցիչը:

Կ. Կուսիկեան

64.

ՕՇԱԿԱՆ ԳԻՒՂԸ

Անողորմ է յուլիսեան արեգակն Արարատեան դաշտում:
Շուրջը ամեն ինչ այրւում է: Քրտնաթաթախ, մոծակնե-
րից ու մեղուններից խոցոտուած՝ ես ու ընկերս վաղ առա-
ւօտեան կառք ենք նստում Վաղարշապատ գիւղում: Մենք
գնում ենք ս. Մեսրոպի գերեզմանը տեսնելու, գնում ենք
միշտ երեսներս դէպի հիւսիս: Իսկ հիւսիսի ամենաբարձր
կէտից, կապոյտ ու ժպտուն երկնքի միջից, մեզ նայում
է գեղեցիկ Արագածը: Մեր ճանապարհը նոր է շինուած,
խճուղի է. նա ոլորւում է բլուրների լանջերով, երկար
շրջաններ է տալիս: Այդպէս չէ հին ժամանակների ճա-
նապարհը. նա նեղ է, ծուռ ու մուռ կտրում-անցնում է
ուղիղ և համարձակ, կամ սողում է դէպի բարձր, կամ
գլխիվայր ցած է վազում:

Օգը մեղմացել է և գովութիւն է տարածում: Մենք
սկսում ենք ազատ շունչ քաշել: Ահա և հռչակաւոր, ան-
մահացած գիւղը: Մենք բարձրացել ենք մեծ բլուրի գը-

լուխը: Որքան մեծ ու խոր ձոր է իր համար փորել Քա-
սաղ գետը: Այգիների մի երկար տեսարան է բացւում:
Գեղեցիկ է Օշականը: Հին կամուրջի տակով, քարէքար
ընկած՝ վազում են Քասաղի պարզ ջրերը: Կամուրջի միւս
կողմը գիւղն է, որ վերեւից գալիս է սեղմւում ձորի բա-
շին, կախ ընկնում նրա լանջերով: Օշականը գեղեցիկ շըր-
ջակայք ունի. նա հարուստ է իր այգիներով, բայց և այն-
պէս, մեր այժմեան սովորական գիւղերից մէկն է իր
փոքրիկ տներով, կեդտոտ փողոցներով: Սակայն ուխտա-
ւոր այցելուին հիացնում է այս հառարակ գիւղի երկար-
ամեայ գոյութիւնը: Ո՞ր ժամանակներից է նա մաքուր
պահել իր անունը: Հռչակաւոր մայրաքաղաքներ են եղել,
որոնք այժմ մոխրի կոյտեր են. իսկ այս խղճուկ գիւղը
հաստատ է մնացել իր ձորի ծայրին, ապրել է և ապրում է:

Մտնելով Օշական, ուր կարելի է ուղղել քայլերը, եթէ
ոչ՝ դէպի եկեղեցին: Մեր ժամանակների մի շինութիւն է
դա՝ բարձր զանգակատնով, մաքուր և վայելուչ տեսքով:
Այլ կողմի խորանում մի դուռ է բացւում. մի քանի աստի-
ճան ցած էք գնում և ձեր առջև, քարէ կամարների մթու-
թեան մէջ, սպիտակին է տալիս մի ցածրիկ, տափակ ու
անդարդ քար: Ահա ս. Մեսրոպի գերեզմանաքարը...

Եկեղեցին մտնելիս՝ դուք ուշադրութիւն էք դարձրել
բակի ծայրում բարձրացած քարէ գեղեցիկ, քառակուսի
մի արձանի վրայ: Այժմ ս. Մեսրոպի գերեզմանից հեռա-
նալիս՝ այցելեցէք այդ արձանը: Նա հին չէ, շինուած է
մեր օրերում: Նրան կանգնեցրել են ի յիշատակ Վահան
Ամատունու, որ Մեսրոպի աշակերտներից էր, հայոց աշ-
խահի հազարապետ էր կարգուած և հօր պէս էր կառա-
վարում երկիրը: Բայց Օշականի իշխան Վահան Ամատու-
նին դրանից էլ աւելի աչքի ընկնող գործեր ունի: Նա
Աւարայր դաշտի հերոսներից մինն է, Վարդանի, Ղևոնդ
երէցի ընկերակիցը: Աւարայրի պատերազմում Ամատու-
նեաց գնդի հրամանատարն էր. պատերազմում անվնաս
մնաց, բայց պատերազմից յետոյ միւս նախարարների հետ

Պարսկաստան քշուեց, ուր երկար տարիներ գերութեան մէջ էր գտնուում: Սակայն Վահան իշխանի գլխաւոր երախտիքը այդ չէ: Նա թաղեց Մեսրոպին իր Օշականում: Մեծ ուսուցչի համար այդ էլ քիչ համարեց և նրա գերեզմանի վրայ եկեղեցի կանգնեց, որի ցածրիկ, ստորերկրեայ խորշում մօտ 1500 տարի է, ինչ պահուում է այդ գերեզմանը: Ուսուցչին ու աշակերտը միասին: Եւ աշակերտը այժմ էլ իր անկիւնից կարծես հիացմունքով է նայում այն պատերին, որոնց ետեւում ծածկուած է ուսուցիչը...

140

65.

ՎԱՐՆԱՆՆՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

1.

Հայոց Վռամշապուհ թագաւորի մահից յետոյ պարսից թագաւորներն աշխատում էին Հայաստանը բոլորովին ձուլել իրանց տէրութեան հետ: Բայց այդ նպատակին զժուար էր հասնել, քանի որ հայերը քրիստոնեայ էին, իսկ պարսիկները՝ կրակապաշտ: Հայերը, իբրեւ քրիստոնեաներ, իրանց աւելի մօտ էին զգում յոյներին, որոնց ձեռքումն էր Հայաստանի արեւմտեան մասը: Բայց յոյներն էլ թըշնամացել էին հայերի հետ այն օրից, երբ Մեսրոպի, Սահակի և նրանց աշակերտների ջանքերով հայոց եկեղեցիներում և դպրոցներում յունաց լեզուի փոխարէն սկսել էր հնչել հայ լեզուն: Հայերն այդ ժամանակ չունէին զօրեղ թագաւոր: Վռամշապուհի որդի Արտաշէսն աւելի մտաւոր էր զուարճութիւնների, քան իր երկիրը կառավարելու մասին: Հայոց նախարարները, գլուխով նրանից, որոշեցին դիմել պարսից Վռամ արքային և խնդրել, որ նա գահից հրաժարե-

ցնէ Արտաշէսին և նրա տեղ Հայաստանում պարսիկ կուսակալ նշանակէ: Իզուր էր Սահակ կաթողիկոսն աշխատում, համոզում հայոց նախարարներին, որ համբերեն և այդպիսի ազգաշնորհ քայլ չանեն: Հայոց իշխաններն, երբ տեսան, որ Սահակը չէ ուզում միաբանել իրանց հետ, դիմեցին պարսից թագաւորին և զրպարտեցին թէ Արտաշէսին և թէ Սահակին, ասելով թէ այդ երկուսը միացել են յոյներին: Պարսից թագաւորն էլ հէնց մի այդպիսի բանի էր սպասում: Նա օգտուեց հայոց մեծամեծների չարախօսութիւններից, կանչեց իր մօտ հայոց թագաւորին ու կաթողիկոսին և բանտարկեց նրանց:

2.

Վռամի մահից յետոյ պարսից թագաւոր եղաւ նրա որդի Յազկերտը: Սա վճռեց հաւատաւորս անել հայերին և այդպիսով Հայաստանը բոլորովին ձուլել Պարսկաստանի հետ: Յաւալին այն էր, որ հայ նախարարների մէջ զրտնուեցին փառասէրներ, որոնք ծածուկ օգնում էին Յազկերտին: Այդպիսի նախարարներից էր և Սիւնեաց աշխարհի հզօր իշխան Վասակը: Յազկերտը Վասակին Հայաստանի կուսակալ կարգեց և հրովարտակ հանեց, որ իր իշխանութեան տակ եղած բոլոր քրիստոնեաները, այսինքն՝ հայերը, վրացիք և աղուանները թողնեն իրանց հաւատը և երկրպագեն արեգակին ու պաշտեն կրակին: Այդ ժամանակ հայոց կաթողիկոսն էր Մեսրոպի և Սահակի աշակերտ Յովսէփը: Նա Արտաշատ քաղաքում հայ աշխարհական և հոգեւորական մեծամեծներից մի ժողով կազմեց: Այդ ժողովում կարդացուեց Յազկերտի առաջարկութիւնը և գրուեց մի համարձակ պատասխան, որ վերջապէս էր հետեւեալ խօսքերով. «Մեր հաւատից մեզ ոչ ոք չէ կարող հանել, ոչ մարդիկ, ոչ հուր, ոչ սուր»:

Յազկերտն, ստանալով հայերի պատասխանը՝ շատ բարկացաւ և հրամայեց հայ նախարարներին՝ գալ պարսից Դուռը: Նա կանչեց և հայոց զօրքի սպարապետ Վարդան Մամիկոնեանին, ինչպէս և իր կուսակալ Վասակին: Երբոր նախարարներն հասան Յազկերտի մօտ՝ այս վերջինը հրամայեց նրանց բոլորին էլ բանտարկել, որովհետև պարսից թագաւորը պահանջում էր, որ հայոց նախարարներն ուրանան իրանց հաւատը, իսկ նրանք չէին համաձայնում: Յազկերտը յայտնեց նախարարներին, որ եթէ նրանք չըկատարեն իր կամքը, ինքը Հայաստան կուղարկէ մի մեծ զօրք և բնաջինջ կանի բոլոր հայերին:

Նախարարները խորհուրդ արին և վճռեցին երեսանց ընդունել կրակապաշտութիւն, որպէսզի իրաւունք ստանան վերադառնալ հայրենիք և պաշտպանել հայ երկիրը Յազկերտի զօրքերի աւերումներից:

Երբ Յազկերտը լսեց, որ նախարարները պատրաստ են ուրանալ իրանց հաւատը, սաստիկ ուրախացաւ և վարձատրելով նրանց՝ յետ ուղարկեց Հայաստան, հետները դնելով մոզերի մի մեծ խումբ և պարսից զօրք: Յազկերտը հրաման էր տուել մոզերին և իր զօրքին՝ փակել բոլոր եկեղեցիները Հայաստանում և նրանց փոխարէն կրակաւրաններ հիմնել:

Հայ ժողովուրդը, երբ լսեց նախարարների ուրացման գոյժը և մոզերի ու պարսից զօրքի գալը՝ ոտքի կանգնեց ու պատրաստուեց գէնքով պաշտպանել իր հաւատը: Մոզերի հէնց առաջին փորձը՝ կործանել եկեղեցին, ցոյց տուեց՝ թէ սրբան դժուար էր հայերին բռնութեամբ հաւատափոխ անելը: Երբ մի գիւղում մոզերն ուզում էին փակել եկեղեցին, երէց Ղևոնդը ժողովրդի հետ յարձակուեց պարսիկների վրայ և ջարդելով՝ յետ քշեց նրանց իր սրբավայրից:

Իսկ նախարարներն Հայաստան հասնելուն պէս՝ բա-

ցարձակ յայտնեցին, որ չեն ուրացել իրանց հաւատը: Վարդան Մամիկոնեանն իսկոյն նախարարների ժողով գումարեց, ուր ամենքը Աւետարանի վրայ երգուեցին՝ մինչև արեան վերջին կաթիլը պաշտպանել ազգային եկեղեցին: Ոգևորութիւնն այնքան մեծ էր, որ նոյն իսկ Վասակը ստիպուած էր միանալ նախարարներին և երգուել Աւետարանի վրայ, որ հաւատարիմ կը մնայ քրիստոնէական հաւատին:

Այսպէս ահա հասարակ հայ ժողովուրդը, իշխանները և հոգևորականները մի սիրտ ու մի հոգի դառած՝ թոյլ չըտուին քանդել իրանց եկեղեցիները, աւերել իրանց երկիրը և թէ՛ մոզերին, թէ՛ պարսից զօրքը քշեցին Հայաստանից:

451 թուականի Զատիկի տօները նոր էին անցել, երբ լուր հասաւ, որ պարսից ահագին զօրքն արդէն հասել է Ուրմիա լճի արևմտեան ափը, չեր և Զարեանդ գաւառը: Վարդանն իսկոյն հրաւէր կարդաց բոլոր հայոց իշխաններին՝ իրանց զօրքերով գալ հաւաքուել Արտաշատ քաղաքում: Միաժամանակ, պարսից բանակի դիրքը և թիւը լրտեսելու նպատակով, նա առաջ ուղարկեց Առանձար Ամատունի իշխանին 300 կտրիճ հեծեալներով:

Հայոց իշխանները շտապեցին իրանց զօրքերով Արտաշատ, ուր ժողովուեց 66 հազար զօրք: Առանձարը տեղեկութիւն բերաւ, որ պարսիկները դիմում են Արտազ գաւառը: Վարդանը անցնելով 66 հազար զինուած հայերի գլուխը՝ դիմեց թշնամու բանակի դէմ: Հայոց զօրքը հասնելով Տղմուտ գետի ափին գտնուող Աւարայր գիւղը՝ այդտեղ բանակ հաստատեց, գետի միւս ափում տեղաւորուած պարսից զօրքի հանդէպ: Յովսէփ կաթողիկոսը, Ղևոնդ երէցը և մի քանի այլ քահանաներ հայոց զօրքի մէջ էին և քաջալերում էին հայ զինուորներին:

Միւս օրը, յունիսի 2-ին, լուսադէմին, հայոց բանակից

արդէն երևում էր, թէ ինչպէս զօրապետ Մուշկանը առաջ էր բերում պատերազմիկ փղերը, որոնց ամեն մէկի մէջքին մի-մի մարտիկոց էր դրուած, լի սպառազինուած մարդկանցով: Այդ վիթխարի գազաններից իւրաքանչիւրի երկու կողմից Մուշկանը կանգնեցրել էր երեք հազար զինուոր:

Վարդանն աղօթելով զօրքի հետ՝ ինքն էլ պատրաստուեց ճակատամարտի համար: Նա բաժանեց հայոց զօրքը չորս գնդի: Առաջին գունդը յանձնեց Ներշապուհ Արծրունուն, երկրորդը՝ Խորէն Խորխոռունուն, երրորդը՝ Թաթուլ Վանանդեցուն, իսկ չորրորդը՝ պահեց իրան, օգնական ունենալով Արշաւիր Կամսարականին և Համազասպ Մամիկոնեանին, որ իր կրտսեր եղբայրն էր:

Ճակատամարտն սկսուեց նետաձգութեամբ գետի երկու կողմերից: Հայերն անցնելով Տղմուտ գետը՝ քաջութեամբ յարձակուեցին պարսից վրայ: Քաջ Վարդանը կոտորեց պարսիկների ամենաուժեղ թևը: Արիւնահեղ պատերազմը տևեց ամբողջ օր: Երբ Վարդանը վիրաւորուած ընկաւ իր քաջ ընկերների հետ՝ հայոց զօրքը, անառաջնորդ մնալով, ցրուեց, պատերազմի դաշտի վրայ թողնելով 1036 հոգի, մինչդեռ պարսից կողմից ընկել էին 3544 հոգի:

5.

Աւարայրի կռուից յետոյ հայերը ցրուեցին և ամրացան Հայաստանի զանազան բերդերում ու լեռների անմատչելի տեղերում և դեռ երկար ժամանակ շարունակում էին կռուել պարսիկների դէմ:

Յագկերտը, տեսնելով, որ չէ կարողանում կոտորել հայերի կամակորութիւնը՝ հրամայեց Մուշկանին դադարեցնել պատերազմական գործողութիւնները հայոց երկրում: Վասակին պատուիրեց գալ իր մօտ, իսկ նրա փոխարէն՝ պարսիկ կուսակալ կարգեց: Յագկերտը իր մօտ կանչեց և կենդանի մնացած նախարարներին, մեծամեծ խոստումներ տալով նրանց. մինչդեռ Յովսէփ կաթողիկոսին, Ղևոնդ ե-

րէցին և մի քանի այլ հոգևորականներին՝ հրամայեց կալանաւորել և ջորիների վրայ կապած ուղարկել Պարսկաստան: Երբ նախարարներն հասան պարսից Դուռը՝ Յագկերտը, հակառակ իր երդման, բանտարկեց նրանց բոլորին, իսկ կաթողիկոսին, Ղևոնդ երէցին և միւս հոգևորականներին քաատիկ տաջանքների ենթարկելով՝ սպանել տուեց:

Լ. Սարգսեան

66.

ԱՐԱՔՍԻ ԱՐՏԱՍՈՒՆՔԸ

Մայր Արաքսի ափերով
Քայլամուրը գընում եմ,
Հին-հին դարուց յիշատակ
Ալեաց մէջը պըտրում եմ:

Բայց նոքա միշտ յեղյեղուկ,
Պըղտոր ջըրով եղերքին
Դարիւ դարիւ խըփելով
Փախչում էին լալագին:

— Արաքս, ինչո՞ւ ձըկանց հետ
Պար չես բռնում մանկական,
Դու դեռ ծովը չըհասած՝
Սըղաւոր ես ինձ նըման:

Ինչո՞ւ արցունք ցայտում ես
Քո սէգ, հըպարտ աչերից,
Ինչո՞ւ արագ փախչում ես
Այդ հարազատ ափերից:

Մի պղտորիլ յատակը,
Հանդարտ հոսէ խայտալով,
Մանկութիւնը քո կարճ է,
Շուտ կը հասնիս դէպի ծով:

Վարդի թրփեր թող բըսնին
Քո հիւրընկալ փի մօտ,
Սոխակները նոցա մէջ
Երգեն մինչև առաւօտ:

Մըշտադալար ուռիներ
Սառ ծոցի մէջ քո ջրերն
Ճրկուն ոստըն ու տերև
Թող թաց անեն տապ օրին:

Ափերիդ մօտ երգելու
Հովիւք թող գան համարձակ,
Գառն ու ուլը քո վճիտ
Զուրը մըտնեն միշտ արձակ:—

Մէջքը ուռցուց Արաքսը,
Փըրփուր հանեց իր տակից,
Ամպի նըման գոռալով
Էսպէս խօսեց յատակից:

«Խիզմիս, անմիտ պատանի,
«Նիրհըս ինչո՞ւ դարեւոր
«Վըրդովում ես, նորոգում
«Իմ ցաւերը բիւրաւոր:

«Սիրելի մահից յետ,
«Ե՞րբ ես տեսել, որ այրին
«Ոտքից գըլուխ պըճընուի
«Իր զարդերով թանկագին:

«Որի՞ համար զարդարուիս,
«Որի՞ աչքը հրապուրեմ,—
«Շատերն ինձ են ատելի,
«Շատերին ես օտար եմ...

«Կար ժամանակ, որ ես էլ,
«Շքեղազարդ հարսի պէս,
«Հագար ու բիւր պըշրանքով
«Փախչում էի փերէս:

«Յատակըս պարզ ու վճիտ,
«Կոհակներըս ոլորուն,
«Լուսաբերն էլ մինչև այդ
«Զրբիս միջին էր լողում:

«Մինչ իմ որդիք,— սիլ գիտէ—
«Ծարաւ, նօթի, անտէրունչ
«Օտար աշխարհ յածում են
«Թոյլ ոտքերով կիսաշունչ...

«Քանի որ իմ զաւակունք
«Այսպէս կըմընան պանդուխտ՝
«Ինձ միշտ սըգուոր կը տեսնէք—
«Այս է անխաբ իմ սուրբ ուխտ»:

Էլ չի խօսեց Արաքսը,
Յորձանք տուեց անագին,
Օղակ-օղակ օձի պէս,
Առաջ սողաց մոլեգին:

Ի. Պատկանեան

ՀԱՄԱՌՈՏ ԲԱՌԱՅՈՒՅԱԿ

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

գ. — գոյական, ած. — ածական, բ. — բայ, մ. — մակբայ,
չ. — շաղկապ, ձ. — ձայնարկութիւն

Ա, ա.

Աբուռ. գ. ամօթ, պատիւ
Ագի. գ. պոչ
Ադի. գ. մայր, նանի
Աղիղ. ած. թանկագին, սիրելի
Ահուելի. ած. վախ բերող, սար-
սափելի
Աղտեղանք. գ. աղբ ու կեղտ
Աման. ձ. վան, աւանդ
Ամեհի. ած. կատաղի, ան-
դուսպ, անսանձ
Ամոքել. բ. թեթեւացնել
Այլանդակ. ած. անհոռնի, շատ
տգեղ
Այտ. գ. երես, թուշ
Անբան. ած. անկեղծ, անմիտ
Անդունդ. գ. մեծ ու խոր
փոս, խորք, վիհ
Աներկբայ. ած. անկասկած
Անհուն. ած. անժայր, անչափ
Անշէջ. ած. չհանգչող
Անողորմ. ած. խիստ, անողորմ
Ապստամբել. բ. ոտքի ելնել,
ղէնք բարձրացնել
Աջուջ-մաջուջ. գ. թզուկ

Առօք-փառօք. մ. հանդիսա-
ւոր, պատուով
Արշաւանք. գ. յարձակում,
վրայ վազելը
Արտաքսել. բ. դուրս անել,
բշել
Աքսորական. գ. երկրից քը-
շուած, տարագրուած

Բ, բ.

Բանական. ած. ասուն, խօ-
սուն, միտք ու խօսք ու-
նեցող
Բաշ. գ. կտուրի եզերքը, պա-
տի վերին ծայրը, ձիու պա-
րանոցի մաղը
Բերրի. ած. լաւ բերք տուող,
արգաւանդ
Բուրմունք. գ. հոտ
Բուրջ. գ. բուրգ, աշտարակ
Բջիջ. գ. խորիսխի ծակ
Բրտանալ. բ. կոպտանալ
Բօլ-բօլ. մ. առատ-առատ

Գ, գ.

Գայթակղիչ. ած. փորձանք
բերող, սխալեցնող
Գեղգեղել. բ. անուշ երգել
Գիշատիչ. ած. ծուռատող, պա-
տառատող
Գիշակեր. ած. հուժմ միս ու-
տող (ծուռաեղով)
Գիսակ. գ. երկար մազեր, ծամ
Գոհար. գ. թանկագին քար,
ջուհար
Դոյժ. գ. տխուր լուր
Դռնհիկ. ած. անտաշ, կոպիտ,
բռի
Դրող. գ. նա, որ գրում է,
հեղինակ. չար ոգի (սա-
տանայ)

Դ, դ.

Դաւադիր. գ. թակարդ սար-
քող, փորձանք հնարող
Դերձան. գ. պինդ ու բարակ
թել
Դիւանբաշի. գ. դատաստանի
գլխաւորը
Դիւցազն. գ. աստուածների
ցեղից, բաջ, հերոս
Դրկից. գ. դրացի, հարեան

Ե, ե.

Եարաբ. շ. արդեօք
Եկամուտ. գ. կայքից, փողից
ստացած, արդիւնքը, հա-
սոյթ
Ենթարկուել. բ. տակը ընկնել
(խօսքի, մաքի, վատնդի)
Երանութիւն. գ. երջանկու-
թիւն

Երերցնել. բ. շարժել

Զ, զ.

Զաղրելի. ած. զղուելի, գար-
շելի
Զմայել. բ. հոգով կշտանալ,
հիանալ
Զուլալ. ած. պարզ, մաքուր,
վճիւտ
Զրպարաւել. բ. զուր բան հնա-
րել, չարախօսել
Զօլ-ղօլ. ած. շերտ-շերտ, շեր-
տաւոր

Է, է.

Էրէ. գ. վայրի, որսի կենդանի

Ը, ը.

Ընթանալ. բ. դնալ, հոսել
Ընկղմել. բ. տակը ընկնել (ջրի
և այլն), խրուել
Ընկնել. բ. ճնշել, խոնարհեցնել

Թ, թ.

Թայ-թուշ. գ. ընկեր, հասա-
կակից, գործակից
Թառակ. գ. այգիների շարք-
թաղ
Թաւալել. բ. գլորել
Թաւիշ. գ. մախմուր
Թաւուտ. գ. խիտ անտառ

Ժ, ժ.

Ժանեղ. ած. խոշոր ատամ-
ներով

Ժանտ. ած. խիտ, չար, դա-
ժան

Լ, լ.

Լալ. գ. ազնիւ քար
Լուլայ. գ. բարակ խողովա-
կածե սառոյց

Խ, խ.

Խարրիկ. գ. լուր
Խաթուն. գ. տիկին, խանում
Խաթր. գ. պատիւ, յարգանք
Խամ. ած. անփորձ
Խայծ-խայծ (կարմրել). տեղ-
տեղ (կարմրել)
Խարխուլ. ած. հին, մաշուած,
բանդուած
Խնամակալութիւն. գ. հոգս
բաշխել, խնամք տանելը,
խնամատարութիւն
Խնջոյք. գ. կերուխում
Խորխոր. գ. մոմով մեղր
Խորխտ. ած. հպարտ

Ս, Տ.

Սաւալել. բ. տարածել
Սլկուիլ. բ. ծածուկ փախչել,
պոկ տալ
Սլուսգ լինել. բ. վեր թռչել
Սմակ. գ. հով տեղ լեռներում
Սորել. բ. ծոր տալ, ջրի պէս
վազել

Կ, կ.

Կանխիկ (դրամ). ած. նաղդ
Կարեկցութիւն. գ. ցաւակ-
ցութիւն

Կարկամել. բ. քար կտրել,
անշարժ մնալ, կծկուել
Կայտառ. ած. զուարթ, ժիր
Կերպաս. գ. մետաքս, արեւ-
շում

Կթոտուել. բ. հալից, ոյժից
ընկնել
Կորնթարդ. գ. կամար, զմբէ-
թածե
Կսկիծ. գ. սիրտը այրող ցաւ,
վիշտ
Կրպակ. գ. խանութ, զուքան

Հ, հ.

Հալալ. ած. ազնիւ, արդար,
հարադատ
Հալալ է(քեզ). բ. բարով վա-
յելես, անուշ լինի
Հանդէս. գ. տօնախմբութիւն,
ժողով
Հանդիսական. գ. հանդէսը
տեսնող, հանդիսում եղող
Հանճարեղ. ած. հաղուազիւտ
Հնորհք ունեցող
Հլու. ած. հնազանդ, խոնարհ
Հուժկու. ած. ուժեղ, զօրեղ
Հրապուրել. բ. խելքից հանել,
գրաւել
Հրմշտկել. բ. հրել, խթել, բո-
թել
Հրովարտակ. գ. հրամանադիր

Ձ, ձ.

Ձուլել. բ. միայնել

Ղ, ղ.

Ղալամ. գ. փեարե գրիչ

Ղարիբ. գ. պանդուխտ, օտա-
րական

Ղուրբան. գ. մատաղ, զոհ
ձ, ճ.

Ճարպիկութիւն. գ. վարպե-
տութիւն, հնարողութիւն
Ճաճանչաւոր. ած. փայլփլուն
ձիտ. գ. վիզ
ձուռ. գ. ոտքի մասը (ազդերից
մինչև ծունկը)

Մ, մ,

Մականուն. գ. աւելորդ ա-
նուն

Մանչ. գ. տղայ, զաւակ

Մառախուղ. գ. մշուշ, մթ-
նաւուն ամպ

Մարմանդ. ած. մեղմ, խա-
ղաղ, հանդարտ

Մարտկոց. գ. կռուի աշտա-
րակ

Մենամարտել. բ. մէկընդմէկ
կռուել, կոխ մտնել

Մինարէ (թ). գ. մզկիթի աշ-
տարակ

Մղկտալի. ած. կսկծալի, վրշ-
տալի, մորմորելի

Մոգ. գ. կրակապաշտութեան
սպասաւոր, կախարդ

Մոլեգին. ած. կատաղի

Մով. գ. կապտութիւն, կա-
պուտ դոյն

Մորմոր. գ. մզմզուք, խշխր-
շուք, կսկիծ

Մուլք. գ. կայք, դոյք, սե-
փականութիւն

Մուշ-մուշ. մ. հանդարտիկ

Մուրհակ. գ. պարտաթուղթ,
բարաթ

Մրրիկ. գ. սաստիկ հողմ, փո-
թորիկ

Յ, յ.

Յագեցնել. բ. կշտացնել

Յածել. բ. թափառել

Յամառ. ած. իր ասածի, կա-
մակոր

Յեղյեղուկ. ած. փոփոխական
Յորդ. ած. առատ

Յործանք. գ. ուժգին, փրբ-
փրան հոսանք

Ն, ն.

Նենգաւոր. ած. խորամանկ,
խարդախ

Նեռ. ած. չար, սուտ Գրիս-
տոս

Նղղել. բ. բռնը տանել, նիւնել

Նուագ. գ. երգ, եղանակ

Նուանել. բ. տէր դառնալ

Շ, շ.

Շաղակաթ. ած. ցօղակաթ

Շառ. գ. մեղադրանք, չարիք

Շիրիմ. գ. գերեղման

Շարմաղ. ած. բարակ, նա-
զուկ, նուրբ

Շտկել. բ. դրստել, ուղղել

Ո, ո.

Ողկոյգ. գ. խաղողի ճուղի

Ողողել. բ. ջուր կոխել

Չ, չ.

Չարդաթ. գ. զլխի աղուխ
(շոր)

Չիլի տալ. բ. սեպ խփել, սե-
պով ճեղքել

Չօլ. գ. դաշտ, սար ու անտառ

Պ, պ.

Պանծալի. ած. պարծանքի
արժանի

Պապակ. գ. սաստիկ ծարաւ

Պատկառելի. ած. յարգելի

Պատմունճան. գ. վերնադրեատ
առանց թւքերի

Պատսպարել. բ. թւի տակ
առնել, պաշտպանել

Պարարտ. ած. գէր, չաղ, մտոտ

Պուտպուտուրիկ. ած. գոյնը-
դոյն, նախշուն

Պչրանք. գ. զարդարանք, պա-
ճունճանք

Ս, ս.

Սէգ. ած. հպարտ, գոռոզ

Սնանկ. ած. կոտր ընկած

Սովբաքեար. գ. վաճառական
Ստահակ. ած. անկարգ, երես

Սքանչելի. ած. հրաշալի

Վ, վ.

Վախտ. գ. ժամանակ

Վարազակերպ. ած. խողակերպ

Վարադ. գ. ոսկեփողի, ոսկե-
ջուր

Վիհ. գ. խոր փոս, անդունդ
Վխտալ. բ. բաղմութեան մէջ
դէս-դէն ընկնել

Վհատել. բ. սիրտը կոտրուել,
յոյսը կորցնել

Վսեմ. ած. բարձր, ազնիւ,
փառաւոր

Վստահութիւն. գ. անվստու-
թիւն, հաստատ յոյս ու
հաւատ

Տ, տ.

Տապ. գ. խիստ շոգ, տօթ

Տկղել. բ. տղել

Տուլաշ. գ. ազաւախ նման
թռչուն, ճարեկ

Տուտ. գ. ծայր

Յ, ջ.

Յնորամիտ. ած. խենդումենթ

Փ, փ.

Փարթամանալ. բ. հարստա-
նալ, շքեղանալ

Փափաղ. գ. կարօտ, սաստիկ
ցանկութիւն

Ք, ք.

Քջուջ-մջուջ անել. բ. ոտքե-
րով աղբ ու հող խառնել,
կերակուր որոնել

Քօլօդ. գ. կամարածե բրդէ
զդակ

Քօթակ. գ. ծեծ

Յ Ա Ն Կ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆ

(ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

1. Ճնճղուկի խրատը, Ժողովրդական	7.
✓ 2. Տաւարածի ճաշը, Ղ. Աղայեան	7.
3. Կորիզ (Լ. Տօլստոյից) Ալ. Ծատուրեան	8.
4. Աբրորն ու մարգարիտը, Աթ. Խնկոյեան	9.
5. Բարեկամներն ու արջը, Խ. Աբովեան	9.
6. Սերմնացանի երգը, Րաֆֆի, Կրճատ	10.
7. Երկու խոփ	10.
8. Երկու գիւղացի ընկերներ	11.
9. Մուկն ու կատուն, Խ. Աբովեան, փոփոխ	12.
10. Էջն առիւծի մորթով, Եղոպոս	13.
11. Ճանճ, Աթ. Խնկոյեան	13.
12. Պապն ու թռու, Գրիմ	14.
13. Պոչատ աղուէսը, Աթ. Խնկոյեան	15.
14. Ձին ու եղը, Լեւսինգ	16.
15. Մայրն ու երեխան (Ուլանդից) Ալ. Ծատուրեան	16.
✓ 16. Թուխակն ու սոխակը, Ղ. Աղայեան	17.
17. Թռչնիկներ. (փոխադր.) Ալ. Ծատուրեան	18.
✓ 18. Կամակոր սպլապաններ (Լ. Տօլստոյից) Ղ. Աղայեան	18.
19. Գիտուն որդին (Լ. Տօլստոյից) Ալ. Ծատուրեան	19.
✓ 20. Արջն ու գայլը, Ղ. Աղայեան	19.
21. Պարտիզանի կտակը	20.
22. Ամրան անձրև (Մայկովից) Ալ. Ծատուրեան	21.
23. Գարուն, Պ. Պոչեան	21.
24. Դաշտի վարդը (Գեօթէից) Յ. Յովհաննիսեան	22.
✓ 25. Եղիայի հանաքը, Ղ. Աղայեան	23.

26. Գիւղացիին ու ձին, Ղ. Աղայեան	24.
27. Քար (Լ. Տօլստոյից) Ալ. Ծատուրեան	24.
28. Ագռան ու աղուէսը, Աթ. Խնկոյեան	25.
29. Սողոմոնի դատաստանը, Ս. Գիրք	27.
30. Թագաւորն ու խրճիթը (Լ. Տօլստոյից) Ալ. Ծատուրեան	28.
31. Ագաչութեան հետեւանքը, Ս. Նազարեան	29.
32. Հաց տուողը	30.
33. Անձրեւի կաթիլը (Հարոմանից) Ալ. Ծատուրեան	31.
34. Մայրիկիս, Աւ. Իսահակեան	31.
35. Գառն ու գայլը (Կոխովից) Ղ. Աղայեան	32.
36. Էջն ու սոխակը (Կոխովից) Ղ. Աղայեան	34.
37. Ծաղկազարդ, Ղ. Աղայեան	36.
38. Թաթախման երեկոյ, Մերուկ	38.
39. Շունն ու կատուն, Յովհ. Թումանեան	39.
40. Հին զրոյց, Ղ. Աղայեան	42.
41. Զարի վերջը, Յովհ. Թումանեան	44.
42. Գողացած ձին, Ս. Նազարեան	49.
43. Կիւ (Գելլէրտից) Ալ. Ծատուրեան	50.
44. Գառնիկ ախպէր, Յովհ. Թումանեան	51.
45. Ոսկի ձկնիկ (Պուշկինից) Ղ. Աղայեան	57.
46. Հանելուկներ ու առակաւոր խօսքեր	67.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍՆ

(ՉՈՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

1. Իմաստուն ջուլհակը, Գ. Սրուանձտեան	71.
2. Հատիկ, Յ. Յովհաննիսեան	73.
3. Առիւծն ու մուկը, Ժողովրդական	74.
4. Վեհանձնութիւն	75.
5. Անգրագէտ (Սիրոկովից) Յ. Յովհաննիսեան, կրճատ	76.
6. Արծիւն ու մեղուն, Ղ. Աղայեան	77.
7. Շողիկն ու Պէժիկը, Դ. Դեմիրճեան	78.
8. Բարտին ու վաղը, Խ. Աբովեան	80.
9. Երկու հաբուստ (Տուրգենեից) Ալ. Ծատուրեան	81.
10. Արծիւն ու կաղնին, Յովհ. Թումանեան	82.
11. Տատս, Բաֆֆի	83.
12. Գիւղի ժամը, Յ. Յովհաննիսեան	85.

13. Հանդիպում, Բաֆֆի	86.
14. Մուրացկան (Տուրգենեից) Ալ. Ծատուրեան	89.
15. Մուրացկանի մահը (Թարգմ.) Ալ. Ծատուրեան	90.
16. Կատուն ու առիւծը, Ժողովրդական	90.
17. Անբախտ վաճառականներ, Յովհ. Թումանեան	92.
18. Առիւծն ու մահապարտը, Ժողովրդական	96.
19. Այ, սև ամպեր, Ալ. Ծատուրեան	98.
20. Արտը, Վ. Փափաղեան	99.
21. Սերմեացան, Աղ. Արարատեան, փոփոխ	101.
22. Փոկակապ Ահօյի-ապէր, Վ. Փափաղեան	103.
23. Թռչնիկներ (Վ. Հիւգօյից) Ալ. Ծատուրեան	109.
24. Ագռաների յարձակումը, Շ. Տէր-Նիկողոսեան	110.
25. Համերգ, Յովհ. Թումանեան	112.
26. Խոշն ու արծիւը, Վ. Փափաղեան	113.
27. Ժնձղուկ (Տուրգենեից) Ալ. Ծատուրեան	114.
28. Կռուկ, Ժողովրդական, կրճատ	115.
29. Էյ, ջան հայրենիք, Աւ. Իսահակեան, կրճատ	116.
30. Ծիծեռնակ, Գ. Դոդոնեան, կրճատ	117.
31. Վէճիր Աբգուլը (Լ. Տօլստոյից) Ալ. Ծատուրեան	118.
32. Աքսորական (Վ. Հիւգօյից) Ալ. Ծատուրեան	118.
33. Արտուտ, Ռ. Պատկանեան	119.
34. Պանդուխտի երգը (փոխադր.) Ալ. Ծատուրեան	120.
35. Աշունք, Պ. Պռօշեան	120.
36. Ման բարեւ, Ալ. Ծատուրեան	121.
37. Զմեռ, Խ. Աբովեան	122.
38. Պարզկայ գիշեր, Աւ. Իսահակեան	123.
39. Զօրհէք, Պ. Պռօշեան	124.
40. Ղարիբ Մշեցին, Աւ. Իսահակեան	125.
41. Երազ, Ս. Շահազիզեան	126.
42. Գարուն, Ղ. Աղայեան	127.
43. Մայիս, Ղ. Ալիշան	128.
44. Երգ, Ալ. Ծատուրեան	128.
45. Առաւօտ, Գ. Սրուանձտեան	129.
46. Հայրենի տնակ, Ալ. Ծատուրեան	131.
47. Ամառը Երևանում, Խ. Աբովեան	132.
48. Ազնիւ ընկեր, Ս. Շահազիզեան, կրճատ	134.

49. Հազարան բիւրբիւլը և Սըհակ Թռչունը, Գ. Սրուանձտեան	135.
50. Մուրատ նահապետը, Պ. Պռօշեան	136.

51.	Անի, Խ. Աբովեան	140.
52.	Աղասի, Խ. Աբովեան	141.
53.	Աղասու երգը, Խ. Աբովեան, կրճատ.	142.
54.	Լեռներում, Ա. Ահարոնեան	143.
55.	Տորք-անգեղ, Ղ. Աղայեան	145.
56.	Ռշտունցի, Րաֆֆի	15.
57.	Բանաստեղծը և երեսան (փոխադր.) Ա. Ծատուրեան	152.
58.	Աղբատ կին (Բերանժէից) Մ. Նալբանդեան, փոփոխ.	161.
59.	Գեղեցկութիւն, Գէորգ Բաշինջաղեան	163.
60.	Իմ պանարամը, Կ. Մէլիք-Շահնազարեան, փոփոխ.	165.
61.	Մերուժան Արծրունի և Սմբատ Բագրատունի, Կ. Կուսիկեան	170.
62.	Արշակ Թագաւորը և Դրաստամառ իշխանը, Կ. Կուսիկեան	173.
63.	Հայոց տառերի գիւտը, Կ. Կուսիկեան	176.
64.	Օշական գիւղը, Լէօ	178.
65.	Վարդանանց պտտերազմը, Լ. Սարգսեան	180.
66.	Արաքսի արտասունքը, Ռ. Պատկանեան, կրճատ.	185.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0246319

8559